AMOENITATES LITERARIÆ,

Quibus

VARIÆ OBSERVATIONES,

Scripta item quædam anecdota & rariora Opuſcula exhibentur.

Tomus Secundus.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ,
Apud DANIEL. BARTHOLOMÆI
M DCC XXV.

Digitized by Google

I.
DISSERTATIO
DE
LIBRIS RARIORIBUS, ET VARIIS RARITATIS EORUM CAUSIS.

TAntis animus eorum, qui Muſarum in caſtris ſtrenue militant, in cognoſcendis, volutandis perluſtrandisque, addo & poſſidendis libris, vividis illis præſtantium ingeniorum monumentis, perfunditur deliciis, quantæ ſolent eſſe, cum ſunt maximæ. Mellita dulcedine, quæ largiter inde fluit, ſemel vel primoribus labris deguſtata, creſcit ſapidiſſimi illius cibi cupiditas: & optatæ hæ dapes ſuaviaque bellaria ipſo uſu ſuo magis accendunt deſide-

rium: nec unquam facile conquiſita iſthæc fercula nauſeam excitant. Vix fame lautis hiſce epulis ſedata jucundus ille ſapor mentem ineſcans novum ciet edendi ardorem, ſitimque nectareis his fontibus paululum placatam major excipit generoſi illius laticis appetitio. Audiamus hac de re Franciſcum Petrarcham, refloreſcentis olim apud Italos eloquentiæ Eraſmi judicio principem (*a*): *Una inexplebilis cupiditas me tenet, quam frenare hactenus nec potui, certe nec volui. Mihi enim interblandior, honeſtarum rerum non inhoneſtam eſſe cupidinem. Expectas audire morbi genus: libris ſatiari nequeo, & habeo plures forte, quam oportet. Sed ſicut in cæteris rebus, ſic in libris accidit: quærendi ſucceſſus avaritiæ calcar eſt, quin imo ſingulare quiddam in libris eſt. Aurum, argentum, gemmæ, purpurea veſtis, marmorea domus, cultus ager, picta tabulæ, phaleratus ſonipes, cæteraque id genus, mutam habent & ſuperficiariam voluptatem: libri medullitus delectant, colloquuntur, conſulunt, & viva quadam nobis atque arguta familiaritate junguntur. Neque ſolum ſeſe lectoribus quisque ſuis inſinuat, ſed & aliorum nomen*

(*a*) Epiſtol. de rebus Familiar. Lib. III. Epiſt. XVIII. p. 107. edit. Lugdun. 1601. in 8.

nomen ingerit , & alter alterius deſiderium facit. —— Nemo mirabitur, vehementer his animos inflammari atque configi, quorum ſinguli ſuas ſcintillas ſuosque aculeos palam habent, aliosque clanculum in ſinu geſtant, quos ſibi invicem ſubminiſtrant. In immenſa vero iſta librorum, quibus literatus orbis nunc abundat, copia nec omnes appetere conſultum foret, nec Midæ etiam opibus Arabumque gazis in unum illi locum colligi poſſent. Eorum plures noſſe ſaltim expedit; quanquam neque plurimorum, ne dicam omnium, conſummatam notitiam imbecillitas noſtra capiat. Facilius forſan mare exhaurires, quam vaſtum hoc pelagus, vel arenam metireris prius, quam inexputabilem librorum numerum inires. Selectorum quorundam notitia contentos nos eſſe decet. In hac ergo ſuppeditanda &, quantum fieri potuit, augenda exercuerunt ſe hactenus eruditorum ingenia. Semper autem poſt largam etiam aliorum meſſem ſpicilegio locus erit. Rariorum præſertim librorum cognitio non tam multum voluptatis ſecum fert, quam ampliſſimum utilitatis fructum præbet: quod cum ſole meridiano clarius eſſe judicem, nec teſtibus nec argumentis evincendum arbi-

 tror.

tror. Hanc cauſam jam feliciter perorarunt alii. Omnibus itaque votis optandum foret, ut Viri magna lectione, maſculà eruditione, & ſubacto judicio pollentes, quorum uſibus illuſtres theſauri librarii patent, rariorum librórum Bibliothecam conderent, inque rei literariæ incrementum luci exponerent publicæ. Proſtant equidem jam hoc de argumento doctorum virorum labores (*b*), laude ſua digniſſimi: ſed iis duntaxat ſaliva nobis mota eſt, deſideriumque noſtrum ardentius redditum. Hiſtoriam literariam arcanam, cujus ſpem nobis fecit Vener. Jac. Frid. Reimmannus, in hac palæſtra exercitatiſſimus, avide adhuc eruditus orbis expectat. Publice hic a nobis exorandus eſt Vir Præſtan-

(*b*) Jac. Frid. Reimmanni Obſervationes de Libris raris Obſerv. Halenſ. T. X. Ejusd. Hiſtoria literario-genealogica, in ea enim curate enarrat rariores libros genealogicos Groſchuſſii Conlectio Librorum rariorum. Heumannus quoque hoc argumentum tractavit in Conſpectu Reip. Literariæ p. 97. Autor der Vergnügung müſſiger Stunden. P. XV. p. 185. & præſertim J. C. Wendlerus in pereleganti Diſſ. de Variis raritatis librorum cauſis: Præterea Morhoſius, Struvius, aliique paſſim. Commendandus etiam eſt eam ob cauſam Catalogus Hiſtoricorum Freſnojo-Menkenianus &c. Cæterum Clariſſimum Wendlerum præeuntem me præcipue ſequi profiteor.

ſtantiſſimus, ut hanc, quam cœpit, telam aliquando pertexat, & opere hoc deſideratiſſimo Rempublicam literariam beet. Liceat interim mihi ex tenui meæ paupertatis penu divitiis heic ab aliis congeſtis obolum adjicere. Specimen ſaltim exhibeo, ſenſim ſenſimque adaugendum. Animus enim eſt, ſequentibus meæ opellæ partibus nonnunquam inſerere rariorum librorum catalogos, quales ut etiam tu, benevole lector, mecum, ſi placet, amice communices, rogo & obſecro. Me vero non monente facile vides, eſſe inter libros raros, quibus orbis absque detrimento carere queat, nec omnium idem ſtatuendum eſſe pretium. Sua radiat luce Platonis in Euthydemo effatum: Το σπανιον, ὠ ἐυθυδημε, τιμιον, το δε ὑδωϱ ἐυωνοτον, ἀϱιϛον ὀν, ὡς ἐφη πινδαϱος. *Quod rarum eſt, Euthydeme, idem etiam magni ſit; at aqua, tametſi res ſit longe optima, quod Pindarus ait, nihil vilius.* Nec prorſus Celeberrimi Jo. Clerici judicium rejicio, ita ſcribentis (c): *Rariſſimi quique libri ſunt minime omnium, ſi rem probe penſites, utiles; quod vel ex ipſa eorum raritate intelligere eſt: neque enim aut nun-*

(c) In præf. ad Artem Criticam edit. Amſtelod. 1712.

nunquam, aut tam raro eſſent excuſi, ſi quis fructus ſingularis ex iis capi poſſet. Cum autem ii ſint noſtri ſeculi mores, ut valde care æſtimentur merces iſtiusmodi literariæ, rarius obviæ, licet interdum haud ulla præſtantia ſed ſola raritate ſe commendent, earum notitia pro noſtri ævi genio quandoque nobis lucroſa eſſe poteſt. Sunt tamen & inter libros rariores non pauci, utiles & edecumata eruditione referti, quibus vel hominum incuria, vel fata aliæque rationes lucem invident. Nunc ad rem.

I.

Libri ſub ipſis Typographiæ primordiis excuſi.

RAriſſimi omnium ſunt libri, immo vel ipſis pretioſiſſimis manuſcriptis rariores, in quibus prima tyrocinii ſui rudimenta poſuerunt artis typographicæ inventores. Adeo pauci illorum ſuperſunt, ut haud difficulter numero eos definire queas. Quotquot mihi cogniti erant, in mei opuſculi parte prima pag. 2. ſq. jam enarravi. Joſephus Scaliger aliorum præterea mentionem

nem facit (*d*), cujus verba in medium hic producam : *Omnium vetuſtiſſimum, cujus tamen nomen reticetur, Venetiis excuſum profert Rabbi Joſeph Sacerdos in Chronico ſuo, an. Judaico* 5188. *Chriſtiano* MCCCCXXVIII. *quod nemo hactenus animadvertit : certe nemo indicavit. Unde ille Judæus colligit artem imprimendi ab eo libro incepiſſe. — Non ex diſcretis & ſingularibus typis inter ſe junctis, ut hodie fit, cœptum eſt imprimi, ſed in pagellis ligneis, quibus literæ inciſæ erant: qui modus primus excudendi in noſtra Hollandia Harlemii inventus fuit, ubi etiam hodie ædes oſtenduntur, in quibus inventor artis eam primo periclitatus eſt. Harum pagellarum meminerat Accurſius Mariangelus in Donato ſuo in membranis excuſo, qui liber poſtea in poteſtatem venit Aldi Manutii junioris. Verba Mariangeli poſt alia: Impreſſus autem eſt hic Donatus & Confeſſionalia primum omnium A.* 1450. *Admonitus certe fuit ex Donato Hollandiæ primum impreſſo in Tabula inciſa. Rudimenta igitur artis typographicæ ab editione Donati inceperunt in Hollandia; non ex typis, ſed ex tabula inciſa.* Verum aut omnia me fallunt, aut Ju-

 dæus

(*d*) In Confutat. Fabulæ Burdon. p. 243. ed. Lugd. Bat. 1608.

dæus ille putidiſſimo mendacio orbi imponere voluit. Donati autem iſtius an & ubinam locorum hodie aſſervetur exemplum, me quidem fugit. Perierunt pleraque ejus generis opuſcula: abſumſit ea rerum edax tempus, truces devorarunt blattæ, furtim admotis dentibus arroſere mures, invidioſa corrupit caries, puerulis plorantibus ob illas ruditer tornatas, quibus ſuperbiebant, figuras diſcerpenda conceſſerunt nutrices male ſedulæ: imo nec ipſa rabida canum vis illis pepercit. Iraſcor crudeli iſti moloſſo, qui hujusmodi cimelium, a Julio Cæſare Scaligero olim poſſeſſum, atroci laceravit dente, quotiescunque lego hæc Scaligeri filii verba (*e*): *Nos Berenicæ Ludroniæ horas matutinas vidimus, primum opus quod typographia naſcente prodiit. Eæ in membranis, non ſingulis literis junctis, ut fit hodie, excuſæ, ſed in ſingulis paginis buxeis, iisdem ductibus & connexionibus, quibus properantes ſolemus ſcribere, exſculptæ fuerant, ita ut qui propius aciem oculorum non admoviſſet, vix, excuſæne an ſcriptæ eſſent literæ, dignoſceret. Omnino eſſe manum hominis Germani putares.*

Eas

(*e*) In Epiſt. CCLXXIII. p. 525. edit. Francof. 1628.

Eas horas matutinas plurimi faciebat pater meus, tum propter matrem, tum etiam quod ille primus typographiæ fœtus eſſet. Operculum earum ligneum ſerico velatum erat, umbilicis & cornibus argenteis deauratis inſtructum —— Admodum pueri, antequam canis leporaria librum diſcerpſiſſet, eum vidimus. Aliquo abhinc tempore in illuſtri quadam Bibliotheca oculis mihi uſurpare, imo & cum cura perluſtrare licuit iſtiusmodi opus typographiæ vix enatæ, ac in cunis adhuc vagientis tempore impreſſum, vel potius tabulis ligneis inſculptum, cujus curatiorem notitiam poſthac tecum communem facere in animum induxi, cum nemo, quod ſciam, ejus adhuc meminerit.

2.

Libri paulo poſt typographiam inventam impreſſi.

PRoximum a primis illis artis typographicæ experimentis locum merito ſuo occupant libri, vel ab ipſis divinæ artis inventoribus, vel ab aliis non diu poſt ejus originem ſeculo XV. vulgati. Rariſſimi præcipue ſunt codices, a Fuſto & Schœffero, illoque fatis functo ab hoc ſolo excuſi.

Quo-

Quotusquisque vidit Biblia Latina ab ipſis Moguntiæ A. 1462. in fol. edita? de quorum raritate vel inde judicium fieri poteſt, quod in nundinis Francofurtenſibus autumnalibus anni præterlapſi a Bibliopola quodam centum duplionum pretio emta ſint, ut ex fide dignis didici. Editiones Conradi Sweynheim & Arnoldi Pannarz, Ulrici Galli alias Han, Nicolai Jenſon, Joannis & Vindelini de Spira, Joannis & Guntheri Zeiner, Joannis Kœlhof, Antonii Miſcomini, Antonii Koburgeri aliorumque ut maximi æſtimantur, dignas eſſe, ipſe earum uſus me edocuit. Nemo, niſi in re literaria prorſus hoſpes, primas autorum, quos claſſicos appellare ſolent, & ſcriptorum eccleſiaſticorum editiones codicibus manu exaratis, e quibus hauſtæ ſunt, æquiparari ignorat. Lactantii Inſtitutiones Sublaci A. 1465. Auguſtinus de Civitate Dei A. 1467. Hieronymi Epiſtolæ Romæ A. 1468. Plinii Naturalis Hiſtoria Venetiis A. 1469. Apulejus Romæ A. 1469. Cæſaris Commentarii Romæ A. 1469. Aulus Gellius ibid. eod. Lucanus ibid. eod. Titus Livius & Taciti Annales ibid. ac eodem, ut videtur, anno, Leonis M. Opera ibid. A. 1470. Salluſtius Venet.

A. 1470.

A. 1740. Juſtinus ibid. eod. Suetonius Romæ A. 1470. Virgilius Venet. A. 1470. Terentius Mediolani A. 1470. Priſciani opera. A. 1470. loco haud annotato, Quintiliani Inſtitutiones Romæ A. ut videtur, 1470. Cypriani Epiſtolæ Romæ A. 1471. Plinii Epiſtolæ A. 1471. Valerius Maximus Moguntiæ A. 1471. Ovidius Romæ A. 1471. Silius Italicus ibid. eod. Cornelius Nepos Venetiis A. 1471. Pomponius Mela Mediol. A. 1471. Nonius Marcellus A. 1471. Plautus Venet. A. 1472. Auſonius ibid. eod. Prudentius Daventriæ A. 1472. Macrobius Venet. A. 1472. Authores rei ruſticæ ibid. eod. Iſidori Etymologiæ Auguſtæ Vindel. A. 1472. Solinus Venet. A. 1473. Catullus Parmæ A. 1473. Statius ibid. eod. Ammianus Marcellinus Romæ A. 1474. Propertius A. 1474. Manilius eod. Valerius Flaccus Bononiæ A. 1474. Varro de Ling. Lat. & Analog. Venetiis A. 1474. Bernardi Sermones Moguntiæ A. 1475. Senecæ Philoſophi Opera Neapoli A. 1475. Juvenalis & Perſius Lovanii A. 1475. Homeri Opera Græce Florentiæ A. 1488. Ambroſii Opera Mediol. A. 1490. Anthologia Græcorum Epigrammatum Florentiæ A. 1494.

1494. &c. excuſa quam raro, ſodes, offenduntur, quantoque habentur in pretio? Ex ipſis vetuſtiſſimis manuſcriptis petitæ fuere hæ editiones, pauciora plerumque, quam nunc fieri ſolet, exempla impreſſa, correctores adhibiti eruditiſſimi, quales fuere Joannes Andreæ, Epiſcopus Alerienſis, Jo. Antonius Campanus, Omnibonus Leonicenus Jo. Laſcaris, Demetrius Chalcondylas, alii. *Eo tempore*, ut verba Doctiſſimi Jo. Conr. Zeltneri, (*f*) τα νυν ἐν ἁγιοις, mea faciam, *libri imprimendi ad fidem manuſcriptorum vetuſtiſſimorum reſtituendi erant, qui vero labor criticus non bardum & impolitum hominem, ſed doctiſſimos quosque requirebat viros. Fidem his dictis facturus, accipiat vel unicam plagulam Seculo XII. & ſeqq. Latino vel Græco idiomate ſcriptam, & peſſime ob abbreviaturas, quibus monachi compendii gratia nimium quantum indulſerant, pictam, inveſtigaturus Scriptoris ſenſum genuinum, & experietur, quam ſit ſudandum; millies abjecturum eum ſchedam, credo, prius quam unicæ paginæ ſenſum habebit verum.* Condonanda igitur merito ſunt ipſis ſphalmata, quorum haud pauca iis in edi-

(*f*) In Correctorum Eruditorum Centuria p. 79.

editionibus occurrunt omni licet adhibita induſtria, cum tam proclivis ſit rebus ſic habentibus lapſus, oculique vel perſpicaciſſimorum virorum facile fallantur. In ipſis tamen ſæpenumero erroribus acuti lectores veſtigia deprehendunt veræ lectionis. Perplacet mihi hac de re judicium maximæ eruditionis Viri C. H. Heumanni (*g*): *Falluntur, qui ſibi perſuadent, primis exortæ typographiæ temporibus libros exſcriptos fuiſſe accuratiſſime; cum inſpectio eorum doceat contrarium. —— Nihilominus magno eſſe poſſunt uſui illæ editiones, cum eruditus lectoris oculus facile diſcernat ſphalmata operarum a veſtigiis incorruptæ lectionis, proxime e codicibus manuſcriptis hauſtæ.* Sunt vero præterea illæ Sec. XV. editiones, præſertim quæ charactere Romano excuſæ fuerunt, haud raro adeo elegantes & nitidæ, ut mirandum oppido ſit, tam brevi tempore artem typographicam ad ſummum perfectionis faſtigium adſcendiſſe. Speciminis gratia tres jam nominabo, in Inclytæ Reipublicæ patriæ Bibliotheca, quæ librorum ante Annum 1500. vulgatorum haud contemnendam poſſidet copiam (*h*) la-

(*g*) In Conſpectu Reip. lit. p. 91.
(*h*) Vid. Miſcellan. Lipſienſ. Tom. XII. p. 66. ſqq.

latentes, quibus nihil unquam vidi pulchrius & ſplendidius, ſive chartæ nitorem, ſive typorum elegantiam, ſive alia ornamenta conſideres. Certe adeo grata illæ oculis præbent ſpectacula, ut adſpectu vix ſatiari queas. Salva veritate affirmare auſim, palmam eas dubiam facere ſplendidiſſimis noſtri ævi editionibus. Sunt vero iſtæ: Quintiliani Inſtitutiones per Nicolaum Jenſon Venetiis A. 1471. Plotini Opera ex translatione Marſilii Ficini per Antonium Miſcominum Florentiæ A. 1492. (*i*) & Recuperationes Feſulanæ ſive Opuſcula & Epiſtolæ Matthæi Boſſi Veronenſis Bononiæ per Platonem de Benedictis A. 1493. omnes tres in folio excuſæ. Editionem autem Homeri, quæ Florentiæ A. 1488. labore & induſtria Demetrii Cretenſis ſumptibus Bernardi & Nerii Tanaidis Nerilii Florentinorum in fol. prodiit, his Michael Maittaire dilaudat verbis: *Operoſo hoc & præſtantiſſimo Homeri inter omnes poëtas principis volumine duobus tomis comprehenſo orbem eruditum anno* 1488. *donavit Florentia, quæ dum aliæ urbes in limine & initiis tantum, conatibus adhuc immaturis,*

(*i*) Conf. Part. I. p. 97.

ris, ſubſiſterent, primo & uno ſed ingenti gravique molimine ad ipſum culmen voluit pervenire, vetuitque quicquam relinqui, quo ſuperari poſſet. Editione illa, ſi chartæ ſolidæ colorem & pompam, ſi nitidam characterum figuram, æquata marginum intervalla, juſtam linearum diſtantiam, totum denique impreſſionis ordinem & diſpoſitionem ſpectes, nil certe aut antea aut poſtea elegantius comparuit (*k*). Cæterum de libris Seculo XV. divulgatis adeundi ſunt omnino Viri præſtantiſſimi Peregrinus Antonius Orlandus (*l*) & laudatus Maittaire, cujus non poſſum quin heic etiam adſcribam de nimio, quo ejus ævi editionibus Angli cumprimis inhiant, ardore judicium (*m*): *Ex quo antiquariæ illæ editionum merces requiri ubique, & Soſiis merere æra cœperunt, tanta tranſit mare huc ad nos advecta earum ſeges, adeo nullus vel intimus non penetratur angulus, nullæ non perreptantur tabernæ, plateæ, gymnaſia, latebræ, tot in lucem protrahuntur hactenus incognita volumina,*

 ple-

(*k*) In Annal. Typograph. T I. p. 183.

(*l*) In libro: Origine e Progreſſi della Stampa o ſia dell'arte impreſſoria, e notizie dell'opere Stampate &c. edit. Bononiæ A. 1722. in 4. de quo vide Acta Erud. An. M DCC XXIV. p. 102. ſqq.

(*m*) l. c. T. II. Præfat. p. 6.

pleraque vermiculorum dentes paſſa, carioſa, interlinearibus gloſſis obliterata, ſola vetuſtate ſpectabilia; tot, inquam, quotidie confluunt, ut, absque pretio eſſet, (quod, cum & ratione & fide majus nec modum nec fines certos norit, emptores nonniſi marſupiis bene nummatis onuſtos admittit) metuendi foret cauſa, ne rurſus evileſcerent, & ad antiquum pretium recidentes ad pauperiorum etiam ſcholaſticorum forulos pervenirent. Non autem id ago, ut antiquitatem impotens oblatrem, meque opinioni receptæ, magiſtelli inſtar ineptientis, opponam, ac bonorem vetuſtatis autoritati debitum elevem. Contendo nihilominus, bis ut & aliis rebus pretii plus nimio ſtatui poſſe; ideoque id intra quosdam limites eſſe coercendum, nec arbitrio quorundam, qui nil aliud quam lucrum ſpectant, Bibliopolarum permittendum.

3.
Libri a celebrioribus Seculi XVI. Typographis exſcripti.

MAgni habentur ab æquis rerum æſtimatoribus, ac avide conquiruntur editiones autorum veterum, præſtantiorum ſeculi XVI. typographorum ſtudio curatæ, qui non tam proprio emolumento, quam potius publicæ utilitati operam navarunt. Decantata

tata ſunt ob exquiſita in rem literariam merita. Manutiorum, Aldi præſertim ſenioris, Bombergii, Juntarum, Roberti & Henrici Stephanorum, Plantini, Sebaſtiani & Antonii Gryphiorum, Vaſcoſani, Jo. Frobenii, aliorumque nomina. Aldum ejusque editiones Eraſmus. Roter. haud abs re hoc elogio mactat: *Nunc in Aldum Manutium Romanum, ceu tertium hæredem, devenit* (Delphini ſcilicet ſymbolum, quo ejus libri inſigniti ſunt.)

Haud equidem ſine mente reor ſine numine Divum. Nam hujus eadem, quæ quondam Tito Veſpaſiano placuerunt, celebrantur inſignia, non notiſſima modo, verum etiam gratiſſima, quibuscunque ubivis terrarum bonæ literæ vel notæ ſunt vel caræ. Neque vero ſymbolum hoc tum illuſtrius fuiſſe crediderimus, cum, inſcalptum imperatorio numismati, negotiatorum manibus terendum circumferretur, quam nunc, cum ubique gentium, vel ultra Chriſtiani imperii terminos, una cum omnigenis utriusque linguæ voluminibus propagatur, agnoſcitur tenetur, celebratur ab omnibus, qui liberalium ſtudiorum colunt ſacra: præſertim iis, qui ad veram atque antiquam adſpirant eruditionem: ad quam reſtituendam vir is quaſi natus, & ab ipſis, ut ita dixerimus, fatis fa-

ctus ſcalptusque videtur : tam ardentibus votis unum hoc optat, tam infatigabili molitur ſtudio, usque adeo nullum refugit laborem, ut litteraria ſupellex & integra & ſincera puraque bonis ingeniis reſtituatur. —— Herculanum mehercule facinus, ac regio quodam animo dignum, rem tam divinam, quaſi funditus collapſam, orbi reſtituere, latentia perveſtigare, eruere retruſa, revocare extincta, ſarcire mutila, emendare tot modis depravata, præcipue vulgarium iſtorum excuſorum vitio, quibus unius etiam aureoli lucellum antiquius eſt; quam vel univerſa res literaria. Et quæ ſunt aliæ laudes, quibus eum merito cumulat Eraſmus (*n*). De cæteris nihil jam dico, cum copia hic me faciat inopem, ac præter alios celeberr. Maittaire tam in Annalibus Typographicis, quam in ſingularibus de Stephanorum & quorundam typographorum Pariſienſium hiſtoria libris uberrime in his rebus deſiderio noſtro ſatisfacere queat. Generatim vero hoc unum adhuc moneo, cunctis viribus viros hos laudatiſſimos laboraſſe, ut quam emendatiſſima in lucem prodirent opera, quorum editiones moliti ſunt. Quandoque tamen contigit, ut & bonus

(*n*) In Adagiis p. 439. editionis Urſell. 1603. quæ ſub Pauli Manutii nomine prodiit.

bonus dormitaret Homerus. De Plutarchi editione Manutiana ita fatur Joach. Camerarius (*o*): *Recordor me audiiſſe ex magiſtro meo Ricardo Croco Britanno, qui quosdam libellos Plutarchi explicare nobis pueris ſolebat, editioni illi ſcriptorum Plutarchi in officina Manutiana præfectum Cretenſem quendam Demetrium, qui videret, ut illa ab operis diligenter & accurate exprimerentur: Eum igitur audire memini Crocum narrantem, maxima cum negligentia atque incuria provinciam iſtam geſſiſſe, hominem neque laborioſum & leviuſculum. Ad id tum ut puer —— non admodum animum revocavi, ut cogitarem quale eſſet, ſed poſtea nimis verum eſſe cum indignatione legens ſcripta illa comperi: neque temere eſſe aut falſo a Croco dictum, vel ex epiſtola, quam Demetrius iſte præpoſuit libro edito, deprehendi: eſt enim illa mendoſe expreſſa. Quis autem ſuſpicari poſſit ſecundum Epigramma Græcum*

Κακως κεχρήμενον ἀνδρα
Τοις ἰδιοις ἐιναι πιςον ἐν ἀλλοίριοις.

Contra ea mendis prorſus quoad maximam operis partem expertia ſunt Biblia Polyglot-

 ta

(*o*) Procem. in Plutarchi libellos de natura & effect. Dæmonum.

ta Antwerpienſia, A. 1569. ſqq. a Plantino nitidiſſime excuſa, ſi fidem habeas Ariæ Montano, qui in oratione ad ſummum Pontificem his verbis uti haud veritus eſt: *Quod ad operis integritatem attinet, ego Benedictus Arias Montanus —— offero Sanctitati veſtræ Biblia ipſa (de Bibliis nunc loquor) a me a prima pagina ad ultimam usque diligenter Græce, Latine & Chaldaice perlecta, & cum exemplaribus fideliſſime collata, tanta fide, ut non ſolum ſi verbum aliquod depravatum deprehendatur, ſed ſi vel unus apex aut jota unum in illis merito deſideretur, cæteris coadjutoribus meis exceptis & a culpa liberatis, ipſe perpetuam ignorantiæ & negligentiæ notam ſubire velim, meque unum omni correctioni obnoxium exhibeam.* At hominem ſe eſſe, erroribusque, qui in tam vario & vaſto opere nulla cura & induſtria prorſus evitari queunt, obnoxium, oblitus eſt optimus Arias. Multa enim eſſe, quæ virum diligentiſſimum effugerint, Waltonus in Apparatu Biblico p. 283. aſſerit: cui & ego pollicem premo, ipſo operis illius Regii uſu edoctus.

4. *Li-*

4.
Libri publica authoritate ſuppreſſi (†).

RAriora plerumque ſunt Opera, quæ ſummorum imperantium cura & publica authoritate variis de cauſis ſuppreſſa, quantum quidem fieri poteſt, æternis mancipantur carceribus. Hoc fatum ſubiere *Joannis Quintini Comitis Jörger de Tollet & Zagging*, intimi Status Miniſtri Cæſarei, & primarii quondam Delegati ad pacem cum Turcis pangendam *Commentarii hiſtorici de rebus memorabilibus ſui temporis*, octo voluminibus in forma octipertita excuſi. Nonniſi unicum eorum exemplar ſupereſſe dicitur in Bibliotheca Auguſtiſſima Vindobonenſi: cætera enim omnia ipſe Comes juſſu Imperatoris, qui tot arcana, in iis prodita, per orbem divulgari noluit, ſuppreſſit. (*p*) Perrara ſunt *Chriſtophori Beſoldi Documenta rediviva Monaſteriorum præcipuorum in Ducatu* Y 4 *Wir-*

(†) Alios libros prohibitos & ſuſpectos præter eos, quos Morhofius atque Struvius recenſuere, exhibet Catalogus inſtructiſſimæ Bibliothecæ Menkenianæ p. 583.

(*p*) vid. Acta Erudit. Germanic. Vol. VI. p. 284.

Wirtembergico ſitorum, quibus præmiſſa eſt ſummaria deductio libertatis, immedietatis aliorumque jurium illis Monaſteriis competentium, juncta nonnullorum argumentorum reſolutione ſuccincta, Tubingæ 1636. in 4. impreſſa: nec non, quæ eodem anno ibidem prodierunt, *Virginum Sacrarum Monumenta in Principum Wirtembergicorum ergaſtulo literario juſta annorum centuria injuſta detenta captivitate* (*q*). Extraxit ea belli tricennalis tempore, quum A. 1634. a Cæſareanis e Ducatu ſuo Wirtembergico Eberhardus III. ejectus eſſet, ex tabulariis publicis Beſoldus Apoſtata, ut nimirum ſic Pontificiorum gratiam ſibi aucuparetur, iisque Monaſteriorum Wirtembergicorum immedietatem, uti vocant, aliaque jura demonſtraſſe ſibi viſus eſt: ſed a Sereniſſimis Wirtembergiæ Ducibus ſollicite conquiſita ſunt, quotquot haberi potuerunt, exempla: ipſi quoque Pontificii ſtudioſe & magno pretio iſthæc opera coëmunt. Liber ſequenti ornatus titulo ſuppreſſus & proſcriptus olim fuit in Gallia, quia plurima Regis & regni ſecreta in eo propalata ſunt: *Le Cabinet du Roy de France, dans*

(*q*) Hæc Beſoldi Opera recenſita ſunt in Hamburgenſi Bibliotheca Hiſtorica. Centur. VII. p. 109. ſqq.

dans le quel il y a trois perles pretieuſes d'ineſtimable valeur, par le moyen des-quelles ſa Majeſté s'en va le premier Monarque du monde & ſes ſujets du tout ſoulagez. Prodiit A. 1581. in 8.

Ruſſorum Monarcha ſedulo conquiſiviſſe & ſuppreſſiſſe narratur *Diarium itineris in Moſcoviam D. Ignatii Chriſtophori de Guarient & Rall*, ab Auguſtiſſimo Imperatore Leopoldo in Ruſſiam A. 1698. Ablegati extraordinarii, *deſcriptum a Jo. Georgio Korb*, Ablegationis Cæſareæ Secretario, & Viennæ in fol. editum, cui acceſſit reditus Tzareæ Majeſtatis a provinciis Europæis ad proprios limites, periculoſæ rebellionis Streliziorum, & latæ in eosdem ſententiæ cum ſubſecuta ſanguinea executione, nec non præcipuarum Moſcoviæ rerum compendioſa & accurata deſcriptio. Scilicet nimia libertate in enarrandis Ruſſorum & ipſius etiam aulæ moribus aliisque rebus uſus eſſe perhibetur Autor: hinc quoque Viennæ publicam hujus Diarii venditionem eſſe vetitam mihi relatum eſt (*r*).

(*r*) Conf. etiam Catalogum Hiſtoricorum Freſnojo-Menkenianum p. 464.

Rariſſimus eſt liber Gabrielis Naudæi, licet duplici vice ſit edibus, *Le Maſcurat, ou Jugement de tout ce qui à eté imprimé contre le Cardinal Mazarin, depuis le* 6. *Janvier jusqu'au* 1. *Avril* 1649. *ou Dialogue de Sr. Ange & de Maſcurat.* Pariſ. 1650. in 4. recuſus dein Amſtelodami. Forte ſuppreſſus eſt hic liber, & ſollicite conquiſitus ab iis, quorum intererat, ne res in eo tractatæ in apricum proferrentur. Servantur tamen ejus exempla inter cimelia Bibliothecæ Regiæ Danicæ (*s*), Ducalis Vinarienſis (*t*) & Menkenianæ (*u*).

Perraro conſpiciuntur *duo priores Tomi Theatri Britannici, a Gregorio Leti* Italico ſermone Londini in 4. A. 1682. *editi:* ſeptingenta enim eorum exempla a Carolo II. Rege Britanniæ ſuppreſſa ſunt (*x*); ſed integrum opus deinde Amſtelodami quinque voluminibus in 12. A. 1684. prodiit.

Rog. Dodsworth & Gul. Dugdale Monaſticum Anglicanum, Londini 1655. &c. in fol. excuſum, rarius obvium eſſe, & magno pretio

(*s*) Vid. Placcii Theatr. Anon. p. 55.
(*t*) Vid. Vergnügung müſſiger Stunden.
(*u*) Vid. Catalogum Biblioth. Menken.
(*x*) Hamburg. Biblioth. Hiſtor. Cent. VI. p. 216.

tio propterea divendi, quod ab Anglis ſuppreſſum ſit, teſtis eſt Illuſtris Menkenius (*y*).

De quibusdam Roberti Ferguſon libellis Gerh. van Maſtricht hæc tradit (*z*): *Robertus Ferguſon capellanus comitis de Schafsburi in Anglia, ut ex rumore & ex novellis audivi, eſt auctor Apologiæ aut declarationis, quam emiſit Dux de Monmouth, cum bellum moveret Regi Angliæ Jacobo II. Item dicitur compoſuiſſe inquiſitionem & detectionem horribilis homicidii Comitis de Eſſex qui liber Anglice, Belgice & Gallice editus, & poſtea in Hollandia ſub pœna* 200. *Imperialium prohibitus eſt.* Vincentius quoque Placcius (*a*) ejusdem Ferguſon Epiſtolam ad D. Trenchard ſuppreſſam fuiſſe memorat.

Diſputatio Apologetica pro poteſtate ſummi Pontificis, in qua clare, perſpicue & evidenter ex Scripturis, SS. Patribus & conciliis, & XIII. efficaciſſimis rationibus *demonſtratur, penes Pontificem eſſe poteſtatem Principes abdicandi*, iſtamque veritatem non ſolum eſſe concluſionem theologicam, quæ errori opponitur, ſed de fide etiam expreſſe definitam,

(*y*) In Catalogo Hiſtoricorum Fresnoy. p. 454.
(*z*) In Placcii Theatr. Anon. p. 224.
(*a*) l. c. p. 527.

nitam, ita ut contraria opinio absque manifeſta hæreſi ſuſtentari non poſſit, rariſſima eſt, quia vel ab ipſo Autore, vel publica authoritate ſuppreſſa latet (*b*).

Rarius obvia eſt *prima editio Chriſtophori Browveri Antiquitatum & Annalium Trevirenſium*, quæ prodiit A. 1626. Coloniæ: ſcilicet Philippus Chriſtophorus, Elector & Archiepiſcopus Trevirenſis eam proſcripſit, & ſupprimendam curavit (*c*).

Admodum raram eſſe nemo facile ignorat Jo. Mich. *Bruti Hiſtoriam Florentinam* Lugduni 1562. in 4. excuſam, ex ea nimirum ratione, quod Duces Florentini, quotquot nanciſci potuerunt, ejus exempla coëmi curaverint (*d*). Magna enim animi fiducia, quotiescunque offertur occaſio, Autor eorum partes tuetur, qui, ut Reipublicæ libertatem ſartam tectamque ſervarent, omnem moverunt lapidem, atque ita ſummo niſu Medicææ Proſapiæ moliminibus obſtiterunt.

Rariores aliquando erunt Benedicti *Varchii Commentarii hiſtorici de Rebus Florentinis*, Co-

(*b*) l. c. p. 152.
(*c*) Hamburg. Biblioth. Hiſt. Cent. III. p. 247.
(*d*) l. c. Cent. VI. p. 88.

Coloniæ, vel potius Auguſtæ Vindelicorum 1721. in fol. editi: quadringenta namque eorum exemplaria Dux Parmæ & Placentiæ, cui quædam de priſcis Farneſiis ibi memorata diſplicent, emit (*e*). Rariora quoque jam ſunt exempla Hiſtoriæ Florentinæ Bernardi Segnii integra & incorrupta: quædam enim in iis immutata & reſecta eſſe novi.

Horum igitur aliorumque ejus generis librorum raritatis cauſa derivanda eſt a ſummorum imperantium autoritate & cura, iſtiusmodi ſcripta oculis manibusque hominum, quantum pote, ſubducente, quod vel arcana ſtatus, religioſo involvenda ſilentio, propalent, vel in Reges Principesque ſint aut ſaltim videantur eſſe injuria & contumelioſa.

Sed proſcribi etiam ſæpe ſolent, atque hinc rareſcere libri, qui ſacrarum literarum autoritati & religioni pietative ſunt adverſi.

Hunc in cenſum referenda eſt *Concordia rationis & fidei*, ſive harmonia philoſophiæ moralis & religionis Chriſtianæ, Amſtelodami,

(*e*) Vid. Nova literar. Latin. A. 1722. p. 50. conf. Nov. lit. Germ. A. 1724. p. 610.

dami, ut titulus fert, ſed vere Berolini, A. 1692. edita. Suppreſſus fuit hic liber ob prava & impia de Deo & religione dogmata in eo tradita ab aula Brandenburgica, ea quidem ſollicitudine & induſtria, ut vix unum aut alterum exemplum inquirentium curam effugere potuerit.

Aboliti quoque ſunt *Matthiæ Knutſen*, Oldenswortha Eiderſtadenſis, *dialogi* aliquot Germanici, circa annum 1672. excuſi, ejusdemque *epiſtola amici ad amicum*, Latino idiomate exarata, propter peſſimas & peſtiferas authoris opiniones.

Eodem fato periere ante aliquot annos pia Francofurtenſis Magiſtratus cura nonneminis *Meditationes philoſophicæ de Deo, mundo & homine*, paucas implentes plagulas *(f)*. *Michaelis Serveti ſcripta*, quibus dulciſſimi noſtri Soſpitatoris divinitatem & venerandum Trinitatis myſterium acerrime oppugnavit, rariſſima eſſe quis neſcit? Videlicet

(*f*) Vid. de his vernünfftige Thomaſiſche Gedancken über allerhand Juriſtiſche Händel. Part. I. p. 233. ſqq. ibi etiam p. 349. mentio fit alius libelli, publica authoritate ſuppreſſi, qui hoc titulo Freuſtadii A. 1719. prodiit: Meditationes, Theſes, dubia Philoſophico-Theologicà, placidæ eruditorum disquiſitioni religionis cujusvis & nationis in magno mundi auditorio ſubmiſſa a Veritatis Eclecticæ Amico.

cet publica authoritate prohibita, ſuppreſſa & combuſta fuere ipſa. Clariſſimus Wendlerus *(g)* duntaxat Librorum ejus VII. de Trinitatis erroribus paucis meminit, nos plura cum de his ipſis, tum de aliis illius ſcriptis jam notabimus. Libros de Trinitatis erroribus vidi olim & perluſtravi, cum Altorfii literarum ſtudiis operam darem, in Celeberrimi D. Guſt. Georg. Zeltneri Bibliotheca, & nuperrime in Ulmenſi publica. In lucem emiſſi ſunt illi A. 1531. in forma ordinis octavi, loco impreſſionis haud indicato: ex typis tamen facile conjici poteſt, in Germania & forte, ut nonnulli ſuſpicantur, Baſileæ eos fuiſſe prelo ſubjectos. Vix in publicum prodierunt, cum ſtatim ſumma cura ſupprimerentur. *Simulac publice conſpiceretur liber*, ſunt verba Petri Adolphi Boyſen *(h)*, *quaſi communi incendio reſtinguendo accurrebant viri pii cordatique, infelicem laſcivientis ingenii fœtum ſuppreſſuri, inprimis Francofordenſes plurima libri exempla flammis tradiderunt, cumque Ratisbonam quædam allata fuiſſent, & Jo. Quintadæ, Cæſari Carolo V. a conſiliis eccleſiaſticis, & confeſſionibus*

(*g*) In Diſſ. de variis raritatis librorum cauſis. §. XI.
(*h*) In Hiſtoria Mich. Serveti §. VI.

bus privatis qui erat, viſa, indignabatur initio auctori, quem a facie ſibi notum eſſe ajebat, & quotquot nanciſci poterat, exempla ſollicite abolenda curabat, teſte Cochlæo, ex quo repetit Od. Reynaldus in Annal. Eccleſ. ad Ann. XXXII. p. 652. —— Cum itaque undique ſupprimeretur liber, contigit, ut rarius reperiatur, ac inſtructiſſimæ cetera Bibliothecæ illo deſtituantur. Grotius uno exemplo uſus eſt Roterodami, quod id ipſum forſan eſt, quod in Bibliotheca Jo. Peſſeri, conſulis Roterodamenſis, ſe vidiſſe Chriſt. Sandius teſtatur. Lutetiis Pariſiorum in magno exquiſitarum Bibliothecarum numero nonniſi duo comparent exempla. Alterum, ſed mutilum, & II. libris truncatum in Bibliotheca Regis, alterum in Colbertina occurrit, auctore Simonio T. I. Bibl. Crit. p. 32. *Eundem tamen librum Melanchthonem manibus contriviſſe apparet ex Ep. ejus* CXLI. *ad Jo. Camerarium. Jo. Micrælius etiam exemplo eſt uſus, quod ipſe de ſe profitetur* L. III. Hiſt. Eccleſ. Sect. II. *ubi ſimul recenſionem libri variasque, quas continet, & ſacrilegas locutiones exhibet, ac inter alia ineptam quandam, & puero vix condonandam argumentandi rationem allegat.* Hactenus Boyſenius. Addo, in incomparabili quoque Sereniſſimi Sabaudiæ Principis & Herois invicti Euge-

Eugenii Bibliotheca extare hujus libri exemplum, nec non in exquiſito Celſiſſimi Landgravii Caſſellani theſauro librario (*i*), quale etiam poſſidere dicitur D. Jo. Wilh. Peterſen (*k*), aliud quoque, imo duplex, præſto fuit viris eruditis, qui Berolini Oblationes, quas vocant, ſpontaneas luci exponunt publicæ (*l*). *Anno XXXII. iisdem formis*, ſcribit laudatus Boyſenius (*m*), *iisdemque tum loci, tum typographi indiciis, quibus antecedens liber excuſus eſt, conſcripti lucem aſpexere alii tractatus exiguæ magnitudinis, manu Serveti perpoliti, quibus hunc titulum fecit: Dialogorum de Trinitate Libri II. de juſtitia regni Chriſti Capitula IV. — Cum pauca ſaltim exempla fuerint excuſa, eaque ſollicite a Calvino aliisque ſuppreſſa, difficillime copia illorum fieri poteſt.* Quem A. 1553. in 8. Viennæ Allobrogum in orbem extruſit: liber ipſa raritate rarior eſt. En integrum ejus titulum: *Chriſtianismi Reſtitutio.* Totius Eccleſiæ Apoſtolicæ ad ſua limina vocatio,

(*i*) Vid. Biblioth. Hiſtor. Phil. Theol. Brem. Claſſ. I. p. 740.
(*k*) l. c. p. 761.
(*l*) Vid. Vol. I. der Freywilligen Heb-Opfer. p. 359. ſqq. ubi recenſetur is liber. conf. Vol. II. p. 939.
(*m*) l. c. §. VII.

tio, per integrum reſtituta cognitione Dei, fidei Chriſti, juſtificationis noſtræ, regenerationis baptiſmi, & cœnæ Domini manducationis. Reſtituto denique nobis regno cœleſti, Babylonis impiæ captivitate ſoluta, & Antichriſto cum ſuis penitus deſtructo. בעת ההיא יעמוד מיכאל השר καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ. MDLIII. In fine autem libri hæc poſuit: M. S. V. 1553. (n) *Eadem fata*, prout Doctiſſimus Boyſenius memorat (o), *hic quoque liber, quæ ſuperiores ſubierunt, expertus eſt. Inſtitor enim typographi, vir pius & cordatus, ut Calvino audit, de contentis libri admonitus, quotquot habuit, ſuppreſſit exempla, nec minus Francofordenſes, a Calvino literis excitati, quas vide inter epiſt. ejus num. LIII. librario non recuſante, omnia exuſſerunt exempla, ita ut, Simonio ſponſore* p. 36. l. c. *duo vel tria tantum ætatem tulerint exempla.* D. Theodorus Haſæus, Vir Eruditiſſimus, ita de hoc Serveti fœtu: *rariſſimus omnium hic liber eſt, neque quemquam mortalium novi, qui ſe illum, typis exſcriptum, oculis uſurpaviſſe teſtetur præter*

(n) Excerpta ex hoc libro dantur in Bibliotheca Brem. Claſſ. I. p. 739. ſqq.

(o) l. c. §. IX.

præter Chriſt. Sandium & Illuſtr. Maſtrichtium. (*p*). Idem deinde ſe hunc librum in Principis Haſſo-Caſſellani & Academiæ Duisburgenſis Bibliothecis, ubi adſervari perhibebatur, irrito conatu inquiri curaſſe narrat. Plura jam ſcripta, quæ magiſtratuum cura uſtulanda lignis infelicibus dedit, recenſere poſſem, niſi iis, cum magnus iſtorum ſit numerus, peculiarem deſtinaſſem diſſertationem, aliquando tecum communicandam. Alii igitur potius nunc mihi enarrandi ſunt libri, quos publica prohibitio & ſuppreſſio rariores effecit.

Noſtro tempore Claudiopoli in Tranſylvania prodiiſſe in lucem librum, æternis tenebris dignum, ejusdem plane cum infelicis Serveti ſcriptis furfuris, amicus quidam mihi nunciavit, e cujus ore titulum heic adjiciam, ut ex ungue leonem agnoſcas (†):

 Ful-

(*p*) In Biblioth. Hiſt. Phil. Theol. Cl. I. p. 739. conf. Monnoye in Menagianis T. IV. p. 390. edit. Amſt. 1716.

(†) Vir eruditus, cujus relationi hæc debeo, ſe omni cura in ipſa Tranſylvania hunc librum ſibi comparare haud potuiſſe mihi affirmavit, a Viro tamen illius regionis illuſtri & fide digniſſimo ejus notitiam ſe hauſiſſe aſſeverans. Alias ſuſpicarer, in Socinianorum odium diram iſtam libri inſcriptionem efficam fuiſſe: quod olim jam factum ex Bailii Dictionar. artic. Socin.

Fulmen de cœlo delapſum (abſit blaſphemia!) Trinitariorum Deum Trinunum contundens. Anno 1687. Roterodami excuſus eſt liber, hunc titulum gerens: *La Foy reduite a ſes juſtes bornes.* Eum Synodus Hagienſis, curante Petro Jurieo, damnavit & prohibuit. Verbis Celebratiſſimorum virorum, qui Acta Eruditorum colligunt, (*q*) rem enarrare lubet: Eodem tempore Roterodami prodiiſſe refert Petrus Jurieus in Apologia ad Paſtores Eccleſiarum Gallo-Belgicarum tractatum, in Anglia a juvene quodam Gallo, ſed ab aliis adjuto compoſitum, cum titulo: Fides intra juſtos terminos reducta, in quo dogmata de Trinitate & Incarnatione pro indifferentibus habentur. Hoc ſcriptum ſe denunciante, in Synodo Hagienſi Anno 1688. condemnatum, & autorem remotum a miniſterio fuiſſe, qui poſtea in Galliam regreſſus religionem Reformatam

Socin. not. (L) didici. Exprobratum videlicet fuit Socinianis a quibusdam, ex Polonia ipſos propterea eſſe ejectos, ipſorum Bibliothecam diſperſam, eorum coetum diſſipatum, templum, ſcholam, typographeum ipſis ademta, quod librum ſub prælo habuerint hac inſcriptione: Tormentum throno Trinitatem deturbans. Hoc tamen ſtrenue negarunt Sociniani.

(*q*) A. 1692. p. 323.

matam abjuraverit, ſe vero epiſtolam paſtoralem eo de caſu ad inſtruendos atque contra ſcandalum præmuniendos pios edidiſſe.

Ita quoque librum, A. 1610. Franekeræ Socinianorum opera typis publicis exſcriptum, Sibrandus Lubertus & Paſtores Leovardienſes ſuppreſſerunt. Ejus inſcriptio hæc erat: *De officio hominis Chriſtiani in* hodiernis iſtis *de religione controverſiis*, hoc eſt, cui potiſſimum cœtui inter omnes de religione diſſidentes homo Chriſtianus adhærere debeat. Libellus hoc tempore utiliſſimus, ab anonymo quodam veritatis patrono ſcriptus, cum gratia & privilegio ſummi Pontificis & Regis Catholici excuſus. Irenopoli, typis Theophili Adamidis, 1610. Sed anno ſequenti Raccovienſes typis Seb. Sternii eum tractatum iterato impreſſerunt cum variis Socini opuſculis (*r*), quæ tamen & ipſa rariora ſunt.

Libris damnatis accenſendum etiam venit paradoxum Eraſmi Joannis opus, cujus integrum adſcribam titulum, ut exinde ejus argumentum aliquatenus cognoſcere queas. Diſcours ou l'on fait voir clairement, que le Régne de l'Antę-Chriſt commença à paroitre

(*r*) Placc. Theatr. Anon. p. 141.

paroitre dans l'Egliſe immediatement après la mort des Apôtres ; & par conſequent que tous les Conciles, qui ſe ſont aſſemblez, & tous les Livres des Peres, qui ont été écrits depuis ce tems-là, ſont infectez de pluſieurs Erreurs Anti-Chrêtiennes, & même le fameux Concile de Nicée, qui ſe tint l'an CCCXVIII. Summam libri ex Gerardi Brant Hiſtoria Reformationis Germaniæ inferioris exponit elegantiſſimæ vir doctrinæ Michael de la Roche (*s*), qui illius quoque fata his perſtringit verbis: *Cet Ovrage fut mal reçû: on crut que l'Auteur doutoit de tout, qu'il vouloit s'ériger en Chef de parti, & troubler l'Egliſe Nationale. Les Exemplaires de ce Livre furent ſupprimez; & l'on fit ſemblant de vouloir arrêter l'Auteur: il ſe retira ſecretement.* Neſcio, an idem ſit hic liber cum eo, cujus Petrus Bailius (*t*) mentionem inſtituit, eumque A. 1585. hoc titulo divulgatum fuiſſe ſcribit: *Antitheſis doctrinæ Chriſti & Anti-Chriſti de uno vero Deo.*

Quod adeo rara ſit Italica Alcorani verſio Venetiis A. 1547. in 4. edita (*u*), publicæ

(*s*) Memoires litteraires de la Grande-Bretagne T. III. p. 100. ſqq.

(*t*) In Diction. Hiſt. Crit. Art. Socin. not (k).

(*u*) Vid. D. J. M. Langii Diſſ. de Alcorani verſionibus variis. p. 23.

blicæ ſuppreſſioni tribuendum eſſe autumo. Inſcriptionem ea hanc in fronte gerit: *L'Alcorano di Macometto, nel qual ſi contiene la dottrina, la vita, i coſtumi & le legge ſue, tradotto nuovamente dall'Arabo in lingua Italiana.* Notus eſt nimius ille & inſipidus, ne quid jam gravius dicam, Pontificiorum ejus ætatis contra iſtiusmodi libros Zelus, quo ipſe etiam Franciſcus Ximenius, Vir alias eruditiſſimus, cui multum vel ob ſolam Bibliorum polyglottorum Complutenſium editionem orbis Chriſtianus & literatus debet, aliquando abripi ſe paſſus fuit. Ita enim de illo, qui res ab ipſo geſtas enarrat, Alvarus Gomezius (*x*): *Alfaquinis* (Mauritanorum ſcilicet ſacrorum antiſtitibus) *ad omnia obſequia eo tempore exhibenda promptis, Alcoranos, id eſt ſuæ ſuperſtitionis graviſſimos libros, & omnes cujuscunque auctoris & generis eſſent, Mahumetanæ impietatis codices, facile ſine edicto, aut vi, ut in publicum adducerentur, impetravit. Quinque millia voluminum ſunt ferme congeſta, quæ variis umbilicis Punica arte & opera diſtincta, auro etiam & argento exornata, non oculos modo ſed animos quoque ſpectantium rapiebant.*

(*x*) In Vita Ximenii.

Multi eis ſe donari a Ximenio petierunt, ſed nemini quidquam conceſſum eſt, ignibus omnia, publica in pyra, ad unum exuſta, præterquam aliquot ad rem medicam pertinentia, cujus gens illa non ſine magno profectu ſtudioſiſſima ſemper fuit, quæ propter ſaluberrimæ artis dignitatem ex incendio illo liberata, in Bibliotheca Complutenſi nunc ſervantur. Idem præpoſterus Zelus nos privavit prima Alcorani Arabici editione, quæ circa annum 1530. Venetiis opera Paganini Brixienſis lucem vidit: omnia enim ejus exempla juſſu Romani Pontificis Vulcano tradita eſſe refert Jo. Buxtorfius (y): ſed de hoc alibi.

Hermanni von der Hardt Ænigmata priſci orbis, Helmſtadii non ita dudum vulgata, quod varia Scripturæ S. authoritati adverſantia continere videbantur, publica cura ſuppreſſit.

Sed & aliquot ipſius Sacri codicis editiones ſiniſtra hæc interdum expertæ ſunt fata.

Rariſſime occurrunt *Biblia Sacra vulgatæ editionis* ad Concilii Tridentini præſcriptum emendata, & *a Sixto* V. P. M. *recognita* & approbata, quæ in fol. Romæ ex Typogra-

(y) In Biblioth. Bremenſ. Claſſ. VI. p. 273.

graphia Vaticana in publicum emiſſa fuere. Suppreſſa enim ſunt hujus editionis exempla, atque ejus loco curante Clemente VIII. alia fuit Vaticanis formis anno 1592. excuſa, e cujus præfatione quædam huc facientia excerpere juvat: *Quod* (opus ſcilicet Biblicum Sixti V.) *cum jam eſſet excuſum, & ut in lucem emitteretur, idem Pontifex operam daret, animadvertens non pauca in SS. Biblia præli vitio irrepſiſſe, quæ iterata diligentia indigere viderentur, totum opus ſub incudem revocandum cenſuit atque decrevit. Id vero cum morte præventus præſtare non potuiſſet, Gregorius XIV. qui poſt Urbani VII. duodecim dierum pontificatum Sixto ſucceſſerat, ejus animi intentionem executus perficere aggreſſus eſt, ampliſſimis aliquot Cardinalibus, aliisque doctiſſimis viris ad hoc iterum deputatis. Sed eo quoque, & qui illi ſucceſſit, Innocentio IV. breviſſimo tempore de hac luce ſubtractis, tandem ſub initium pontificatus Clementis VIII. opus in quod Sixtus V. intenderat, Deo bene juvante perfectum eſt.* (z)

Quæ ejusdem Sixti cura typis exſcripta fuiſſe fertur Sacri codicis verſio Italica, ſi modo unquam prodiit, albis corvis rarior

Z 5 eſt.

(z) Vid. le Long. l. c. f. 265. ſqq.

eſt. Jacobus certe le Long talem translationem illius Pontificis juſſu editam eſſe negat & pernegat (*a*). Contrarium vero præter alios Jo. Frider. Mayerus tuetur, *Biblia*, inquiens (*b*), *univerſa a viris doctis in linguam Hetruſcam auſpiciis Sixti V. Pontificis Max. converſa, typisque exſcripta, anno* 1589. *ſed mox intercedentibus Cardinalibus & urgente illud ad horum inſtitutum Philippo II. Hiſpaniarum Rege, omnia exemplaria fuere ſuppreſſa & occultata.*

Primam editionem Novi Teſtamenti Gallici interprete Jacobo Fabro Stapulenſi, quæ Pariſiis anno 1523. in 8. lucem adſpexit, rariſſimam vocat laudatus Longius (*c*): nempe ejus uſus publica authoritate fuit prohibitus. Quod fatum etiam ſubierunt aliæ illius editiones, A. 1524. 1529. &c. curatæ.

De Novo Teſtamento Gallico tam ex verſione Montenſi quam ex interpretatione Dion. Amelotte conflato a Joanne Daillé & Valentino Conrart, charactere minutiſſimo in 12. Pariſiis A. 1671. excuſo, idem Autor (*d*) hæc tradit: *Vix prodierant quædam*

exem-

(*a*) loc. cit. f. 357.
(*b*) Citat. Longio l. c.
(*c*) l. c. f. 335. (*d*) l. c. p. 352.

exemplaria cum univerſa hac editio ſuppreſſa fuit. Hæc a Petro Pelheſtre, qui hujus editionis codicem a Typographo acceperat, didici.

Recentiſſimæ Bibliorum Hungaricorum editionis, in Belgio curatæ, 3000. exempla a Jeſuitis Caſſovienſibus intercepta, in arcta adhucdum teneri cuſtodia, certiorem me fecit amicus, fide dignus.

Quandoque etiam contigit, ut diverſis de cauſis editiones nonnullorum librorum affectæ in medio præli curſu ſufflaminarentur. Accidit id verſioni SS. literarum Germanicæ, quam Jo. Saubertus olim auſpiciis Sereniſſimi Auguſti Ducis Brunſvicenſis & Luneb. moliebatur. De hac translatione Vener. Abbas Regiæ Luteræ Jo. Fabricius (*e*) : *Non autem abſolutum, ſed interruptum fuit hoc opus beato ex hac vita diſceſſu laudatiſſimi & Principum Neſtoris Auguſti A.* 1666. *& prelum quidem ceſſavit in capita XVII. prioris libri Samuelis : exempla autem omnia quæ impreſſa erant, translata Wolfenbuttelium, ubi tenebris mancipata adhuc aſſervantur. Meum exemplum debeo ego*, pergit idem, *ſingulari gratiæ Sereniſſimi Ducis Antonii Ulrici, qui mihi illud pro MSto auctoris, quod Bibliotheca*

(*e*) In Hiſtor. Bibliothecæ ſuæ. P. III. p. 339.

thecæ Auguſtæ conſecravi, clementiſſime dari juſſit.

Idem quoque fatum oppreſſit quondam verſionem Bibliorum Germanicam, a Crypto-Calvinianis Saxonicis, quos vocant, A. 1589. edi cœptam, nec ultra Paralipomenων libros productam. De hac editione D. G. G. Zeltnerus (*f*) hæc memorat: *Relatum ab amico habeo, in Bibliotheca Dreſdenſi recondita eſſe exempla, & poſtea ad pulveris pyrotechnici cucullos ſubinde deprompta & adbibita, qua occaſione nonnemo aliquando, forte fortuna, poſſeſſor exemplaris alicujus factus ſit.*

In Eccleſiaſtica antiquitate, ſunt verba Jac. Capelli (*g*), *quam non eſſet tyro Caſaubonus docuit A. D.* 1607. *libro ſingulari de Libertate Eccleſiaſtica, cujus jam paginæ* 264. *typis erant editæ, cum Rex Henricus IV. auguſtæ memoriæ, compoſitis jam Venetorum cum Pontifice Romano controverſiis, vetuit ultra progredi, & hoc ipſum, quod fuerat incboatum, ſupprimi voluit, ut ejus pauca nunc extent exemplaria.* Hunc ipſum tamen librum inſeruiſſe

(*f*) In Diſſ. de novis Bibliorum Verſionibus Germanicis non temere vulgandis. p. 117. Edit. II.

(*g*) Vid. Colomeſ. dans ſon Recueil de particularitez p. 127. citat. Placcio in Theatr. Annonym. f. 19.

ſeruiſſe Goldaſtum Monarchiæ Imperii Tom. I. pag. 674. ſqq. obſervat Vincentius Placcius.

5. *Libri a privatis ſuppreſſi.*

SUmmorum imperantium curam in ſupprimendis quibusdam libris ſæpenumero imitata eſt nonnullorum privatorum induſtria, publicæ æmula, raritatem hinc aliquibus ſcriptis concilians. Paucis hoc exemplis, ſed ſelectis, probatum dabimus.

Cognitæ ſunt omnibus, qui monumenta rerum antiquitus geſtarum ſedulo volvere amant, doloſæ illæ & ſceleratæ technæ, quas quatuor familiæ Dominicanæ monachi, nefariarum machinationum artifices aſtuti,

inventæque novas fraudi ſuperaddere fraudes

docti olim exercuerunt, ut ſic dogma de immaculata B. Virginis Mariæ conceptione, quam tantopere Franciſcani aliique ex Pontificiis jactant, everterent, impoſturis tandem detectis, Bernæ Helvetiorum A. 1509. ultricibus flammis traditi (*b*). De his igitur moliminibus plura tum publicata fuere

(*b*) Ea de re vid. Pauli Langii Chronicon Citizenſe f. 893. edit. Piſtor. & Stumpfii Chronicon Helvet.

fuere opuſcula, ſed ea a Dominicanis enixa diligentia ad extinguendam hujus rei memoriam conquiſita & callide ſuppreſſa eſſe, ut pauciſſima nunc extent iſtiusmodi libellorum exempla, teſtis eſt Joann. Stumpfius (*i*).

Eliſabetha Angliæ clavos tenente, paulo ante ejus obitum prælo exiit liber de arte æquivocationum a Jeſuita quodam compoſitus, cujus cum haud pauca jam exemplaria in eruditorum verſarentur manibus, poſtea ipſos Ignatianæ ſodalitatis puduit ſocios, quamvis ante a præcipuis illius ordinis in Anglia viris, Henrico nimirum Garneto, qui deinceps ob conſpirationem pulverariam ſuſpendio vitam finiit, & Blakwello approbatus fuerit. Ipſos poſtmodum Jeſuitas peſſimum hunc maleferiati & nequioris ingenii fœtum ſedulo ſuppreſſiſſe & occultaſſe, ex eo conjicio, quod eorum unus in Apologetico publicæ luci expoſito ullum unquam ejusmodi tractatum in rerum natura fuiſſe negare, & qui illius meminerunt, impoſtores vocare auſus ſit, teſte Iſaaco Caſaubono (*k*). Ut vero aliquam hujus libri, hodie

(*i*) Schweitzer-Chronick. L. XIII. Cap. 35. f. 116. edit. Tigur. 1586. fol.

(*k*) In Epiſtol. p. 763. edit. Magdeburg. A. 1656.

hodie perrari, notitiam habeas, paucis ejus argumentum delineabo, verbis quidem non meis, ſed deſumtis ex Actione in Henricum Garnetum, Societatis Jeſuiticæ in Anglia ſuperiorem, cæteroſque, qui Jacobum Britanniæ Regem & Regni ordines pulvere fulminali e medio tollere conjurarunt, ex Anglico a G. Camdeno Latine verſa (*l*): *Pro-* „ *poſitio* in hoc libro in mentalem, verba- „ lem, ſcriptam & mixtam diſtinguitur, quæ „ certe diſtinctio quod cœcos Mæandros & „ Labyrinthos habeat, ut homines in erro- „ rem deducat, quis non videt? Exempli „ gratia, ut primoribus labris ſtropharum & „ falſitatis regulam hanc deguſtetis, interro- „ gatus aliquis & jurejurando obſtrictus, ut „ ex animo verum dicat, talem vidiſtine „ hodie? hac arte inſtructus illud plane de- „ negat, prudens licet ſciensque illum vide- „ rit: videlicet hunc proprium ſibi ſenſum „ reſervans: Non, ut Magiſtratui hoc dicerem, vel non viſione beatifica, vel non „ Venetiis illum vidi. Similiter etiam af- „ firmationem pro negatione alicui dare, re- „ tinendo tantum, & mentaliter addendo „ particulam & ſignum illud negationis Non. „

„ — In-

(*l*) p. 35. ſq. edit. Londin. 1607.

„ —— Ingruente undique peſte, quidam
„ Conventriam venit; ad urbis vero portas
„ magiſtratus illum conveniunt, eumque
„ jurejurando obſtrictum interrogant, an
„ Londino profectus ſit, ubi peſtem graſſari
„ audiant: iſte vel peſtem ibidem non eſſe,
„ vel aërem non infici, ſeque per privatam
„ aliquam urbis plateam propere equitaſſe
„ pro certo habens: ſe Londino non veniſſe
„ liquido tutiſſimeque jurare poteſt. Prin-
„ cipali enim & finali propoſitæ quæſtionis
„ ſcopo, ſcilicet an ſic venerit, ut civitatis
„ peſtem afferret, reſponſum dedit, licet
„ immediatus quæſtionis ſenſus fuerit, utrum
„ Londino profectus ſit, an non, cognoſcere.
„ Iſtum (ſi libro fidem adhibeamus) ipſum
„ naturæ lumen perjurio liberet, &c.

Probe callere Pontificios artem celandorum librorum, quibus arcana quædam, in vulgus haud promulganda, traduntur, aliquot jam porro documentis teſtatum faciemus. Licet enim ii res in hujus generis libris, publica ſæpe autoritate emiſſis tractatas haud improbent, non tamen ſunt neſcii, Proteſtantium manibus ſic tela ingeri, quibus ad abuſus Romanæ Eccleſiæ carpendos uti queunt. Sibi igitur ſolis reſervare ſtudent ea, quæ acutiſſimus Bailius

lius *(m) myſteres d'état*, *arcana imperii* argute vocare, iisque Horatii verba applicare ſolebat:

Non tamen intus
Digna geri promes in ſcenam, multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.

Taxa Pœnitentiariæ Cancellariæ Apoſtolicæ plus ſimplici vice equidem a Proteſtantibus fuit recuſa, at ejus editiones, ab ipſis Pontificiis curatæ, rariſſime propterea inveniuntur, quod ſedulo eas occultent. Audiamus hac de re Gisbertum Voëtium *(n)*: *Quia hic Taxæ Pœnitentiariæ mentio facta, moneo exemplaria pauca hodie haberi poſſe (quæ & quorum arte facile prudentiores conjiciant)*: *aliqua tamen in manibus noſtrorum ſupereſſe editionis Pariſienſis* 1520. *in* 4. *apud Tuſſain Denis. Edita etiam eſt Venetiis, cum quamplurimis aliis Tractatibus in Oceano Juris. Addo rem & librum a Pontificiis paſſim negari, ubi ita uſu venit, ut noſtri, allegando illam*

(*m*) In Diction. Hiſt. Crit. P. I. f. 435.

(*n*) Tom. II. Diſput. Select. p. 296. cf. quæ idem Tom. I. p. 205. de Jo. Caſæ poëmate quodam, alibique de Stellæ votis paparum monet.

illam Taxam, mendacii & calumniæ ſuſpecti fiant, imo & arguantur. Accidit anno 1633. *ut quis JCtus idemque Senator Sylvaducenſis deſertionem & rejectionem papatus minaretur (more ipſis non inſolito) ſi quidem tam abominanda, qualia ex Taxa noſtri referunt, demonſtrari poſſent. Ut ampliſſ. & conſult. huic viro ex aſſe ſatisfieret, quæſitium apud alios de exemplari, etiam a me poſtulatum exemplar (o). Quod cum mihi ab ipſis Pontificiis editum nullum eſſet, petii commodato a celeberrimo Theologo Andrea Riveto. Ante biennium alibi concertatione inter noſtros & Pontificios quosdam oborta ſuper eadem hac Taxa, denuo conſultus, commonſtravi bibliothecam D. Riveti, in qua certo ſcirem exemplar edit. Pariſ.* 1520. *haberi: quippe quod ipſe ante annos aliquot manibus & oculis meis uſurpaſſem, & fratribus Sylvæ-ducenſibus ex ſummi illius Theologi conceſſione aliquamdiu uſurpandum miſiſſem. Velim hac occaſione obteſtatos omnes publicos Reformatarum ſcholarum, eccleſiarum, politiarum Bibliothecarios, exemplaria illa, ſi quæ in ipſorum poteſtate ſint, capſis incluſa diligenter cuſtodiant,* ne

(o) Sic exprimit hoc ultimum comma Dan. Francus de Indic. expurg. & prohib. p. 115. cum in ipſis Voëtii Diſput. aliquæ voces omiſſæ ſint.

ne a plagiariis auferantur: aut ſi non ſint, hoc agant, ut a privatis ſive bibliopolis, ſive viris literatis, prece aut pretio quovis redimant. In manibus mihi eſt antiquiſſima *editio Canonum pœnitentialium per Epiſcopum Civitatenſem* (cujus nomen haud adjicitur), *compoſitorum*, loci, anni & typographi indicio deſtituta, quæ decem in forma quarti ordinis foliis abſolvitur, vocum compendiis ubique ſcatens. Speciminis gratia quosdam inde canones heic recitabo, cum ignorem, an ii inter reliquas Taxas pœnitentiarias recuſi unquam fuerint. (*p*) Primus canon eſt, quod presbyter fornicans publi- „ ce & notorie tenens concubinam incluſam „ ſacco indutus vel cilicio III. menſibus in „ pane & aqua jejunet per ſpatium ſeptem „ annorum, quolibet anno III. menſibus, „ exceptis feſtivitatibus & tunc modico vino „ utatur, & ſexta feria ſemper jejunet in „ pane & aqua. Et hoc quidem intellige „ de adulterio vel inceſtu notorio. — Si „ quis contra naturam peccaverit, ſi ſit cle- „ ricus, debet deponi, & ſi incorrigibilis „ eſt, debet recludi in monaſterium: & ſi „

 „ſit

(*p*) In editione certe, quam Franequeræ A. 1651. in 8. emiſit L. Bank, non extat.

„ ſit laicus debet excommunicari &c. Si
„ pater & filius cum una muliere dormie-
„ rint aut ſi quis cum matre vel filia vel
„ cum duabus ſororibus coierit, VII. annis
„ pœniteat. —— Si quis autem ignorans
„ cognoverit duas ſorores vel matrem vel
„ filiam uno anno pœniteat. —— Si peccaſti
„ cum jumento aut cum aliis animalibus vel
„ feciſti ſodomiam, XV. annis pœniteas, &
„ quinque ex his in pane & aqua facias.
„ —— Si quis cum vidua patris ſui vel uxore
„ vel cum germana ſua ſive cognata ſua,
„ vel ſi pater turpitudinem filiæ ſuæ revela-
„ verit, vel cum filiaſtra ſua coierit, X. an-
„ nis pœniteat, & peregrinus incedat, &
„ III. annos ex his in pane & aqua faciat.
„ —— Si quis Epiſcopus vel presbyter vel
„ diaconus uxorem acceperit, ab ordine de-
„ ponatur. Si Epiſcopus adulterium perpe-
„ traverit, XV. annis pœniteat: Diaconus
„ vero X. Subdiaconus VII. Clericus I. Et
„ tertia pars ſit in pane & aqua. Si aliqua
„ mulier fornicata fuerit &, patrem ſuum
„ (vel partum) vivum occiderit, X. annis
„ pœniteat. —— —— Si quis patrem vel
„ matrem aut uxorem interfecerit, nunquam
„ equitet, nec matrimonium contrahat, &
„ per X. annos carnem non comedat, nec

vinum

vinum bibat: & matris interfector X. an- „ nis pœniteat armis depoſitis. Qui occidit „ Judæum vel paganum, XL. diebus pœni- „ teat. —— Si mures comederint euchari- „ ſtiam ex incuria ſeu negligentia ſacerdo- „ tis, XL. dies pœniteat, vel ſi perdatur, „ XXX. Si de ſanguine Chriſti ſtillaverit „ in terram, lingua lambatur, & tabula ſive „ terra radatur, & igne concremetur, & „ pannus lavetur, & illa lotio a presbytero „ ſumatur, & XL. diebus pœniteat &c. „ Differunt equidem ab aliis Taxis hi canones in eo, quod certum duntaxat pœnitentiæ tempus præſcribant, cum illæ peccatorum, etiam graviſſimorum, remiſſionem pecuniæ venalem exponant; at & hi eundem ſcopum, niſi fallor, ſibi præfixum habent: nam Epiſcopus civitatenſis ſub finem canonum ſtatutum pœnitentiæ tempus redimi, delictorumque veniam eleemoſynis impetrari poſſe aſſerit. Quasnam autem hic potiſſimum indigitet eleemoſynas, facile ſuſpicaberis. Hæc ἐν παρόδῳ.

Plerique equidem *Indices Librorum prohibitorum & expurgandorum*, iterato Proteſtantium cura prælo ſubjecti ſunt; verum primæ eorum fere omnium editiones, quas ipſis Pontificiis debemus, rarius compa-

 rent,

rent, (†) quia ab iis ſtudioſe celantur. De Indice expurgatorio, Philippi II. Hiſpan. Regis juſſu atque Albani Ducis conſilio ac miniſterio in Belgio concinnato A. 1571. in præfatione novæ editionis A. 1599. Argentorati factæ hæc refert Joann. Pappus: *Liber hic propriis Regis Hiſpaniarum impenſis ab ejus architypographo Plantino excuſus fuit, non quidem ut evulgaretur & diſtraheretur, ſed ut iis tantummodo diſtribueretur, qui expurgationi, quam vocant, librorum ſuſpectorum eſſent præfecti. Additum erat ſeveriſſimum mandatum Regis, ut hi ipſi cenſores privatim, nulliſque conſciis, apud ſe indicem hunc haberent, & nec ipſum aliis communicarent, nec ejus exemplum ulli darent, ſed id tantum curarent diligentiſſime, ut loca ſuſpecta librorum, qui expurgandi ipſis viderentur, inquirerent, expungerent & reſtituerent. Ita hic liber per annos quindecim, inſtar myſteriorum quorundam, in cenſorum illorum bibliothecis occultatus latuit. Evenit autem circa annum* 1586. *ſingulari divinæ providentiæ munere, ut in manus Franciſci Junii Index iſte pervenerit, publicique tandem juris fieret.* Hinc

(†) Rariores præcipue ſunt editiones Indicum Expurgatoriorum, ab ipſis Pontificiis curatæ.

Hinc præter diploma regium, Belgica lingua conſcriptum, huic indici præmiſſa ſunt hæc verba: Ducis Albæ juſſu ac decreto „ cavetur, ne quis præter Prototypographum „ regium hunc Indicem imprimat, neve ille „ aut quis alius publice vel private vendat, „ aut citra ordinariorum facultatem aut „ permiſſionem habeat. „ Ipſe Junius in dedicatione ad Joann. Caſimirum, Palatinatus Electoralis olim Adminiſtratorem ita fatur: *Fœtus eſt Cenſorum Belgicorum, quos Albanus ei gignendo præfecerat. Hunc fœtum, prout mandatum fuerat, genuerunt illi: ſed naſcentem inter genua ſua compreſſerunt, & circumtulerunt in ſinu conditum, ut dentata illius opera alienos fœtus virorum bonorum opprimerent. —— Quia vero forte Patres objecturi ſunt non ſuum eſſe hunc fœtum; ab aliis, a nobis, a typographo depravatum eſſe, caſu aut malitia oblatum vitium: cavendum eſſe duxi, & huic calumniæ prudenter occurrendum. Quapropter librum authenticum ex officina Chriſtoph. Plantini A. MDLXXI. Antwerpiæ profectum —— in Bibliothecam T. C. viſum eſt deponere, ut, ſi qui volent, videant; ſi qui negent, videntium fide confutentur.* De reliquis indicibus conferri meretur

tur Philippus a Limborch (*q*), & qui præcipue commendandus eſt, Daniel Francus (*r*). Sed hi indices forte referendi a nobis fuiſſent in claſſem librorum, qui Principum cura & ſtudio occultantur.

Quanta induſtria & ſollicitudine olim Patres Ignatiani caverint, ne Conſtitutiones Societatis Jeſu, auctore Ignatio Loyola ex parte Hiſpanorum lingua quondam exaratæ, & a Joanne Polanco deinde in Latinum ſermonem converſæ, cum eas novem voluminibus Antwerpiæ typis exſcribi curarent, in aliorum pervenirent manus, enarrat Gerh. Maſtrichtius (*s*), & poſt eum Groſchupfius (*t*). Hac occaſione enumerare placet libros quoſdam, in Bibliotheca publica Memmingenſi latentes, quos magnam partem illius editionis Antwerpienſis conſtituiſſe arbitror. *Litteræ Apoſtolicæ, quibus inſtitutio, confirmatio, & varia privilegia continentur Societatis Jeſu.* Neapoli, in collegio ejuſdem Societatis. Ex typographia Tarquinii Longhi. 1598.

Dire-

(*q*) In Hiſtoria Inquiſitionis. f. 149. ſqq.

(*r*) In peculiari de iis tractatu, Lipſiæ A. 1684. in 4. edito.

(*s*) In Placii Theatr. Anon. f. 125.

(*t*) In Præfat. novæ Collectionis Librorum rariorum. p. 22.

Directorium in Exercitia Spiritualia R. P. N. Jgnatii. Romæ in collegio Rom. Societatis Jeſu. Anno Dn. MDCVI. Præfatio ſcripta eſt A. 1599. a Jacobo Dominico, Secretario.

Regulæ Societatis Jeſu. Ibid. Anno MDCVII.

Canones Congregationum Generalium Societatis Jeſu. Secunda editio. Ibid. Anno MDCXVI. Præfationem eodem anno datam præmiſit Bernardus de Angelis Secretarius Soc. Jeſ.

Decreta Congregationum Generalium Societ. Jeſ. Secunda editio. Ibid. 1616.

Ordinationes Præpoſitorum Generalium, communes toti Societati, auctoritate ſeptimæ Congregationis generalis contractæ. Ibid. A. MDCXVII. Præfatus eſt idem Bernardus de Angelis A. 1616.

Hæc omnia ſuperiorum permiſſu, ab ipſis Jeſuitis edita, duobus ſpiſſis voluminibus in octavi ordinis forma continentur, ſed alteri inſertæ quoque ſunt Annuæ Litteræ Societatis Jeſu Annorum MDXCIII. & XCIV. ad Patres ac Fratres ejusdem Societatis exaratæ, quarum illæ Florentiæ e typographia Philippi Junctæ A. MDCI. hæ Romæ e Collegio Societatis A. MDXCVI.

prodierunt. In Ordinationibus Præpoſitorum Generalium hæc inter alia mandantur pag. 20. ſeq. *Compendium privilegiorum, ſeu majus, ſeu brevius, ſine permiſſu Generalis nusquam recudatur. Exemplaria autem, quæ ad uſum præcipue Superiorum & Conſultorum in ſingulis Domibus & Collegiis eſſe debent, ita noſtris cum facultate Provincialis concedi poterunt, ut externis non oſtendantur, nec inde ad alia loca exportentur.* Sed ad alia jam progrediamur.

Adverſariorum ſcripta ut abolerent, & quoad ejus fieri poſſet, ſupprimerent, ſempiternisque addicerent tenebris, haud raro varii omnem adhibuerunt curam. Lutheri, aliorumque veritatis vindicum libros, immortalitate digniſſimos, Cæſarum, Regum, Principum, Pontificumque juſſu olim magno numero fuiſſe igni concrematos quis ignorat? Horum itaque veſtigiis inſiſtentes & alii, ἀλόγῳ quodam fervore correpti, in libros innocuos & optimos flammis ſævierunt. Innumera fere librorum Lutheri ejusque συγχρόνων & ſequacium exemplaria ſic abſumta & in favillas redacta fuiſſe mihi perſuaſum eſt. Hinc opera eorum ſeorſim olim excuſa, quæ autographa nominare ſolent, quoad primas editiones adeo raro depre-

prehendi exiſtimo, quanquam haud eam inficias, plures etiam alias raritatis eorum cauſas dari. Bina ſaltem exempla inſani ejus Zeli ne dicam, an furoris, jam allegabo, non prorſus illepida. *Stanislaus Reſcius* (*u*) *agens de Hoſio Cardinale adbuc adoleſcente, & in Academia Cracovienſi ſtudiorum gratia degente, ſcribit eum, ſi quos peſtilentes libros, qui per Lutheranæ factionis adminiſtros ad perniciem hominum ſpargebantur, conquirere & habere potuiſſet, omnes illico Vulcano corrigendos obtuliſſe. Poſt quæ ſubjungit Reſcius: Quo tempore illud quoque memoria dignum accidit, quod, cum in eadem Academia bonis literis operam daret Fabianus Cema, juvenis nobili loco & familia in Pruſſia natus, & Hoſio noſtro domeſtica familiaritate conjunctiſſimus, niſi quod non æque ut ille a novis rebus abhorrebat, & blaspbemos Lutheranæ factionis libellos, Germanica præſertim lingua ſcriptos, non gravatim lectitabat, in acutam aliquando febrim incidit. Cujus vicem cum Hoſius doleret, officium conſolantium & libenter & ſtudioſe præſtabat, ac ſæpe ad lectulum*

(*u*) De vita Stanislai Hoſii Cap. V. citat. Gretſero in opere de jure & more prohibendi &c. libros p. 372.

lum decumbentis aſſidebat. Quodam ergo die ſub capite jacentis quendam libellum aſpicit, quem cum in manus accepiſſet, & hæreticum eſſe cognoviſſet, hæc eſt, inquit, iſta febris, quæ te adeo graviter excruciat. Tu malum hoc ipſe tibi ſciens & volens accerſis, dum iſtas peſtes non ſolum in animum, ſed & in lectulum tuum recipis. Quamobrem ſi febrim a corpore tuo cupis propulſatam, prius ab animo tuo blaſphemiarum ſtudium & omnem hæreticorum colluviem a tua conſuetudine quam citiſſime remove; nec dubites, quin te ſtatim febris acerbitas deſerat, & corporis ſanitas remota peſte conſequatur, ac ita libellum flammis ultricibus objecit. Poſtridie vero cum ad viſitandum amicum reverſus eſſet, a febri relictum illo ipſo tempore invenit, quo libellum ignibus exurendum tradiderat. En tibi novam & facilem, ſi Diis placet, malignos morbos ac præcipue acutas febres, quæ rapido eſtu omnibus furiunt membris, tollendi & feliciter propulſandi rationem!

Ite jam Galenia pharmaca, & pillulæ & mala pocula!
Quid tibi cum medicis? dimitte Machaonas omnes.

Te

Te jam compello: miſelle, cui
Coſtæ ardent: premit ægra ſitis: latus aſpera torquet
Febris, & inſurgunt recidivi ſemina morbi,
Difficilesque ægros labefactat anhelitus artus:
Os livet, poſitæque movent faſtidia menſæ:
Nec potis es, quondam viſos cognoſcere vultus.

Non eſt, quod ad medicam confugias opem, & tot deglutias auſtera ac inſipida pharmaca, cum æſtus febriles tam facili methodo fugari inque malam crucem abigi queant. Verum alio inſuper exemplo, quanquam recentioris paulo ætatis, probatum dabo, quantopere olim ſævitum fuerit etiam a privatis in præſtantiſſimos libros, ut exin plurima eorum exempla a Vulcano devorata & abſorpta fuiſſe concludere poſſis. *Perſuaſum eſt multis*, verba ſunt Collegii Moguntini Societatis Jeſu (*x*), *ne ſe mallent, quam libros noxios perdere. Quo in genere quiddam accidit memoria dignum. Sacerdos noſter ad bibliopolam amicum diverterat. Ille de paucitate emtorum atque iniquitate temporum,*

(*x*) In Litteris annuis A. 1593. p. 238.

porum, ut ſit, cum eo querebatur. Noſter ipſum eſſe in culpa dicere, qui Lutheranos libros venales haberet: inſtare, ut eos ſibi omnes traderet: quos cum ex ejus manibus expreſſiſſet, illo inſpectante combuſſit. Mira res! vix dies unus ab illa traditione librorum interceſſerat, cum plurimi librorum emtores ad illius tabernam librariam ventitare cœperunt. Itaque bibliopola admirationis & gaudii plenus noſtro deinde confirmavit, plures ſe libros uno die, quam antea multis hebdomadis vendidiſſe. Lepide, belle, facete! Habetis hic, Bibliopolæ, novam & fando antehac inauditam celeriter diteſcendi artem! Secate, diſcerpite, funditus tollite, urite, flammis immittite, in cineres redigite peſtiferas illas, ſi Jeſuitarum judicio ſtandum eſt, Lutheri, magni iſtius (ſcilicet) hæreſiarchæ, aliorumque ipſi ſimilium chartas. Fumus inde mox in ventos attenuatus abiturus alliciet vobis immenſam empturientium catervam: tenuesque favillæ magnam nummorum vim magnetis more in veſtra attrahent marſupia. Cæterum Bibliopolæ illi Moguntino occinenda fuiſſent Senecæ (*y*) verba: *Demetri-*

(*y*) Ex præfat. Lib. IV. Natural. Quæſt. f. 722. editionis Juſti Lipſii, quæ Antwerpiæ ex officina Plantin. A. 1605. prodiit.

metrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad divitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis.

Sed & interdum viri alias probi & eruditiſſimi, ut ſuorum Antagoniſtarum ſcripta, ſupprimerent, hominumque excuterent manibus, omni niſu allaborarunt. Horum in numerum referendus eſt Natalis Alexander, non ita pridem defunctus, qui, cum nonnulli Hiſtoriam ejus Eccleſiaſticam publice impugnarent, ſcriptum hoc titulo in 8. Rhodumnæ edituri; Animadverſions ſur l'Hiſtoire Eccleſiaſtique du P. Noël Alexandre, ſollicito ſtudio effecit, ut operis, jam jam preli mordentis carceres exemplaria omnia diſcerpta abolerentur, vix duobus ſic laceratis & imperfectis fuga elapſis. Niſi forſan hæc ſupprimendi cura Bibliopolæ, qui ſuis impenſis Nat. Alexandri Hiſtoriam divulgavit, adſcribenda ſit (*z*).

De Petro Alcyonio Paulus Jovius (*a*): *Quum aliqua ex Ariſtotele perperam inſolenterque vertiſſet, in eum Sepulveda vir Hiſpanus, egregie de literis meritus, edito volumine peracuta jacula contorſit, —— tanto quidem eru-*

(*z*) Vid. Nova liter. Germ. A. 1724. p. 758. ſq.

(*a*) Elogior. Cap. CXXIII. p. 265. cf. Baile Diction. P. I. f. 142. edit. tertiæ.

eruditorum applauſu, ut Alcyonius ignominiæ dolore miſere conſternatus, Hiſpani hoſtis libros in tabernis, ut concremaret, gravi pretio coëmere cogeretur.

Sunt & aliæ cauſæ, quibus moti nonnunquam eruditi quædam ſupprimere opera ſunt anniſi. Ita Joſephus Scaliger nonnulla Patris Julii Cæſaris ſcripta, quibus acriter in Eraſmum Roterodamum invectus fuit, ſedulo conquiſivit, ut ea ſic hominum oculis ſubduceret, quia magnum illum literarum reſtauratorem ab eo tam indigne acceptum eſſe ægre ferebat, patremque etiam adverſus tantum virum adeo aculeate & acerbe ſcripſiſſe pœnituerat. Honori igitur parentis conſulturus nullis pepercit ſumtibus, atque exempla, quotquot potuit, coemit. Ipſe id de ſe teſtatur Scaliger (*b*): *Mon Pere avoit eſcrit beaucoup d'Epiſtres contre Eraſme, qui eſtoient imprimées, mais je les ay faict ſupprimer, & en ay les exemplaires ceans, qui m'ont couſté* 72. *eſcus d'or*, 36. *doubles piſtolettes; J'ay commande a Jonas de les brûler apres ſa mort. Mon Pere attaque Eraſme en Soldat. Depuis apres avoir eſtudié, il vit qu'Eraſ-*

(*b*) In Scaligeranis, per FF. PP. editis Hagæ Comitum 1669. p. 101.

qu' Eraſme eſtoit un gnand perſonnage. Peut eſtre mon Pere n'avoit pas leu ou n'entendoit pas Eraſme. Jamais Papiſte, Lutherien, ni Calviniſte, n'ai faict un meilleur livre ny plus elegant, qu'eſt ſa paraphraſe, ſur le Nouveau Teſtament; encore que mon Pere ait eſcrit contre Eraſme, ſi fais je grand cas d'Eraſme, c'eſtoit un grand homme &c. pœnituit patrem adverſus illum ſcripſiſſe, il vît ſa faute, ſed fuerat irritatus, cum vocaretur ab Eraſmo miles, quaſi per contemptum. Iterumque paulo poſt hæc refert (*c*): *Habebam orationem ſecundam Patris in Eraſmum cum Epiſtola Eraſmi. Curavi conquiri Pariſiis apud omnes Pedantes, nemo habet. Per emiſſarios 7. aut 8. curavi omnia exemplaria conquiri & comburi.* Omni tamen hac induſtria Scaliger efficere haud potuit, ne illæ Orationes & Epiſtolæ curante Mauſſaco Toloſæ A. 1620. recuderentur: quamvis & hæc ipſa editio hodie rarius conſpiciatur.

Renatus Carteſius Gomezii Pereiræ Hiſpani Antonianam Margaritam ſumma diligentia, ne plagium ejus deprehenderetur, ſuppreſiſſe fertur, imitatus in hoc Ariſtotelem, quem plures veterum libros, grandi

(*c*) Ibid. p. 102.

pecunia coëmtos, ex eadem ratione combuſſiſſe, memoriæ proditum eſt. *Protrahatur*, ſcribit Jo. Frid. Guhlingius (*d*), *hic e latibulis Carteſius, qui, ut alias plagii eſt ſuſpectus, ita nihilo modeſtius ſe illius, de mechanica animalium diſpoſitione, ſententiæ jactavit auctorem, quam tamen ex Gomazio Pereira, Hiſpano, hauſiſſe dicitur, omnibus, quæ nanciſci poterat, exemplaribus Antonianæ Margaritæ coëmtis & combuſtis.* Perrarum eſſe hunc librum, Medinæ Campi A. 1554. in fol. excuſum, P. Bailius (*e*) monet, atque ex eo ſuam de animalibus ſententiam Carteſium didiciſſe rationibus haud contemnendis negat.

6.

Libri ab ipſis vel autoribus vel editoribus ſuppreſſi.

QUin imo ipſi quandoque autores vel editores certis de cauſis libros ſuos premunt, & ſtudioſe occultant. Anno 1588. Anglico ſermone prodiit libellus famoſus hoc

(*d*) In Diſſ. de Autographis Veterum, ſub præſidio Cel. Jo. Guil. Bergeri Wittebergæ habita.

(*e*) In Diction. Hiſt. Crit. Tom. III. artic. Pereira. not. B. ſqq.

hoc titulo : *Admonitio adverſus Reginam Eliſabetham* ejusque regnum omnes Chriſtiani orbis Principes & populos ad illud invadendum excitans. Animus erat autori, hoc ſcripto claſſi Hiſpanicæ, Anglos ſubjugaturæ, viam parare. Sunt, qui iſtud Parſonio Jeſuitæ (*f*) tribuunt, eumque poſt in fauſtum illud navale prælium omnia exemplaria igni tradenda curaviſſe memorant (*g*).

Haud ita pridem nonnemo peregrinus, per noſtras oras tranſiens, in vicinia prælo ſubjecit libellum aliquem Michaëlis Schendi Vanderbech, Medic. Doctoris, cui præmiſſa eſt ſatyra mordaciſſima in Maurocordatum Wallachiæ Principem: is quingenta circiter exemplaria typis exſcribi voluit, eaque omnia ſecum, in Hungaria forte aut Tranſylvania diſſeminanda, abſtulit, ut ejus curam paucula vix effugere potuerint. En integram libelli inſcriptionem: *Empirica illuſtris* per ſeptem nobiliſſima euporiſta

 fami-

(*f*) Is etiam ſub Dolemanni nomine librum *de Titulis* edidit, qui improbus, vanusque, & ex mendaciis, figmentis, & contumeliis totus conſutus & conſarcinatus dicitur in Actione in Henricum Garnetum. p. 72.

(*g*) Placcius in Theatr. An. & Pſeud. f. 523. ſq.

familiaria remedia ad totidem graviſſimos & frequentiores morbos profligandos: authore Michaele Schendo R. C. S. Eq. Vanderbech Philoſophiæ & Medicin. V. Doctore. Addita authoris Apologia adverſus Maurocordati ſycophantias par le Docteur Conrade du Schebhen. Editio altera (ut quidem in titulo fingitur), prototypo Londinenſi longe elegantior ac emendatior. Auguſtæ Vindelicorum apud Merz & Mayer, cum permiſſu Superiorum. MDCCXXIII. in 8. Quatuor duntaxat hoc ſcriptum plagulis abſolvitur. In Apologia eximiis laudibus Vanderbech ille cumulatur, ob ingenium perſpicaciſſimum & ſingularem in ſcientiis ferme omnibus eruditionem, editis aliquot argumenti rarioris opuſculis comprobatam. Contra ea Maurocordatus, qui illum non ſolum potiori rerum parte, Bibliotheca ac Manuſcriptis ſpoliare, ſed & famam ejus atterere dicitur auſſus eſſe, Theonino dente laceratur. Nec ibi parcitur viris quibusdam eruditiſſimis & celeberrimis, e quibus Jo. Clericum & Steph. Berglerum nomino. In calce adjectum eſt Alethophili Coſmopolitæ de authore eruditiſſimo (Vanderbechio ſcilicet) ſomnium poëticum, quod ob libelli raritatem heic adſcribere non gravabor:

Græ-

Græcia docta olim, genitrix fœcunda ſophorum,
Quid longo ſterilis tempore ſpreta jaces?
Singula cumque Sophos viderunt ſecula ſeptem,
Unum inter ſeptem ſecula pande virum.
Vix ea fatus eram: Vanderbech, illa retorſit,
Unus pro ſeptem ſat mihi ſolus erit.

7.
Libri, quorum pauca exempla ſunt impreſſa.

HIs jure quodam ſuo jungendos eſſe exiſtimo, qui pauca duntaxat librorum ſuorum excudi curant exemplaria, atque adeo eorum raritatem, dedita opera, quærere videntur. Clariſſimus Lilienthalius (*b*) hoc de iis judicium fert: *Qui ſcriptorum ſuorum nonniſi perpauca imprimi faciunt exemplaria, atque ita raritatem illorum conſulto quærunt, quid aliud agunt, quam ut libros invidioſe occul-*

(*b*) In Selectis Hiſtor. & Liter. P. I. p. 202. cf. ejusdem Diſſert. de Machiavellismo literario. p. 125. ſqq.

occultent? Quia enim hoc potiſſimum videntur intendere, ut ſcripta ſua vel majori deſiderio quærantur, vel etiam majori pretio divendantur, hinc poſſunt non, quin multos utilitate illa privent, quam ex lectione illorum librorum, ſi obvii fuiſſent, capere potuiſſent. Nonnunquam tamen ſonticas eſſe cauſas, quibus ducti librorum vel autores vel editores pauca tantum emittunt exemplaria, cenſeo.

Garnierii Syſtema Bibliothecæ Jeſuitarum Collegii Ludoviciani rarius eſſe, quod in privatum duntaxat hujus Bibliothecæ commodum conſcriptum ſit, me edocuit vir literatiſſimus Daniel Maichelius (*i*). Quod idem etiam obſervandum eſt de *Indicæ Bibliothecæ*, qua Franciſcus *Barberinus* R. E. Cardinalis Vice-cancellarius magnificentiſſimas ſuæ familiæ ad Quirinalem ædes magnificentiores reddidit, Romæ typis Barberinis per Michaelem Herculem A. 1681. in fol. impreſſo: cujus notitiam debeo viro de elegantiori literatura optime merito Joan. Henrico von Seelen (*k*).

Baſileæ Sacræ, Brundruti A. 1685. in 8. a Collegio Jeſuitarum ejus loci in honorem Joan-

(*i*) In Introduct. ad Hiſtor. Liter. de præcipuis Biblioth. Pariſienſ. p. 128.

(*k*) In Diſſ. de Præcocibus Eruditis p. 16.

Joannis Conradi de Rogenbach, recens tum electi Epiſcopi Baſileenſis, editæ, pauciſſima expreſſa fuere exempla (*l*).

Helenam Marſuin, Dominam de Ellansborg, Ludovici Munckic uxorem, propriis ſumtibus in uſum tam privatum quam publicum ſtylo grandiori & eleganti emiſiſſe *Pſalterium Davidis Danicum* cum ſummariis Pſalmorum juxta verſionem Lutheri in Bibliis magnis Danicis, & præfatione Nicolai Michaelis, Hafniæ 1632. in fol. ejusque editionis triginta ſaltem exemplaria typis fuiſſe excuſa, e Novis Litterariis Maris Balthici Anno 1700. memorat Jacobus le Long (*m*).

De libro Gallico Gabrielis Naudæi, *Conſiderations* politiques *ſur les Coups d'Eſtat*, A. 1639. in 4. impreſſo, ſed deinceps A. 1667. in 12. Amſtelodami recuſo, hæc nobis refert Colomeſius (*n*): *Il faut remarquer, qu'au lieu que dans la Preface au Lecteur il eſt dit, qu'il n'y a qu'une douzaine d'Exemplaires de ce livre, il y en a eu plus d'une centaine.* Impii libri, ſub titulo *Pantheiſtici,*

(*l*) Hamb. Biblioth. Hiſt. Cent. I. p. 25.
(*m*) Biblioth. S. P. I. f. 417.
(*n*) Dans ſon Recueil des Particularitez p. 123. cf. Placcii Theatr. Anon. f. 56.

ſtici, ſive formulæ celebrandæ Societatis Socraticæ, Coſmopoli, aut verius Londini A. 1720. in 8. in lucem protruſi, author Jo. Tolandus perpauca tantum imprimi curavit exempla, iis ſolum diſtribuenda, quibus ejusmodi glandibus veſci volupe eſt, uti obſervat D. Theodorus Haſæus, maximi vir nominis (†). Idem quoque notandum de aliis quibusdam infauſtis petulantis ejus ingenii fœtibus, de quibus conferri omnino meretur elegantiſſima Celeb. Moshemii Commentatio.

Eliæ *Ehingeri Catalogum Bibliothecæ* Ampliſſimæ Reipublicæ *Auguſtanæ*, qui Aug. Vindel. A. 1633. in fol. prodiit, ob exemplarium, quæ excuſa ſunt, paucitatem rariſſimum eſſe ſæpe monuerunt viri, rei literariæ notitia inſtructiſſimi: at Hieron. Auguſt. Groſchuſius (*o*) ejus raritatem in dubium vocavit, hæcque ab Ehingero in vulgus ſparſa fuiſſe, ut tanto celerius diriperetur liber, & lucellum inde caperet, aſſeruit, ſimul in aliis etiam viri præſtantiſſimi & longe celeberrimi famam ſugillare auſus: nuper

(†) In Biblioth. Brem. Claſſ. IV. p. 1090.

(*o*) In præfat. Conlectionis librorum rariorum. Faſc. I. p. 23.

nuper vero cum raritatem libri, tum integerrimi viri probitatem ſolidis rationibus contra eum evicit doctiſſimus Jac. Bruckerus (*p*).

Andreæ *Palladii de Architectura* operis per DD. Leoni & du Bois aliquot ab hinc annis Londini editi, tandum 250. exemplaria fuere impreſſa (*q*): *Lelandi Collectaneorum de rebus Britannicis*, per Th. Hearne Oxoniæ curatorum CL (*r*): *Actorum Apoſtolicorum Græco-Latinorum* CXX. ibidem A. 1717. (*s*), *Abbatis de S. Pierre* libelli Gallici, *Reflexions Critiques ſur les Travaux de l'Académie Françoiſe*, XL. (*t*), Operis Londini 1704. & ſequentibus editi multis voluminibus in folio, quo *Thomas Rymer Fœdera, Conventiones, Literas* & cujuscunque generis *Acta publica* inter Reges *Angliæ* & alios Principes ab A. 1101. ad noſtra usque tempora tractata exhibet, CC. (*u*), *Ignatii Epiſtolarum ſeptem genuinarum*, Oxonii in Theatro Sheldoniano typis exſcriptarum

Bb 5 Anno

(*p*) In egregia de vita & ſcriptis Eliæ Ehingeri commentatione, pag. 118. ſqq. cf. p. 92. ſqq. & 192. ſqq.

(*q*) Vid. Nova Literar. German. A. 1715. p. 388. ſq.

(*r*) Ibid. An. 1716. p. 91. (*s*) Ibid. p. 521.

(*t*) Ibid. p. 523. (*u*) Vid. Catalogum Hiſtoriæ Freſn. Menken. p. 432.

Anno 1708. in 8. centum duntaxat exempla (*x*) excuſa ſunt. Generatim de Th. Hearne, ſuperius memorato, obſervandum eſt, cum librorum, quos plerumque per leges ſubſcribendi edit, exemplaria ad exiguum ſemper fere reſtringere numerum, illaque tum eo majori pretio divendere (*y*).

Hactenus libros quosdam, ob paucitatem impreſſorum exemplarium notabiles & rariores, enarravimus: nunc operis alicujus meminiſſe juvat, cujus innumera exempla ſe excudiſſe ipſe typographus jactavit, quorum tamen nullum vel ſummi librorum helluones unquam conſpexerunt. Athias Judæus, ex ea nimirum gente,

Falſas quæ fingere nugas
Et quæ ſunt nunquam facta, referre ſolet,

Biblia Anglica typis exſcripſiſſe perhibetur ſumtibus ingentibus, non per ſingulas ſchedas literas æneas in loculamenta reſtituendo, ſed omnes typorum formas integras ſervando (*z*). De hoc digna ſunt, quæ hic adjiciantur verba Viri πολυμαθεστάτου, Jo. Chri-

(*x*) Vid. Act. Erudit. A. 1713. p. 399.

(*y*) Vid. Nova Liter. Germ. A. 1716. p. 204. 305. &c.

(*z*) Vid. Jac. le Long. Biblioth. S. Tom. I. f. 433.

Chriſtoph. Wolfii (*a*): *Ipſe ex amici literis intellexi, ipſummet Athiam de horum Bibliorum exemplaribus* 1000000. *& amplius a ſe divenditis gloriatum eſſe, quod certe fidem omnem ſuperare videtur. Ego ſaltem fruſtra huc dum quæſivi aliquem, cui exemplum illius editionis oculis uſurpatum fuerit.* Hoc mendacio prodigioſo, quod Judæus Apella per me credat, Athiam vel ipſos Cretenſes, egregios illos nugarum architectos multis paraſangis ſuperaſſe judico!

8.

Libri, quos adverſa fata ſuppreſſerunt.

FAto præterea nonnullorum librorum raritas adſcribenda venit. Scilicet Vulcanus, claudus ille furcifer, Neptunusque fluctivomus, cui in æquoris æſtus imperium olim tribuit antiquitas φιλομυθος, manſuetioribus Muſis ſe ſæpius præbuere iratos, librosque æternitati dicatos vel inimica flammarum ſævientium vi, vel rapido tumentis undæ impetu abſorpſerunt. Animus non eſt, jam deplorare miſeranda integrarum Biblio-

(*a*) In Biblioth. Hebr. Rabbin. p. 584.

Bibliothecarum fata, quas incendii furor conſumſit *(b)*: Sed ſaltem aliquos libros breviter recenſere, quorum plurima exemplaria infelix iſtud ſubiere fatum.

Cum A. 1679. Jo. Hevelii, Conſulis Gedanenſis, & Mathematici famigeratiſſimi ſplendidæ ædes, Bibliotheca inſtructiſſima, lauta ſupellex, & pretioſiſſima inſtrumenta mathematica nec non typographia, quam domi ſuæ habebat, conflagrarent, periere ſimul omnia fere exemplaria librorum ab ipſo propriis ſumtibus editorum, quæ nondum ad exteros evolaverant. Hinc tanta eorum raritas; præſertim vero ſecundæ partis Machinæ Cœleſtis, quæ eo ipſo anno vix prælo exierat, ut adeo pauciſſima ejus exempla hodie ſuperſint. Ipſius *(c)* Hevelii verbis magnam illam jacturam, quam eo incendio non tam ille, quam orbis eruditus paſſus eſt, ediſſeremus: *Quod maxime dolendum, omnia fere in univerſum exemplaria omnium operum, quæ nondum diſtracta ad annum*

(*b*) Vid. Thomæ Bartholini Diſſert. de Bibliothecæ incendio ad filios, quam in noſtris terris luci reddidit publicæ Andreas Weſtphal. qui in præfatione recentiora combuſtarum Bibliothecarum exempla exhibet.

(*c*) Ex ejus ad virum quendam illuſtrem epiſtola, quam vide in Verzeichnuß rarer Bücher. p. 107. ſq.

num usque 1679. *Menſ. Sept. fuere, ferali incendio prorſus abſumta ſunt, adeo ut de parte II. Machinæ Cœleſtis, eo ipſo anno editæ, nonniſi duo exemplaria mihi remanſerint amicis concedenda; nec ullibi aliquod exemplar, quod ſciam, venale invenies: ſiquidem Bibliopolæ vix quinque exemplaria a me acceperunt, unde nulla plane extant exemplaria de Parte ſc. Machinæ Cœleſt. II. quam quæ in Gallia, Anglia, Polonia & Germania, & quæ hic Gedani amicis dono dederam. Profecto credas mihi, me ſolum ex illis libris meis ſumptibus a me editis ultra* 15000. *Imperial. jacturam feciſſe. —— —— Opera mea hactenus edita nullibi, quantum ſciam, venalia invenies. Nam pauciſſima illa exemplaria, quæ apud Bibliopolas Francofurti, Lipſiæ ac Amſterodami hactenus habui, meo petito huc Dantiſcum remiſſa ſunt, ſic ut hic Gedani acquirenda ſint, ſed majori pretio, ut facile colligitur, quam olim: quandoquidem nonniſi unum aut alterum exemplar Selenographiæ, Cometographiæ, Machinæ Cœleſtis Part. I. reliquorumque operum tantum adhuc adeſt: at vero de Parte II. Machinæ Cœl. nonniſi adhuc duo, ut dixi, mihi ſunt reſidua.*

In triſtiſſimo illo Londinenſi incendio A. 1666. maxima quoque librorum copia in fumum abiit, interque eos tricena Edmundi

mundi Caſtelli Lexici Heptaglotti exemplaria, prout ipſe in Epiſtola dedicatoria ad Carolum II. Angliæ Regem teſtatur: nec non pleraque Novi Teſtamenti Hebraici, quod ex verſione Eliæ Hutteri, ſed emendatum Guil. Robertſon Londini A. 1661. in 8. publicaverat, exemplaria (*d*).

Omnes editiones *Operum Baptiſtæ Mantuani* junctim vulgatorum rarius obviæ ſunt, ſed omnium rariſſima eſt *Antwerpienſis* Anno 1576. in 8. quatuor voluminibus conſtans, quam Bibliotheca publica Memmingenſis poſſidet. Vixdum vere iſta lucem adſpexerat, cum ejusdem anni autumno urbis incendio magna ejus pars periit, teſte Chriſtiano Daumio, Viro in his rebus oculatiſſimo (*e*).

De *Sanderi Chorographia Sacra Brabantiæ* Eruditiſſimi Actorum Eruditorum (*f*) Collectores hæc memorant: *Inter rariſſimos utique libros hactenus numerata eſt Antonii Sanderi, Presbyteri, Chorographia Sacra Bra-*

(*d*) Le Long in Biblioth. S. T. I. f. 81.

(*e*) Vid. ejus Epiſtolas Philologico-Criticas, ad Boſium, Gebhardum & Hanckium ſcriptas, quas edidit J. A. Gleichius, p. 143. & Dan. Franci Diſquiſ. de Indic. Prohib. Expurg. p. 174.

(*f*) Ann. 1724. p. 376.

Brabantiæ duobus in fol. Voluminibus diviſa, quæ, cum exempla ejus prope omnia (vix enim octo ſervata ajunt) cum tabulis æneis, injecto Bruxellis igne, conflagraverint, 300. *vel* 400. *florenis hactenus æſtimata eſt. Laudandum ergo Bibliopolæ Hagienſis Chriſtiani van Lom inſtitutum, qui librum recudere, & non tantum* 21. *tabulis, ſed & tractatu Deſcriptio cœnobii Auguſtinianorum Antwerpiæ augere conſtituit.*

Lic. *Stockfletii*, Superintend. Munchbergenſis Bibliothecam, 18000. libros complectentem A. 1701. miſere per flammas abſumtam fuiſſe refert Andreas Weſtphalus (*g*). Eo incendio ſimul pleraque exemplaria tractatus, contra Jo. Jac. Steinhoferum hoc titulo editi, *Virga paſtoralis ad exactoris confractam vigilans*, periiſſe ex B. Georgii Serpilii Epitaphiis Theologorum Suevorum p. 61. colligo.

Bibliorum Suecicorum cum privilegio Chriſtinæ Reginæ Lugduni apud Jacobum Marci A. 1637. in 8. excuſorum, omnia exemplaria in naufragio periiſſe dicuntur (*h*).

Nun-

(*g*) In præfatione, Th. Bartholini Diſſ. ſupra laudatæ præmiſſa.

(*h*) Le Long. Bibl. S. T. I. f. 418.

Nunquam niſi cum ſumma animi delectatione in publica Memmingenſi Bibliotheca inſpicio ac perluſtro *Biblia Regia vel Polyglotta Antwerpienſia*, typis Plantinianis, Philippi II. Hiſpan. Regis, ac ſtudio Bened. Ariæ Montani aliorumque præſtantiſſimorum Virorum 8. voluminibus charta Auguſta edita A. 1569. & ſeq. Magnificum hoc opus, orbis miraculum a nonnullis olim teſte Briano Waltono *(i)* dictum, itidem quondam mare iratum expertum eſt: magnam enim ejus exemplarium partem, dum in Hiſpaniam vehenda eſſent, abſorpta a tempeſtatum vehementia navi in aquis periiſſe, ex Mallinkroto jam monuit Clar. Wendlerus *(k)*. Hinc Sebaſtianus Tengnagelius ſuo tempore id trecentorum florenorum pretio venundatum eſſe refert in libello ſupplici, S. C. Majeſtati oblato, quo Coraducianæ Bibliothecæ comparationem ſuadet (*l*). Initio centum thaleris veniiſſe, ſcribit Mich. Neander *(m)*, Scaliger autem quadraginta duplionibus (piſtoles) qui quingenta

(*i*) In Apparatu Biblico, edit. Tigur. f. 265.

(*k*) In Diſſ. de variis raritatis librorum cauſis. §. X.

(*l*) Vid. Barth. Chriſt. Richardi Hiſtor. Biblioth. Cæſariæ Vindobon. p. 84.

(*m*) In Orbis terræ Deſcriptione B. 5.

genta exemplaria fuiſſe excuſa memorat (*n*).

Sed & aliam fata invenere viam, qua perderent *Auberii Hiſtoriam Auguſtodunenſem:* auctore enim poſt cœptam editionem defuncto, ejus folia diſſipata, unumque tantum exemplar Auguſtoduni repertum & ad ſe transmiſſum fuiſſe narrat Bernardus Montfauconius (†), librum hunc prorſus ignotum propterea eſſe ſcribens.

9.

Libri, quorum plurima exempla in regiones exteras avehuntur.

EX eo inſuper librorum raritatem oriri quilibet facile perſpicit, ſi, qui apud nos prælo ſubjiciuntur, maximam partem in regiones exteras avehuntur. *Novum Teſtamentum Syriacum*, Ferdinandi Roman. Imperatoris Glorioſiſſimi juſſu & liberalitate, cura & vigiliis Jo. Alberti *Widmanſtadii*, Nallinga - Ulmenſis, ſummi Sueviæ noſtræ ornamenti, ſub Ferdinando Cancellarii Auſtriæ Orientalis, Moſe Meridinæo ex Meſopo-

(*n*) In Scaligeranis. p. 8.

(†) In Antiquit. explanatione & ſchematibus illuſtrat. Tom. III. Part. I. fol. 50. edit. ſecundæ.

ſopotamia Sacerdote multam operam & ſtudium navante, Viennæ Auſtriæ duobus voluminibus in 4. nitidiſſime A. 1562. editum, rarius obvium eſt, quod multa ejus exempla in Orientem abducta ſint. Hoc primum opus eſt, characteribus Syriacis in Europa expreſſum, quos ex Norici ferri acie ſculpſit Caſpar Craphtus, Elvangenſis Suevus. Exempla, ubi refert Andreas Mulletus Greiffenhagius (*o*), hujus codicis mille facta ſunt: atque ex iis 500. Ferdinandus Imp. ad ſe recepit, 300. duobus Patriarchis, Antiocheno & Maronitæ, deſtinavit, Moſen vero Mardenum cum 200. exemplis dimiſit.

Huc quoque referenda ſunt *quatuor Evangelia Arabice & Latine* a Joh. Baptiſta Raymundo edita (*p*), nec non *Biblia Arabica* Romæ 3. volum. in fol. Anno 1671. typis Congregationis de propaganda fide (*q*), *Novum* item *Teſtamentum Æthiopicum* cura Fr. Petri Æthiopis Romæ in 4. A. 1548. (*r*), Idem quoque *Turcice* opera Guil. Seaman red-

(*o*) Citatus a Viro longe Celeberrimo C. F. Boernero in additam. ad Jac. le Long. Biblioth. S. T. I. f. 104.

(*p*) le Long. l. c. f. 4. (*q*) Ibid. f. 124.

(*r*) Ibid. f. 131.

redditum in 4. Oxoniæ A. 1666. (*s*), Bibliaque tum integra alia, tum Novi Fœderis libri in exterarum gentium uſum typis expreſſi.

Ex eadem ratione rariores eſſe judico libros, per Primum Truberum, Antonium Dalmatam & Stephanum Conſulem Hiſtriæ, Tubingæ olim Sorabico ſeu Venedico, & Croatico ſermone, characteribus partim Latinis, partim Cyrulicis, partim Glagolicis editos (†). Aliquot iſtiusmodi volumina

 (v. g.

(*s*) Ibid. f. 136.

(†) Poſtillæ certe Lutheri, in Sclavonicum idioma translatæ, exemplaria pleraque omnia, 21. magnis doliis incluſa, per Hieronymum Megiſerum, illuſtris Scholæ Clagenfurtenſis eo tempore Rectorem, Labacum curata eſſe Liber Baro Jo. Weichard Valvaſor in topographico-hiſtorica deſcriptione Ducatus Carinthiæ (Ehre des Herzogthums Krain) Tom. II. f. 346. & 461. refert. Ex eodem etiam illius generis libros publica authoritate ſuppreſſos fuiſſe didici. Verba Hermanni Fabronii Moſemanni, ab eo citata fol. 346. huc apponere non piget. Hans Ungnad Freyherr zu Soneck in Crabaten hat zur Zeit der Augsburgiſchen Confeſſion die Bibel und andere Evangeliſche Bücher zu Aurach im Lande zu Wirtenberg in die Windiſche Sprache vertiren laſſen. Dazu er drey Windiſche Gelehrten gebraucht. Einer hieſs Primus Truber, der andre Ant. Dalmata, der dritte Stephanus Conſul. Aber die Bücher wurden unterwegs aufgehalten, und ſtehen noch in Fäſſern zur

(v.g. Confeſſionem Auguſtanam cum ejus Apologia, Philippi Melanchthonis Locos Communes, Lutheri Poſtillam, ejusdem Catechiſmum, Novum Teſtamentum &c.) ipſorum auctorum dono poſſidet Bibliotheca noſtra publica, cujus eo libentius crebram facio mentionem, quo plures jam ex ea in mea qualiacunque ſtudia redundarunt fructus, ampliores nunc futuri, poſtquam gratioſa Inclyti noſtri Magiſtratus benevolentia ejus curam mihi commiſit.

Huc referendi quoque ſunt libri in uſum Græcorum Venetiis prælo ſubjecti: e.g. Matthæus κατ' ἐξοχὴν Chronographus dictus, Scuphi Corcyrenſis Rhetorica, Cathechiſmus idiomate Græco vulgari, aliaque opera, ab Alex. Helladio in libro de ſtatu præſenti Eccleſiæ Græcæ p. 6. ſeqq. enumerata. Plura etiam hujus generis ſcripta ſtudioſe recenſuit Guil.

zur Neuſtadt in Oeſterreich eingeſchlagen. Der Buchſtab iſt gar beſonder, gleichſam als eine Aſiatiſche Schrifft, oder Syrer, mit etwas groſſen und ecketen Buchſtaben. Wer es begehrt, kan der Bücher auch zu Caſſel in Fürſtlicher Bibliothec zu ſehen bekommen. So ſeynd auch einzele Exemplaria ins Windiſche Land gekommen, und bey den Evangeliſchen Landherren zu finden. Imo ipſe Perilluſtris Valvaſor f. 463. libros iſtiusmodi Lutheranos maximam partem vel publica cura ſuppreſſos vel omnino combuſtos fuiſſe docet.

Guil. Cave in peculiari Diſſertatione de Libris & Officiis Eccleſiaſticis Græcorum, quæ ejus Scriptorum Eccleſiaſt. Hiſtoriæ Liter. Parti II. annexa eſt.

10.
Libelli minutiores.

Opuſcula breviora ac paucarum plagularum facile ſe oculis noſtris ſubtrahunt, cum vel negligantur, vel ob pretii exilitatem avidiſſime coëmantur. Nonnunquam iſtiusmodi libelli, mole parvi, rerum gravitate magni, edecumatam eruditionem ſpirant, digni ſæpe, qui ampliſſimis præferantur voluminibus, quorum moles non raro ex quisquiliis raptim undique conſarcinatis in tantum excrevit. Hinc Gabriel Naudæus (*t*), cujus judicio multum tribuendum eſſe cenſeo, graviter in eos invehitur, qui minutiora ſcripta, ob exilitatem duntaxat, abjiciunt & ſpernunt : *Verum eſt illud Thomæ Aquinatis dicterium: Nusquam ars magis, quam in minimis tota eſt; nec vana ſunt, quæ Cornelius Gallus de ſuis exiguis elegiis ſibi promittere ſolebat:*

(*t*) In Diſſ. de inſtruenda Bibliotheca p. 102. Collect. Schmid. II.

Nec minus eſt nobis per pauca volumina famæ,
Quam quos nulla ſatis bibliotheca capit.

Quod vero in hoc caſu me adhuc magis in admirationem rapit, illud eſt, quod hoc hominum genus negligere non erubeſcit monumenta & opuſcula quorundam auctorum, ſparſim & ſeparatim edita, quorum paulo poſt deſiderio flagrat ardentiſſimo, quam primum in unum aliquod volumen congeſta fuerunt. Ita videbis negligi, exempli cauſa, orationes Jacobi Critoni, quia non reperiuntur, niſi fruſtratim impreſſæ, ab his ipſis, qui tamen in ſua bibliotheca habent orationes Raymundi, Gallutii, Nigronii, Bencii, Perpiniani & aliorum auctorum quam plurimas, non quia ſunt meliores, aut mellito eloquentiæ flumine largius tinctæ, quam ſchedæ memoratæ illius doctiſſimi Scoti, ſed quoniam certis voluminibus incluſæ ſunt. Mehercule! ſi omnes libri minuſculi prætereundi eſſent, quid fieret de opuſculis S. Auguſtini, moralibus Plutarchi, libris Galeni? nec maxima pars in cenſum veniret ſcriptorum Eraſmi, Lipſii, Turnebi, Mizaldi, Sylvii, Calcagnini, Franciſci Pici, & multorum ſimilium auctorum —— Quin res ipſa loquitur, infinitas dari materias, quæ nonniſi in ejusmodi libellis tractatæ reperiuntur: de quibus optimo jure dici poſſe vide-

videtur, quod Virgilius laudavit in apibus:
Ingentes animos anguſto in corpore verſant. *Propterea autor ſum, ut conquirantur in omnibus tabernis, & undecunque protrahantur in lucem, quoties ſe offerunt.* Hæc licet prolixiora ob elegantiam adſcribere libuit. Subito interdum oculis noſtris ſubducuntur ejus generis libelli, ut eorum nec amplius veſtigium appareat, nec ulla ſollicitudine inveſtigari rurſus poſſint. *Geometriam Empiricam* Joachimi *Jungii*, Gymnaſii olim Hamburgenſis Rectoris, Hamburgi 1649. in 4. editam, ut mole parvam, ſic ordine ac ſoliditate magni æſtimandam vocat, & Germanice verſam eſſe, inque Electoris Hannoverani Bibliotheca, & quod ſciat, nusquam alias amplius extare, exemplaribus reliquis abolitis, quo fato neſciens refert Vinc. Placcius (*u*).

De Latini Donii opuſculis ita Janus Nicius Erythræus (*x*): *Multa edidit tum Latinis tum Etruſcis verſibus ſcripta pure, dilucide, docte eleganterque, nulliſque ſententiarum ineptiis claudicantia, quæ diſperſa ac diſſipata vix inveniuntur: quodſi amici vel eruditi cujuſpiam opera collecta & in unum volumen illi-*

(*u*) Placc. Theatr. Anon. f. 330.
(*x*) Pinacoth. I. p. 117.

gata conſpicerentur unita atque compoſita quam ſejuncta atque disjuncta validius atque robuſtius temporis injuriis obſiſterent, & longius in ævum nominis illius famam propagarent.

De Pompejo Ugonio Proſper Mandoſius in Bibliotheca Romana (*y*): *Habuit orationes egregias in ſacello pontificio, in Gymnaſio Romano, aliisque publicis in locis, quæ vagæ atque diſperſæ impreſſæ circumferuntur: utinam, uti putabat Janus Nicius Erythræus, in volumen redactæ fuiſſent!* Scilicet hac ratione tantum conſervantur, & ad poſteros propagantur libelli mole exigui, qui, niſi in unam cogantur faſcem, paucorum ſubeunt oculos, atque facillime conſpectui ſe noſtro ſubtrahunt. Idem Mandoſius paſſim iſtiusmodi opuſculorum meminit (*z*), quorum apud nos ne vola quidem atque veſtigium extat.

Quid rarius hodie eſt plerisque Ulrici Hutteni, equitis literatiſſimi (*a*), Joannis Friſchmanni (*b*), aliorumque libellis? quorum ſi recenſionem a me expectas,

Oceani

(*y*) Centur. III. p. 169. Hanc Bibliothecam Celeb. Joh. Henr. von Seelen in Orat. de Præcocibus Eruditis p. 30. librum rariſſimum vocat.

(*z*) v. g. Cent. III. p. 185. Cent. V. p. 287. 341. &c.

(*a*) De Hutteni ſcriptis curate & erudite agit Burkardus in Comment. de ejus vita & meritis.

(*b*) De hujus ſcriptis, minus in vulgus notis, vid. Placcii Theatr. Anonym. f. 297. ſq.

Oceani fluctus me numerare jubes,
Et maris Ægei ſparſas per littora conchas,
Et quæ Cecropio monte vagantur apes.

Unius adhuc mentionem facere juvat Petri Pauli Vergerii, cujus opuſcula rariſſime ſunt obvia. De eo hæc habet Petrus Bailius (*c*): *Il ne faiſoit guere que de petits livres, qu'on pouvoit faire courir aiſément par toute l'Europe, & il choiſiſſoit des matieres ſuſceptibles d'un certain tour qui ſe fait ſentir au peuple tres vivement.* Et deinde: *Je ſuis ſur, qu'en ce tems-la il ſe faiſoit peu de livres, qui fuſſent lus avec plus d'avité que les Ecrits de Vergerio. Ils étoient fort ſatiriques, ils contenoient cent particularitez perſonelles, que l'on prenoit aiſement pour véritables, parce qu'on ſçavoit qu'il avoit pu s'en inſtruire a fond, aiant été ſi long-tems dans les emplois de la Cour de Rome. Cependant ces Ouvrages, ſi eſtimez dans leur noveauté, ne purent ſe ſoutenir. Ce furent des favoris dont la fortune ne dura guere: ils perdurent promptement tout leur credit, & on les a negligez de telle ſorte qu'il n'y a guere de Livres ſi mal aiſez a trouver. On ne rencontre presque aucun Ouvrage de Vergerio dans le Catalogue* Cc 5 *des*

(*c*) In Diction. Hiſt. Crit. artic. P. P. Vergerius not. F. fol. 2805. ſq.

des plus nombreuſes Bibliotheques. Ce fut en vain qu'il fit faire une Edition de ſes Oeuvres à Tubinge l'an 1563. *Tant de petits livres réduits en un corps ne ſe ſont pas moins perdu que ſi on les eût laiſſez dans leur diſperſion. Il n'en fit guere pour leſquels je me ſente plus de curioſité; que pour ſa Critique de Leandre Alberti, & des Lettres de Claude Ptolomée.* Huic raritatis cauſæ, qua libros minutiores ob pretii molisque exilitatem facillime diſparere dixi, adjungo aliam, ipſi e diametro adverſam, nimiam ſcilicet quorundam librorum vaſtitatem. Seculum præſertim XV. ferax fuit grandium ejuſcemodi voluminum, in folio foliiſſimo, uti facete appellat elegantiſſimus Ægidius Menagius *(d)*, excuſorum, ſæpiuscule nonniſi rudi indigeſtaque mole ſpectabilium, qualia non pauca oſtentant Bibliothecæ publicæ, cumprimis a monachis olim extructæ. Haud facile hujus commatis libri recuduntur, nec a multis ob pretii & molis magnitudinem comparari queunt. Exemplis heic allegandis ſciens ſuperſedeo, cum in abundandi eorum copia unde exordium finemque faciam ignorem.

II. *Li-*

(*d*) In Menagianis. Part. I. p. 169.

II.

Libri apud exteros excuſi.

RArius etiam apud nos comparere ſolent libri, in oris, a nobis remotioribus, typis exſcripti, quibuscum noſtratibus bibliopolis haud adeo frequens intercedit comercium. Pauciſſimi forſan viderunt Meletii Patriarchæ Alexandrini Epiſtolas ad diverſas Græcorum Eccleſias, Jaſſii in Moldavia impreſſas, quibus Georgii Coreſii Chienſis Diſputatio de proceſſione Spiritus S. Nili Archiepiſcopi Theſſalonicenſis Libri duo, totitemque Barlaami, & quinque Gabrielis Seberi Monembaſenſis, Epiſcopi Philadelphiæ, de differentiis inter Latinam & Græcam Eccleſiam acceſſerunt (*e*). Idem quoque dicendum de libris in Wallachia excuſis, v. g. Nectarii Patriarchæ operibus, Sabaſti de immaculata conceptione B. Virginis, ac de Euchariſtia libris, ejusdemque Εὐχολογίῳ, Jo. Comneni Itinerario Sancti Montis ſive Athonis, aliisque, quos Alexander Helladius, Lariſſa Theſſalonicenſis, enar-

(*e*) Vid. Alex. Helladii Statum præſentem Eccleſiæ Græcæ. p. 9.

enarrat (*f*). Jobi librum in lingua ſancta & Romanica ſeu Barbaro-Græca charactere Hebræo ex verſione R. Moſis F. Eliæ Pobian cum ejus præfatione A. 1576. in quarti ordinis forma editum, rariſſimum vocat Jac. le Long (*g*), quia nimirum Conſtantinopoli prodiit. Idem libelli etiam Tobiæ editionem Hebraicam, eadem in urbe A. 1517. in 4. curatam rariſſimam nominat (*h*). Rarius præterea ad nos deportantur opera, in Hiſpania luci publiæ expoſita. Hinc Biblia Hebraica & Latina ex verſione Ariæ Montani, cujus quoque de varia librorum Hebræorum ſcriptione & lectione, & de verſionis Pagninianæ defenſione ibi adjecta eſt commentatio, in Burgo Aracenenſi in Hiſpania A. 1581. in fol. excuſa (*i*), rariora ſunt. De Antonii Auguſtini libris Godofr. Tilgnerus (*k*): *Elegantiſſima pariter & rariſſima ſunt omnia docti hujus viri*

(*f*) l. c. p. 11. ſqq.

(*g*) In Biblioth. S. f. 79. (*h*) Ibid. fol. 80.

(*i*) Vid. le Long in Biblioth. S. T. I. f. 66.

(*k*) In Nova Librorum rariorum Conlectione. Faſcic. IV. p. 721. ſeq. In hujus Faſciculi præfatione Tilgnerus juſto opere aliquando de libris rarioribus ſe commentaturum eſſe promiſit, verum infelici fato præventus polliciti fidem præſtare haud potuit.

viri ſcripta, quæ inter anxius aliquandiu quæſivi Commentarium de Nominibus Pandectarum propriis, inque eo indagando nullum non lapidem movi. Sed, quæ eſt noſtra infelicitas, irrito huc usque conatu. Utinam vero eſſet tandem aliquando vir eruditus, qui accuratiorem libri cari usque adeo & rari notitiam ſive mecům privatim, ſive cum literatis univerſis publice communicare non gravaretur. Hunc commentarium Tarracone A. MDLXXIX. impreſſum ſua opera perveniſſe ad ampliſſimum virum Cornelium van Bynkershoek, atque hujus beneficio propediem in Germania poſt novam Corporis Juris editionem recuſum iri ſcribit Celeberr. Henricus Brencmannus (*l*), qui & alius libri perrari ejusdem autoris his verbis (*m*) meminit: *Rariſſimus eſt, & ejus rei cauſa cum manuſcripto propemodum æquiparandus, Bibliothecæ Antonii Auguſtini librorum manuſcriptorum index, Tarracone MDLXXXVI. forma, quam vocant in quarto. In eo, ſi recte memini, perpendit uſum & autoritatem illorum librorum, in quibus adeo & eorum, qui ad jus civi-*

(*l*) In Hiſtoria Pandectarum Florentin. p. 346.
(*m*) Ibid. p. 349.

civile ſpectant. Vidi, nec usquam alibi videre contigit, in magnificentiſſima Barberinorum bibliotheca, ad quam mihi quotidianus & familiaris acceſſus ab Eminentiſſimo illius poſſeſſore perhumaniter concedebatur. Ipſam vero bibliothecam ſuam, omni librorum & antiquitatum genere inſtructam, Auguſtinus Philippo Hiſpaniarum Regi, eam adſectanti, teſtamento fertur reliquiſſe. Quod quæſo libros, in Hiſpania typis exſcriptos, memorat Gerhardus Erneſtus de Frankenau, Eques Danus, cum in Sacræ Themidis Hiſpanæ Arcanis, Lipſiæ A. 1704. vulgatis, tum in Bibliotheca Hiſpanica Genealogico-Heraldica, ibidem A. 1724. in 4. excuſa, qui apud nos vel perraro, vel nusquam comparent? Ne quid jam dicam de innumeris Hiſpanorum operibus, quorum mentionem inſtituit præter Andr. Schottum Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hiſpanica, quem, ut alia ſilentio tranſeam, ſcriptores centum & ſexaginta, ſolos Hiſpanos, qui de immaculata conceptione Mariæ virginis aliquid ediderunt, memorare obſervavit J. H. von Seelen in Paralipomenis de præcocibus eruditis p. 75.

Idem etiam de ſcriptis in Luſitania impreſſis pronunciandum eſt. Pentateuchum He-

Hebraicum cum punctis in folio Ulyſſipone A. 1491. editum propterea rariſſimum vocat Jacobus le Long (*n*). Multorum, qui in Luſitania prodierunt, librorum, pauciſſimis in Germania cognitorum notitiam debemus erudito authori noviſſimi Status Regni Luſitanici (*o*), Halæ Magdeburgicæ A. 1714. in forma octipertita luci publicæ expoſiti.

Pariter operum, quæ Anglia atque Italia parit, pauca plerumque ad nos deportantur exempla.

12.
Libri neglecti.

Quod vero preterea non pauci libri adeo rarenter conſpiciantur, hominum incuriæ & neglectui adſcribendum eſſe judico. Contemnuntur quandoque, abjiciuntur, mercibusque involvendis deſtinantur ob ſtyli ruditatem & alias cauſas opera non prorſus inepta, quorum deinde copia vix ulla indagandi ſolicitudine haberi poteſt. Graviter de hoc in Diſſertatione bonæ frugis pleniſſima de inſtruenda Bibliotheca (*p*) Ga-

(*n*) In Bibl. S. T. I. f. 72. (*o*) Cap. XIX.
(*p*) p. 106. Collect. Schmid. II.

Gabriel Naudæus conqueritur, ibique inter cætera: *Quid juvât*, ait, *quod Scaliger & Cardanus, duo luminaria magna ſuperioris ſeculi, in hoc ſolo puncto collineant, dum uterque in laudibus Richardi Suiſſeti occupatus eſt, cui cognomen calculatoris datum erat, quique ante trecentos circiter annos adhuc in vivis agebat? In cœlum prope hunc extollunt duumviri modo nominati, & incomparabilem pronunciant: interim ſcripta ejus nullibi reperiuntur, ne quidem in celeberrimis & inſtructiſſimis bibliothecis! Aut quænam veſtigia reſtant ſectatoribus Occami, Nominalium principis, ex quibus ſpem concipere illis liceat, ſe aliquando viſuros ejus opera, nec in æternum ea deſideraturos? quando magnus ille Avicenna* (*q*) *reſurget, & omnes philoſophos conſpectu ſuo ſolabitur? certe parum judicii afferre mihi videntur ad delectum & cognitionem librorum, qui tales autores inſuper habent, quorum gratia omnes anguli perreptandi eſſent, omnes foruli excutiendi, vel ob ipſam hanc raritatem ſuam; quid quod in poſterum manuſcriptorum loco nobis eſſe poterunt, quia ſpes omnis ferme decollavit, eos unquam ſub prælo recuſum iri.* Ver-

(*q*) Opera Occami Lugduni A. 1495. edita, nec non Avicennæ, ex Latina ſcilicet verſione, Bibliotheca publica Memmingenſis poſſidet.

Verſiones Bibliorum Germanicas ante Lutherum publicatas ex hac potiſſimum cauſa rarius jam inveniri autumo, quod nitidioribus & præſtantioribus Megalandri noſtri aliorumque ſuccedentibus ſubhorridæ illæ & incultæ ſpretæ ac abjecte fuerint. Vel ob id tamen quovis ſtudio colligi & aſſervari merentur, ut exin conjicere poſſimus, quantum debeamus B. Luthero, qui nobis oracula divina eleganti & concinna oratione expoſuit, atque ex ipſis ſacris fontibus labore plane Herculeo ſua hauſit, cum plerique omnes, qui ipſum anteceſſerunt, fontibus poſthabitis, vulgatum præcipue interpretem, quem tamen ipſum ſæpius haud aſſecuti ſunt, transferendum ſibi ſumſerint.

Ipſas etiam primas editiones verſionis Biblicæ, a Luthero factæ, negligentia hominum rariores effecit. Nunc vero agnoſcunt eruditi & æqui rerum æſtimatores, prima illa beati viri tentamina in opere Biblico Germanice edendo digniſſima eſſe, quæ cimeliorum loco habeantur. Senſim ſenſimque is translationem ſuam immutavit, correxit, ac nitidiori ſermonis genere expreſſit. Non tamen diffiteor, priores interdum ejus cogitationes poſterioribus præ-

ferendas mihi videri. Res profecto delectationis plena magnique uſus eſt, primas illas verſiones cum ea, qualis hodie typis exſcribitur, ſubinde conferre. Sæpenumero illis, quibus perjucunda iſthac exercitatione animum paſcere licet, quæpiam, meditatione penitiori digna, ſubminiſtratum iri expertus ſpondeo. Perutilis meo quidem judicio labor foret, ſi quis Bibliophilus novam nobis daret verſionis Lutheri Germanicæ editionem, ita inſtructam, ut textum ad editionem A. 1546. curate expreſſum, ſimulque varietates e Bibliis vernaculo ſermone vivo adhucdum Luthero excuſis collectas, quæ nonnullius momenti eſſe viderentur, ſedulo exhiberet. Magnum certe ex ea re fructum laturi eſſent ſacræ exegeſeos ſtudioſi. Rariſſima præſertim eſt, quam ad manus habeo, prima Pſalterii, ab eo Germanice redditi editio, quæ A. 1524. in 8. lucem vidit. De hac Jo. Fridericus Majerus, Theologus olim Gryphswaldienſis (r): *Dolendum non minus, quam mirandum eſt, prioris illius interpretationis exempla omnia pene evanuiſſe, & incuria majorum noſtro-*

(r) In Hiſtoria Verſionis Lutheri p. 11.

ſtrorum fermè intercidiſſe, & amiſſam eſſe illam, quam Lutherus —— retineri optat, verſionem. Quare non paucorum deſiderio commodisque gratificaturus erat B. Franzius, qui ejusdem verſionis legendæ cupidine ſe quoque non mediocriter flagraſſe teſtatus eſt Libr. de Interpr. Script. p. 34. ſi, poſtquam exemplum ejus ab amico nactus fuit, ut ipſe in præf. illius Libri p. 53. refert, eandem, quod facere decreverat, recudi curaſſet. Quod vero a ſummo illo Theologo ob alia negotia, vel neſcio quibus impedimentis fuit prætermiſſum, proxima ut ſpero occaſione a me opportune fiet, exemplo illius primæ verſionis Pſalterii Germanicæ, gratioſæ mihi conceſſo ex theſauro Sereniſſimi Brunſvicenſium Ducis Rudolphi Auguſti. Recuſa autem nunc eſt illa in novo operum Lutheri Tomo Halenſi, Ebraismi ſervantior, atque ab iſta Germanico idiomati accommodatiori, quæ in Bibliis noſtris hodie legitur, multum diſtans. His diebus bonis avibus nactus ſum exemplum Novi Teſtamenti, per Henricum Stayner Auguſtæ Vindelicorum A. 1535. duobus voluminibus octavi ordinis in membrana expreſſum, quod mihi longe gratiſſimum eſt. Cæterum pleniorem aliquando Bibliorum Germanicorum notitiam nobis dabit Vener.

Dd 2 J. M.

J. M. Krafftius in Hiſtoria verſionis Bibliorum Germanicæ, cujus jam A. 1714. & 1716. Prodromum edidit, ex quo eruditum orbem ab ipſo in hac re omnia egregia & conſummata expectare poſſe patet.

Philippi Melanchthonis Loci communes rerum theologicarum ſeu Hypotypoſes theologicæ quoad primam editionem Wittebergenſem An. MDXXI. ferme majorum noſtrorum incuria perierunt. Novæ ſcilicet editiones multum ab ea diverſæ prioris induxerant oblivionem. Nunc autem beneficio Viri celeberr. Hermanni von der Hardt rariſſimo hoc Philippi monumento rurſus gaudet orbis literatus: integrum enim illud inſeruit, ſicut & plura rariora Dorpii, Reuchlini aliorumque hactenus neglecta & prope deperdita opuſcula, Hiſtoriæ literariæ Reformationis Part. IV. fol. 30. ſqq.

Pauca adhuc ex plurimis, ne nimii ſimus, librorum neglectorum exempla proferamus in medium. De nonnullis Jo. Boccacii operibus Paulus Jovius (*s*): *Obſoleſcunt & ægre quidem vitæ ſpiritum retinent Libri de Genealogia Deorum, varietateque fortunæ, & de fontibus accurate potius quam feli-*

(*s*) In Elog. Cap. VI. p. 23. cit. Bailio in Diction. artic. Boccace, not. (*l*) f. 576.

feliciter elaborati, quando jam illæ decem dierum fabulæ, Mileſiarum imitatione in gratiam oblectandi otii admirabili jucunditate compoſitæ in omnium nationum linguas adoptentur, & ſine ulla ſuſpicione interitus, applaudente populo, cunctorum operum gratiam antecedant. Biblia Anglica, quæ vocant, Epiſcopalia, nova verſione auſpiciis Regis Jacobi I. in eorum locum ſuccedente, omnino exoleviſſe, adeo ut rariſſime & fere nonniſi in inſtructiore aliqua bibliotheca conſpiciantur, ex Arnoldo Bootio refert le long (*t*).

Minime miror, Biblia Hebraica aliosque libros eo ſermone ſeculo XV. & circa initium XVI. divulgatos tam raro nunc reperiri. Cum enim illo tempore pauciſſimi e Chriſtianis eam callerent linguam, nemoque fere eſſet, qui vel prima ſaltem ejus noſſet elementa, non potuere non hujusmodi libri contemni, & tanquam inutiles rejici, qui nunc ipſa raritate rariores maximo æſtimantur pretio. Solis tum Judæis relinquebantur iſta cimelia. Digna ſunt, quæ heic recitentur verba Melchioris Adami (*u*): *Eodem anno* (1499.) *providentia*

Dd 3 *Dei*

(*t*) In Bibl. S. f. 432.

(*u*) In Vitis Germanorum Theologorum. p. 269. edit. Francof. 1653. in 8.

Dei bibliopola Tubingenſis attulit Biblia Hebraica integra, minima forma impreſſa Piſauri in Italia, quæ nemo curabat. Pellicanus id audiens rogavit virum, ſineret opus aliquot diebus inſpicere: conceſſit librarius, dicens floreno cum dimidio poſſe emi. Audito tam parvo poſſe comparari, exultavit Pellicanus: adiit ſuum Gardianum Paulum, orans, pro ſe fide juberet. Quod ubi feciſſet, Crœſi divitias ſe adeptum putavit, ſtatimque Spiram ad avunculum ſcripſit, orans ut duorum florenorum munere vel eleemoſyna dignaretur, quibus pro libris comparandis pauper egeret. Statim miſit ea conditione, ne ſe emacem ad alienam crumenam exhiberet. Quæ igitur tunc vili adeo pretio comparari poterant, neglecta olim atque nauci habita, jam ipſo cariora ſunt auro, & ubique fere fruſtra quæruntur. Hinc Jo. Buxtorfius (*x*), felix alias librorum Hebraicorum venator ſemel tantum ejusmodi exemplar apud Judæos ſe vidiſſe teſtatur. Ipſum vero illud, quod Conradi Pellicani fuit, nunc in Bibliotheca Carolina Tiguri extare obſervat le Long (*y*). Quanquam & propterea rariores jam ſunt hujus gene-

(*x*) In Biblioth. Rabbin. p. 268.

(*y*) In Biblioth. S. T. I. p. 62.

generis libri, quod ſuis potiſſimum uſibus eos deſtinaverant Judæi, ſibique ſolis reſervare, & in omnes orbis partes ad ſuos transmittere ſtuduerant: quod ob Chriſtianorum incuriam facillime fieri poterat. Audiamus hac de re Hermannum von der Hardt (z): *Judæi quidem in Italia, Soncini, Piſauri, Venetiis auſi pro ſuis privatis uſibus uti maturius typographiæ beneficio ad deſcribendos codices Hebræos ſacros, ipſorum peculium, in 4. & folio, minorique forma. Soncinates, Piſaurenſes Judæi, qui & Bombergii officinam Chriſtianam Venetam in ſubſidium ſuum vocarunt, præiverunt omnino Chriſtianis codicis Hebræi editione. Ferri poterat illud Judæorum ſtudium, quia tota res Judæorum ferebatur. Typographiæ Judæorum calere poterant impune edendis Hebræis codicibus æque ac Rabbinorum ſcriptis & commentariis, quorum tunc non parva ſeges prodiit, citra ullum adhuc Chriſtianorum uſum. Solis omnia Judæis. Nec niſi tecte & parciſſime horum quicquam in manus venit Chriſtianorum. —— Italicarum illarum editionum Hebraicarum nullum adhuc circa annum 1512. apud Germanos uſum ſubnotavit querulo ore Reuchlinus A. 1512. in præfatione in Pſalmos pœnitentiales.*

(z) In Memoria ſeculari Ximenii. p. 45.

Quæ olim excuſa fuere opera Barbaro-Græca, cum nemo propemodum in noſtris oris ejus dialecti cognitione polleret, inſuper habita, nunc in inſtructiſſimis etiam Bibliothecis deſiderantur. Exempli cauſa hic duo duntaxat nomino: Leonardi Fortii Romani, Comitis Palatini, libellum de re militari & variis inſtrumentis bellicis, quorum expreſſæ ſunt imagines, metris conſcriptum in vulgari lingua Græca, qui Venetiis ad inſigne Sirenis A. 1531. in 8. luci expoſitus fuit: & Petri Borranæ coronam pretioſam, ubi e regione ponuntur vocabula Latina, Italica, Græca vetera & Græca, quorum hodie uſus eſt, ibidem quondam impreſſam (*a*).

Negligi etiam a pleriſque ſolent libri, iſtiusmodi res pertractantes, quarum notitiam curatiorem habere paucorum intereſt. Ne exemplum hic deſideretur, rarius obvia eſſe annoto ſcripta illa, quibus invicem digladiantur ordinis S. Spiritus Fratres de primatu, quem alii domui Romanæ, alii Montis peſſulanæ vindicare ſatagunt. Paucorum in

(*a*) Horum librorum meminit Michael Neander in Catalogo operum quorundam præcipuorum in variis linguis, Linguæ Ebrææ Erotematibus Baſileæ A. 1567. in 8. editis ſubjecto, p. 561. & 570.

in manibus ea verſari, vel exinde conjecturam facio, quia in Catalogo Hiſtoricorum Freſnojo-Menkeniano, alios hiſtoriæ Monaſticæ auctores diligenter recenſente, prorſus ſilentio prætermittuntur. En titulos quorundam, mihi cognitorum, partim etiam viſorum! 1. Liber de Ordine, militia & religione S. Spiritus, Gallico idiomate A. 1629. in lucem emiſſus. 2. Expoſtulatorius, Libellus ſeu commentariolus digeſtus ad reſtitutionem ordinis Hoſpitalarii Sancti Spiritus, expreſſus e libro conſcripto, & offerendo Regi ſub hac epigraphe: Tabularis imago Ordinis & Militiæ S. Spiritus, in qua permulta raritate ac novitate commendabilia inauditaque ſtudioſe fideliterque inveſtigata ad honorem Galliæ & Coronæ jura aſſerenda adnotantur: itidem Gallico ſermone A. 1647. excuſus, & ſecunda vice aliquot actis & authoritatibus auctior Toloſæ typis Joan. Bonde A. 1648. 3. Bullarium ordinis militiæ & Religionis S. Spiritus Pariſiis ex typographia Ludovici Serverti vico Mori A. 1630. 4. Fratris Petri Saulnier Galli in Archinoſocomio Romano Sub-Prioris de Capite S. ordinis Sancti Spiritus Diſſertatio, in qua ortus, progreſſusque ordinis totius, ac ſpeciatim Romanæ Domus ampli-

tudo, prærogativum jus, & œconomia diſſeruntur, adjeƈtis aliquot tabulis æneis. Lugduni apud Guilielmum Barbier Typographum regium A. MDCXLIX. in 4.
5. Diplomata pontificia & regia ordini regulari & hoſpitali S. Spiritus Monſpelienſi conceſſa cum notis, paucis abhinc annis in fol. Pariſiis edita.

Pariter ſcripta eriſtica in cauſa religionis reciprocata controverſiis illis tandem ſopitis, negligi atque hinc rareſcere conſueſcunt. Nunquam forte lis aliqua majori animorum commotione pluribusque vehementiſſimis libris antagoniſticis agitata fuit, quam ea, quæ olim Flacio cum aliis Theologis de peccato originis interceſſit: nunc vero plerumque ſparſim duntaxat & raro inveniuntur ſcripta, hac de controverſia magno olim numero vulgata.

Sed ſunt inſuper non pauca opera, in priſci ævi barbarie compoſita, quæ, amœniori literarum luce exoriente, ob ipſam ſuam inſulſitatem in obſcuros projeƈta angulos aliis melioribus locum ceſſerunt. Bibliothecarum, a monachis præcipue olim ſtruƈtarum, forulis, quos ea onerant potius quam ornant, merito literis majuſcu-

lis

lis inſcribendum eſſe cenſeo illud πολυθρύλλητον:

Nos quoque floruimus, ſed flos erat iſte caducus.

Nolo hic ineptiſſimorum hujus furfuris librorum recenſum inſtituere, ne tibi pariter ac mihi gravis ſim: verum ſaltim recitare animus eſt non injucunda politiſſimi Eraſmi Roterodami verba, quibus in titulos barbarorum libris præfixos acute invehitur (*b*): *Ita me Deus amet, ad vomitum usque nauſeo, quoties quorundam delicias & ſtultam gloriam ex operum inſcriptionibus colligo. Qui cum nihil niſi meram barbariem evomuerint, audite quæſo quam ſplendidis titulis ſuas nugas adornent, ut facile intelligas, quam delicate ſimii iſti ſuos catulos adament. Alius quod ſomniavit Gemmulam, alius Margaritam appellat: hic Floretum, ille Roſetum inſcripſit: at in medio, o bone Deus, ut nihil niſi carduos & lolium invenias. Eſt qui Speculum operi ſuo nomen dedit, eſt qui omnium errorum ſylvam Catholicon auſus eſt appellare. Ineptius etiam quidam Mammetrectum, velut hauſtum lactis gallinacei pollicens. Sunt qui Summas & Summarum*

(*b*) In Antibarbarorum libro, Argentor. A. 1520. in 8. edito, p. 73. numeris per me adjectis.

marum Summas appellent, quaſi lectori non ſit alius ſcriptor requirendus, ubi tales ſit nactus lacunas. —— Quis non (ut eſt in proverbio) ſuſpendio trabem eligat, ubi videt hujusmodi voluminibus refertas paſſim bibliothecas, perſtrepere ludos? Ex his contexi conciones eccleſiaſticas, ex his colligi dogmata, quibus gubernetur orbis: ex his nos cenſeri Chriſtianos, aut ſecus?

Taceo alios libros, recentiori ætate publicatos, qui ob futilitatem ſuam neglecti, adque blattas & tineas amandati, rarius occurrunt, ac incogniti fere latent. De unico ejus commatis judicium appono Jo. Chriſtiani Lib. Baronis de Boineburg, ita ad Jo. Conr. Dietericum (*c*) ſcribentis: *Poëmata Leonhardi Werneri, qui inter viros obſcuros principem obtinet locum, redde propediem; libri enim obſcurorum virorum clarorum monumentis editisque voluminibus ſunt rariores. Claros nemo non novit, Wernerum ejusque ſimiles pauciſſimi noſſe queunt.*

(*c*) In Epiſtolis a Rud. Mart. Meelführero Norimb. A. 1703. in 12. editis, p. 333.

13.
Præſtantiores & incorruptæ quorundam Librorum Editiones.

SUpra notavimus, nonnullas variorum ſcriptorum editiones celebrium typographorum cura commendari: nunc inſtituti ratio efflagitat, ut moneamus, quasdam, quibus ipſe autor vel editor ſe totum impendit, easque præſtantiſſimas reddidit, rariores eſſe & maximum iis conſtitui pretium. Omnium doctiorum facile illæ in ſe ipſa ſua excellentia attrahunt animos, oculos manusque, & hinc quovis conquiruntur ſtudio. Exemplo ſint editiones Pandectarum caſtigatiſſimæ Gregorii Haloandri & Franc. Taurelli, quarum illa Norinbergæ A. MDXXIX. tribus voluminibus in forma quadripertita, hæc Florentiæ A. MDLIII. duobus tomis in folio, utraque ex Florentinis Pandectis repræſentata prodiit (*d*). Priorem ſuo jam tempore Jo. Saubertus (*e*) ra-

(*d*) Utramque curate & more ſuo erudite recenſuit Henr. Brencmannus in Hiſtor. Pandect. Florent. p. 325. ſqq. & 350. ſqq.

(*e*) In Hiſtoria Bibliothecæ Reip. Noribergenſis. p. 87.

rarioribus Bibliothecæ Norinbergenſis codicibus annumeravit, cujus verba hic appingere liceat: *Hoc peculiare videtur, quod omnium Bibliothecam adeuntium oculos ad ſe convertat, rapiatque Juris civilis* (præter enim pandectas reliquos etiam Juſtinianei Juris libros edidit) *caſtigatiſſima editio, quam Haloander, Florentina, Piſana & cæteris pluribus inter ſe diligentiſſime collatis, magno Jurisperitorum bono in hac urbe procuravit, digniſſima ſane auro illo, quo tomi omnes & ſinguli fulgent. Et memini, eximium quendam Juris Doctorem Altorfii quondam dicere, tantam ordinis ſui homines Haloandro debere gratiam quantam, a Theologis Arias Montanus correctiſſima Bibliorum Hebraicorum editione iniiſſet.* De altera vero Godofr. Tilgnerus (*f*) ita ſcribit: *Eſt hæc ipſa in tanta apud eruditos viros æſtimatione, ut hodienum haud raro L. Joachimicorum pretio redimenda veniat: immo vero ne veniat quidem, cum gratis in inſtructiſſimis Germaniæ, Galliæ & Angliæ Bibliothecis quæratur. Teſtes rei appellari poſſunt catalogi ex præcipuis non pauci.*

Sunt

(*f*) In Nova Libror. rarior. collectione, Faſcic. IV. p. 710.

Sunt & aliæ cauſæ, quæ nonnullas quorundam librorum editiones, licet plures poſtea ſucceſſerint, raras pretioſasque reddunt. De Chriſtiani Druthmari, qui circa annum DCCCXL. claruiſſe videtur opere hæc refert Guil. Cave (g): *Scripſit commentarium in Evangelium S. Matthæi, qui cura Jo. Secerii prodiit Hagenoæ A.* 1530. *In hoc commentario non unus eſt locus, qui hodiernæ Tranſubſtantiationis dogma adeo valide refellit, ut ſcriptores pontificii Sixtus Senenſis, Cardin. Perronius, Bigneus aliique pene ad ravim debacchentur, clament Secerium hominem Lutheranum Druthmarum corrupiſſe, idque ex fide MS. Cod. liquere. Tam effreni calumniandi libidini ut os in æternum obſtrueretur, ſimulque ut editioni Secerianæ fides & integritas vindicaretur, Edmundus Albertinus editionem Argentoratenſem anno MDXIV. triennio ante exortum Lutherum cum privilegio Imp. Maximiliani & Leonis X. inſignibus primæ paginæ adpoſitis, Jacobi Wimphelingii cura ex Codd. MSS. erutam protulit, in qua juxta editionem Hagenoenſem eadem loca ad verbum reperiuntur. Necdum tamen contentionis finis.*

Phil.

(g) In Scriptorum Eccleſiaſtic. Hiſtoria literaria Tom. I. f. 371. edit. Genev. A. 1693.

Phil. enim Labbeus, quo jam ſe verteret neſcius, in Albertinum invebitur; quod ubi editionem illam viderit, quave bibliotbeca eam deprebenderit, non addidit; ſe nunquam hactenus in eam incidiſſe; nec mirum, cum ea diligentibus Germanis, Geſnero, Simlero, Friſio, præter Miræum aliosque recentiores fuerit ignota. Denique Albertini bominis hæretici, & a fide ac religione majorum ſuorum παραβάτα, *fidem ſibi valde ſuſpectam eſſe. Quo vero in poſterum omnis bac de re dubitandi vel calumniandi anſa tollatur, monemus æquum lectorem, banc ipſam Wimpbelingii editionem extare pênes eximium virum Tbomam Teniſon Eccleſiæ Anglic. Tbeologum celeberrimum.*

Nonnunquam etiam contingere ſolet, ut editiones librorum poſteriores vel caſtrentur vel interpolentur: unde primæ genuinæ & incorruptæ rariores habentur. Sic iniquas manus paſſus eſt inclytus liber poëticus de fatis Maximiliani I. Imp. rebusque ab eo fortiter geſtis, ſub tit. *Theurdanck* vulgatus. Plures ejus proſtant editiones, ſed nulla quæ textum integrum nec vel detractione vel additione mutatum exhibeat, præter primam, quæ Norib. A. 1517. Jo. Schönſpergeri typis in folio exſcripta eſſe fertur, & ſecundam, ab eodem Auguſtæ Vindelicor. A. 1519.

A. 1519. excuſam. Quædam exemplaria puriſſimis membranis impreſſa fuiſſe, aliisque ſuperbire ornamentis refert Vir Celeb. Jo. David Kœlerus in peculiari Diſſertatione, de hoc libro Altorfii habita (*b*), qui etiam ſplendidum ejusmodi exemplar alicubi 200. aureis venditum eſſe memorat (*i*). Idem chartis quoque impreſſa exemplaria primæ & ſecundæ editionis absque coloratis figuris perrara & inter cimelia Bibliothecæ referenda eſſe, præſertim illa integra, & clave authoris, quæ rariſſime adeſt, non mutilata, pronunciat (*k*). Talmudis editio Baſileenſis A. 1579. ſq. integro codice Avoda Sara privata eſt; reſecta quoque ea, quæ in Chriſtum & Chriſtianos injuria videbantur. Majoris igitur æſtimantur editiones incorruptæ. Et primitivam quidem illam Venetam ſuo jam tempore vix centenis Imperialibus emi potuiſſe arbitratus eſt Wilhelm. Schikardus (*l*). Memorabile quid de exemplari Bibliothecæ Oxonienſis Ve-

Ee neto

(*b*) Pag. 39.

(*i*) Pag. 41.

(*k*) ibid.

(*l*) In præfatione Tractatus Bechinath Happeruſchim.

neto narrat Michael de la Roche (*m*): *Il y a dans la Bibliotheque publique d'Oxford un Exemplaire du Talmud de Babylone, imprimé à Veniſe en dix Volumes in folio, lequel appartenoit à Selden. Cet Exemplaire avoit été revu, conformément aux ordres de l'Inquiſition par un Capucin, qui a raturé tous les Paſſages touchant le Meſſie, la Vierge Marie, les Apôtres & les Evangeliſtes, & tous les endroits où il eſt parlé de l'Empire Romain, que le Talmud appelle Malcouth Harasha'a, Regnum impium. Ces Paſſages raturez ne ſont point liſibles: l'Encre a tellement penetré le Papier que l'on ne ſauroit même lire les mots de la page oppoſée.*

Primam editionem Italicam Franc. Guicciardini Hiſtoriarum ſui temporis, Venetiis A. 1561. in fol. luci expoſitam cæteris præſtare rarioremque eſſe cenſent eruditi, quod eæ ab aliis immutatæ ſint, textumque authoris minus purum ſiſtant (*n*).

Fran-

(*m*) Memoires Literaires de la Grande Bretagne. Tom. XIII. p. 492. ſq. Non ita pridem in Bibliotheca publica Ulmenſi vidi editionem Hieronymi Frobenianam, ita male a monachis habitam, ut haud exigua pars annotationum Eraſmi a crudelibus eorum manibus expuncta & prorſus obliterata ſit. Conf. Dan. Franci Diſquiſ. de Papiſtarum Indicibus Librorum prohibitorum & expurgandorum. p. 178.

(*n*) Vid. Hamburg. Biblioth. Hiſt. Cent. VII. p. 8.

Franciſci Mezeraii Hiſtoria Galliæ equidem A. 1685. Pariſiis in fol. recuſa fuit, ab ipſo auctore emendata & aucta; attamen prima editio (*o*), quædam exhibens, quæ auctor in ſecunda omittere coactus fuit, aſſervari meretur (*p*). Ejusdem Hiſtoriæ compendium quoque prodiit, cujus priorem editionem A. 1668. poſteriori A. 1673. perfectiorem & hodie rariſſimam eſſe monet Clariſſ. Dan. Maichel (*q*).

14.

Quæ ſuperſunt, ſummatim jam perſtringam, plura alii tempori reſervaturus, ne nimium mea excreſcat diſſertatio. Rarioribus plerumque accenſendi ſunt libris, qui propriis autorum ſumtibus prodeunt. Ex hac ratione difficulter comparari poſſunt Jo. Wolfii JCti Lectiones Memorabiles & reconditæ, opus utiliſſimum & immortalitate dignum, quod Lauingæ A. 1600. duobus voluminibus in fol. excuſum fuit. Rariſſima

(*o*) Tomus I. prodiit Pariſ. A. 1643. II. A. 1646. III. A. 1651.

(*p*) Vid. Hamburg. Biblioth. Hiſtoricam Cent. I. p. 84.

(*q*) In Introduct. ad Hiſtor. Liter. de præcipuis Biblioth. Pariſ. p. 146.

ma ſunt Nicolai Marſchalki Thurii ſcripta, ſcilicet Annalium Herulorum ac Vandalorum Libri VII. Roſtochii in fol. A. 1521. editi: Deflorationes antiquitatum ab origine mundi ibid. 1522. in fol. Hiſtoria aquatilium Latine & Græce cum figuris A. 1520. in fol. ibid. Inſtitutionum Reipublicæ militaris ac civilis Libri IX. A. 1515. in fol. Impreſſa fuere hæc opera in typographia privata, quam domi ſuæ habuit Marſchalkus (*r*).

Rarius denique maximam partem comparent Chronica civitatum, vernaculo ſermone vulgata: plurima enim eorum exempla ab ejus urbis, cujus res deſcribunt, incolis, etiam illiteratis coemi, pauciſſima ad exteros deportari ſolent. Hoc unum coronidis loco jam adjicio, præter ſupra memoratos paſſimque dein citatos authores rariorum librorum notitiam ſuppeditare magnum illum Polyhiſtorem, Thomam Crenium

(*r*) Vid. Hamb. Biblioth. Hiſt. Cent. II. p. 262. ſqq. De Typographiis privatis plenius aliquando aget Academiæ Altorfinæ imo orbis eruditi ornamentum D. Guſt. Georg. Zeltnerus, qui ſchedas perpaucas beati Fratris, eo de argumento relictas, pluribus aliis obſervationibus locupletavit: uti ipſe Venerandus Vir per literas humaniſſimas me certiorem fecit.

nium cum in Animadverſionibus Philologicis, tum in aliis ſcriptis; Catalogum item Bibliothecæ ſelectiſſimæ A. Alberthomæ, Eccleſiaſtæ, dum viveret, Lugduno-Batavi, qui A. 1724. in 8. prodiit. In eo enim paſſim, quinam libri præ cæteris rariores ſint, indigitatur: etſi hic eum in cenſum nonnunquam referri ſatis adhuc obvios inficiandum haud ſit. Præterea ex noviſſima editione Roterodamenſi Dictionarii Hiſtorico-Critici Bæliani varii hujus generis libri cognoſci poſſunt. Ad ejus namque calcem annexi fuerunt Articuli quidam in ipſo opere propterea ex parte omiſſi, quod diverſorum autorum opera, e quibus in MSto ſuo Bælius loca nonnulla, plenius inſerenda, initialibus ſaltem & finalibus verbis allegaverat, quovis licet ſtudio adhibito impenſisque etiam ſumptibus (uti monet librarius) inveniri haud potuere, ut adeo lacunæ adhuc non paucæ in nitidiſſimo iſthoc opere ſupplendæ aliorum induſtriæ reſtent. Unde de illorum raritate judicium fieri poteſt. In gratiam igitur eorum, qui recentiſſima Lexici Bæliani editione non ſunt inſtructi, huc adſcribemus horum librorum titulos, notatis ſimul paginis, ubi Bailius eorum meminit.

Berault Defenſe de la Vocation des Miniſtres. p. 3041.
Bouchin Plaidoyes. ibid.
Conzan de Hæreſium incremento. ibid.
Ludovici Carbonis Introductio in Logicam, Venetiis A. 1597. in 8. ibid.
Oeuvres & Maslanges Poetiques de Pierre le Loyer. Pariſ. 1579. ibid. & p. 3051.
Reflexions ſur le Preſervatif, &c. p. 3042.
Appendix Apologiæ Franciſci Montani pro Societate Jeſu in Gallia. p. 3045.
Georgii Braunii Catholicorum Tremonenſium Defenſio. p. 3046.
Jacobi Horſtii Epiſtolæ Philoſophicæ & Medicinales. Lipſ. A. 1596. in 8. p. 3047.
Jouberti Liber de erroribus vulgi, a Jo. Bourgeſio Latine redditus, ſcholiiſque illuſtratus. p. 3048.
Hoſii Opera ex editione Stanislai Reſcii Colon. apud Cholinum. A. 1584. p. 3049.
Jo. Laſitii Hiſtoria Fratrum Bohemorum. ibid.
Fronton du Duc Refutation de la prétendue Verification du Sieur du Pleſſis. p. 3052.
Naudæus de Antiqu. Scholæ Medicæ. p. 3054.
Sophocles ex editione Ratalleri cum præfat. Adriani Mylii. p. 3055.
Meynier le Port-Royal & Geneve d'intelligence contre le tres Sainct Sacrement de l'Autel. ibid.
Camdeni Hiſtoria Reginæ Eliſabethæ. p. 3056.
Vincentii Baronii Apologia Ordinis Prædicatorii. p. 3058.
Wendelini Contemplationes Phyſicæ. p. 3074.
Tilemanni Bredenbachii Sacræ Collationes. p. 3076.
Camerarii Meditationes ſubciſivæ, Gallice verſæ a Simone Goulart. Lyon. 1610. p. 3075.
Torelli del Debito del Cavalliero. p. 3076.
Pleſſii Reſponſio ad præcipua capita Cancellariæ Bavarico-Anhaltinæ. p. 3078.

ΕΠΙ-

II.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

JOANNI BORCHOLDO IC. CL[mo].

perſcriptus ab

JOANNE CASELIO. (*a*)

HELMSTADII

In academia Iulia excudebat Iacobus Lucius.

CIↃ. IↃ. XCIV.

(*a*) Omnia ſummi hujus Viri Opera jam dudum literati orbis plauſum meruere, cum ſtyli nitore, tum rerum præſtantia ſe æquis eruditionis exquiſitæ æſtimationibus commendantia. Hunc igitur ἐπιτάφιον, rarius obvium, ac inſtituto meo apprime convenientem, integrum hic inſerere viſum eſt.

Οὐ ΒΟΡΚΟΛΔΟΣ ἀπὸ τριόδου ἔμολ', οἷά-
τις ἀγνιώς·
σεμνοῖς δ' εὐπατρίδης ἐνὶ ἤθεσιν εὐπα-
τριδάων
ἤχθη ἐπισαμένως, καὶ παιδαείου ἀπὸ τυτθοῦ
Μουσάων ὕπο παιδεύθη σοφίῃ ἐνὶ πολλῇ,
Λητοΐδαο κελευομένου· καὶ ῥέξε μιν Ἑρμῆς·
ἐς δὲ τέλος ποτὶ ναὸν ἀπήγαγεν ἀγλαὸν εὔνους
δῖα Θέμις, νέον ἄνδρ' ἀποδείξασ' αὐτίκ' ἄμεμ-
πτον
εὐνομίης ἱερῆα, δίκης εὖ εἰδότα πάσης.
ὡς δὴ καὶ νομικῶν ἀνδρῶν κορυφαῖος ἔγενετο,
πολλοῖς ἡγεμόνευσι, καὶ αἰδοίοις βασιλεῦσι,
καὶ πολίευσι φίλος πάσαις, πάντευσι δὲ κου-
φολοῖς·
Εἰ δ' ἀπέβη, τί τὸ δε; θνητοῖς φῦναί τε θανεῖν τε
πᾶσιν μοῖρ'· ἀνδρὸς δ' ἀρετῆς κλέος οὔποτ' ὄλοιτο.

Ἰωάννης Κασήλιος.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ
IOANNI BORCHOLDO
iuriſconſulto eximio
perſcriptus ab
JOANNE CASELIO.

VT in ſatis adhuc gravi morbo, & ex eo ipſo, ita loquar de eximio iuriſconſulto Ioanne Borcholdo, quando eius obitus in hoc meum tempus incidit, nec viri diuturnum eundemque graviſſimum morbum, quicum conflictatus fuit, querelis nouis deplorabo: muliebre enim hoc ſit, & alienum à vitæ noſtræ inſtituto: multò verò minimè mortem, qua finem impoſuit negotiis mortalium & miſeriis, quas, quamdiu hunc ſolem aſpicimus, perpetimur; certè omnes omnibus quocunque tempore expoſiti ſumus. Conuertam me ad ea, quæ auertunt à luctu & dolore, & in quibus eſt decus, & dignitas. Nec etiam pingam, nec referam, quæ in vulgus ampla ſunt, & aliquid amplitudinis in ſe forſan habent. Proinde non dicam de viri patria, fœcundiſſimis Saxoniæ Salinis: nec recenſebo

eius maiores & gentiles, qui eorum noſtra quoque memoria floruerint, & in hunc diem floreant : quod in optimatum ſtatu facilè, & perpetuum eſt. Si enim in vllo alio, in hoc ad virtutem, & ſuam ciuitatem ſedulo educantur, modò quis rationem rerumpubl. intelligat & conſiderauerit: id verò Lunæburgi religioſè fieri, fugit omninò neminem. Adminicula etiam virtutum præcipuarum ſingularia minimè negligunt. Plærique enim optimates liberos ſuos bonis litteris erudiunt à pueris. Intelligunt enim teneros animos ita mirificè ad humanitatem informari, & paullatim ſalubrium conſiliorum copia, quibus aliquando vtantur, rectiſſimè inſtrui. Hæc litterata educatio Ioanni Borcholdo eiuſque fratribus domi primum obtigit. Quam etiam vrgebat Statius Borcholdus pater, vir ſapiens, quem annos quadraginta primo loco ſententiam in ſenatu dixiſſe accepimus. Cedebat autem hoc feliciter, quod vir doctiſſimus Tullichius iuuentutem rectius docebat. Exploſa enim inueterata barbarie, elegantioribus litteris familiares primus ſumma diligentia imbuebat. Hac etiam de cauſſa factum fuiſſe exiſtimo, vt nec puberes, nec ephebi primulum in academias mitterentur:

nec

nec id reprehendam, ſi ſimul etiam animi eorum, & mores liberaliter informentur: quod illo magiſtro fiebat, neque in domeſtica diſciplina iſto loco negligebantur. Maturè demum in academias, quæ in Germania multæ ſunt, & tum doctiſſimis moderatiſſimisque viris florebant, miſſi fuerunt: Ioannes è patria Vitæbergam ad Albim. Quis ibi illo tempore ſtatus fuerit, eſt hodiè quoque in memoria & ſermonibus hominum. Melanchthon enim docebat primo loco, habitus & dictus præceptor merito ſuo, de cujus doctrina, fide, bonitate, animi moderatione ſatis ex dignitate dici non poteſt: multique viri, multis in rebus ſimiles Melanchthonis: eius certè, veſtigiis plærique inſiſtebant, nec poterant aliter. Plures enim exemplo non inuitant ſolum, ſed cogunt etiam ad ſimilia inſtituta reliquos: id valere, & fieri in vtramque partem, non attinet multis oſtendere. Quis enim non videt, qui meminerit, aut ſpectet, quæ ab illo tempore non vno loco gerantur hactenus? Erat Ioannes Borcholdus prorſus natura ad omnem humanitatem factus; nec erat omninò vllum in eius ingenio aſperitatis veſtigium: quod ſi fuiſſet, in eiuſmodi animi ſpinis euellendis feciſſent

ſent ſuum officium litteræ: quæ in alteram partem officium ſuum fecerunt egregiè: dum natiua illa bona, quæ dixi, & religiosè conſeruarunt, & mirificè auxerunt. Eius rei argumenta in Borcholdi omnibus vitæ partibus extiterunt, ſiue quid priuatim, ſiue publicè, ſive domi, ſiue foris, ſiue feriò, ſiue obiter, quaſique aliud agens, gereret. Nec dubium eſt, quin doctiſſimorum hominum, quos dixi, optimis illis exemplis ille mirificè fuerit confirmatus, quaſique animo corroboratus. Eſt multorum ſeculorum conſuetudine receptum, vt ſe fortunatiores quique ad ſtudium iuris conferant: nec omninò res cauſſa caret. Multæ enim ſunt & graues, & neceſſariæ. Idem igitur & ille agebat, non ſolum magno cum profectu, ſed magna etiam cum laude. Non enim id agebat aut oſcitanter, aut negligenter. Sic enim erat in illo legum ſtudio, vt ſimul etiam Græcas Latinasque litteras, multos annos ſingulari diligentia coleret: id eſt vtriusque linguæ & ſcriptores alios, & oratores, & hiſtorias, legeret. Etenim, qui hoc neglexiſſet, ei iter ad eloquentiam, & prudentiam ciuilem obſtructum, acceperat: nec eum eius rationis deinceps vmquam pœnituit. Non

ſolum

ſolum enim eam ipſam ſemper prædicauit, & aliis commendauit, ſed etiam eiusdem maiori natu filio auctor extitit. Atque eam ſecutus fuit Statius, & in ea ipſa perſeuerat cum fructu maximo. Dum hîc viuo, qui ſunt anni pauculi, pater non ſolum cætera, ſed hoc, quod in infimis eſſet, mihi ſupra modum prædicauit: quantulam haberet Græcæ linguæ peritiam, eam ſibi magno vſui fuiſſe, & ſe hoc adminiculo in multis grauiſſimis materiis eruendis & explicandis, magnoperè fuiſſe adiutum. Ego, etſi futuro iuriſconſulto eam linguam omninò neceſſariam eſſe nequaquam dixerim, tamen tanti viri ſententiæ libenter ſubſcribo. Intelligo enim, eorum eſſe aliam conditionem, qui in academiis principe loco docent, & commentarios tranſmittunt ad poſteros: quorum vtrumque ipſi ſtudio fuit. Quoniam verò Borcholdus in iuuenta etiam & eleganter eruditus, & in altero ſtudio cum æqualibus ita profecerat, vt plures ſuperaret, cogitationem quoque ſuſcepit de longinquis etiam terris adeundis, ſicut in more poſitum eſt Germanis. Quo nomine laudo noſtros homines, qui, & quid alii agant, & cuiuſmodi doceant, videre, & audire cupiunt, vt non ſolum doctiores,

ſed

ſed etiam cæterarum rerum peritiores domum reuertantur, atque ita demum, non illotis, vt aiunt, manibus, ſed ſic ſatis inſtructi, accedant ad rempublicam. Plærique mortalium non tàm quod rectum, quàm quod neceſſarium eſſe ſentiunt, compendiis ſuis, & lucro ſtudent, &, quod in ipſis eſt, augendo patrimonio non ſemper neceſſitate, ſed ſæpè magis cupiditati obſequentes, dies noctesque, relictis aliis, incumbunt. Ex iis domi finem ſuum non omnes aſſequuntur. Alii & ingenioſiores, & eius rei ſtudioſiores, terra marique illud negotium vrgent, nec etiam deterriti, vel inſidiantium, vel tempeſtatum periculis. Ad eas autem gentes ſe conferunt, vnde quamplurimum commodi auferant, quamuis illæ incultæ, ſiue barbaræ, ſiue etiam prorſus immanes ſint. Noſtrum contrarium eſt conſilium, qui virtutem & ſapientiam ſectamur, ſpretis ſiue præteritis reliquis omnibus, de quibus ſummæ inter homines contentiones, atque digladiationes ſunt. Illa autem non niſi in longè cultiſſimis populis inuenias: cuiusmodi eſſe ſcimus & prædicamus ſupra cæteros Galliam & Italiam: quibus, ni fallor, cæteræ quoque gentes, in quibus humanitas locum habet,

habet, eam laudem abſque inuidia tribuunt. Mihi nunc animus non eſt eos inter ſeſe comparare: neutros autem errare exiſtimo, nec hos, qui ſe in Italiam, nec illos, qui in Galliam propter vberiorem ingenii cultum, & vſum aliquem rerum, conferunt. Borcholdus noſter in Galliam iuuenis profectus fuit, nec mirum, quod ipſe egregiè politus, virum longè politiſſimum præ aliis ſibi adeundum & audiendum cenſuit: quo duce id, quód maximè vellet, ſe rectiſſimè adepturum conſideret. Nobis adoleſcentulis jam tum paſſim gentium clariſſimum erat nomen Iacobi Cuiacii: & ab eo tempore clariſſimum eſt: quod nec inuidia négare poſſit, nec malevolentia: nec his etiam indignantibus & aduerſantibus, illud Cuiacii nomen vllis deinceps ſæculis abolebitur. Non me fugit, iam ab initio alios aliter de illo viro ſenſiſſe: cui otium eſt, ex plurium ſcriptis contraria de ipſo iudicia fortè cognoſet. Primùm, homines longè doctiſſimi, viri ingenium, & eximiam multiplicemque eruditionem ſemper admirati fuerunt, & ingenii monumentis paſſim in cœlum extulerunt: ſic enim illi ad vnum omnes ſentiebant, maximum adiumentum ad diſciplinam iuris ciuilis

lis attuliſſe, & multas eius partes præclarè illuſtraſſe Cuiacium : certè, quin omnes ingenii neruos eò intenderit, nemo noſtrûm dubitat. Meri autem iuriſconſulti, & ab omni reliqua liberali doctrina vacui, Cujacii nomen & lucem non tulerunt, & ex quo, niſi fallor, multa ſingularia, aut ſaltem paucula diſcere potuiſſent, ei non ſolum omnem legum ciuilium ſcientiam auctoritate, ſiue arrogantia ſua derogarunt, ſed vix etiam locum in infimo ſubſellio hominum eruditorum reliquerunt: & quem omnes doctiſſimi homines longè doctiſſimum prædicarunt, quidam iniqui & abſurdi ingeniorum exiſtimatores, in rebus nihil aut parum admodum videre iudicarunt. Vidi tamen etiam in manibus habere commentarios Cuiacii, qui præter volumina iuriſconſultorum alia non tractaſſent : quibus commentariis vti fortaſſè falſum non ſit : vbi eos ſequaris, nec id fortè quiuis iudicauerit. Fieri enim non poteſt, vt quis ita inueniat & perſcribat omnia, ne quidquam omnium deſideretur : & habent primi homines ſententias interdum ſuas, quę vt non temerè repudiandę ſunt, ita non ſemper amplectendæ. Verùm pro tanto viro res loquitur. Mea non nimium laborabit

rabit oratio. Viſum fuit Borcholdo, præ cæteris doctoribus huic eximio operam dare, quod viſum fuerat, & deinceps viſum fuit multis aliis ingenioſiſſimis doctiſſimisque iuuenibus: quorum audiui neminem, quem inſtituti ſui pœnituerit: plærique ſibi mirificè de ſua illi data opera gratulati fuerunt: imprimis autem hic noſter. Nec tamen ipſe magiſtrum ſuum, quamuis nobilem, vt Samium philoſophum audiebat: nec vmquam eius mancipium, aut cuiusquam eſſe voluit: ſed ſemper veritatis cultor & interpres, etiamſi illius doctoris ſui veſtigiis potius, quàm aliorum inſiſtere maluerit. Porrò quod ſtudioſi ſapientiæ ſemper ſecuti fuerunt, vt & ſtudiis, & peregrinationi ea cauſſa ſuſceptæ non parum temporis tribuerent, in eo ipſo ſe quoque prudenter geſſit. Etenim, cum optatiſſimo magiſtro ſuo annos tribuiſſet quinque, totidem & perluſtrandæ Galliæ, & audiendis cùm aliis hominibus doctiſſimis, tùm iurisconſultis eximiis tribuit, vt virtute doctrinaque cumulatior in patriam rediret. Non poterat ei exprobrari quod multis, quibus ſuæ res non ſatis cordi ſunt. Nihil eſſe turpius, quàm domo abeſſe diu, multosque adeò annos, &

earum rerum, propter quas omnia inſtitueris, vacuum reuerti. Borcholdus igitur, vir doctiſſimus, & iuriſconſultus ad ſuos rediit, ſuoque aduentu mirifica voluptate & ipſos, & patriam perfudit. Tanta virtus, tanta doctrina latere non potuit, neque debuit. Fama verò maturè eum anteuertens, non ſolum in patria, ſed paſſim etiam diſſeminauerat, quantus ille vir domum reuerteretur: ac venit ea ad mare Balticum, Roſtochium vsque, vbi ipſiné, an illis hominibus? multum conciliaret boni. Hoc vt magis intelligatur, quædam altius aperire, neceſſe habeo. In quibus exponendis ea cautione vtar, qua potero, ne quis quid iure reprehendat. Fortaſſè enim omnium calumnias ne cautiſſimus quidem euitauerit. Quæ controuerſa ſunt, aut eſſe poſſunt, non attingam, nec vllibi meum iudicium interponam. Pertutbatiſſimus erat tum ſtatus reipublicæ Roſtochianę & grauiter omnibus ſuis partibus periclitabatur, adeò vt vix ſpes vlla ſalutis appareret. Tempus indicabo, & hiſtoriam, vt dixi, perſtringam breuiſſimè, quam, qui prorſus ignoret, ei virtus, doctrina, induſtria, fides Borcholdi innoteſcere non potuerit. Quo tempore acre & diu-

diuturnum bellum terra marique reges, Fridericus II. Daniæ, & Ericus Sueciæ, inter ſe gerebant, illius belli initio grauis ſeditio gliſcebat quoque Roſtochii: vix diſcerni poterat, populusné, an optimates plus valerent: hi ſe primos putabant, & fortè erant, ſed plebei omnia ad ſe referri volebant, & ſibi rationem reddi, ſi quid geſtum eſſet: quod ſubire ſenatui fortè graue foret: hinc inſurrexit plebs adverſus patres, vnius alteriuſúe improborum & viliſſimorum ciuium clamoribus & furiis excitata: ipſe vidi, vt ſenatum in curia, quaſi in carcere occluſum tenerent, vt, quæcunque vellent, extorquerent, vt vigilias per oppidum ducerent & diſtribuerent: iacebant leges & conſilia: ſenatus quotidiè deliberabat, conſilium capiebat cum maritimis vicinis ſociis ciuitatibus: proficiebatur parum: appellabantur & principes Megapolitani, qui auctoritate ſua initio parum proficiebant: deferebatur etiam negotium ad imperatorem Maximilianum II. imperator mandabat principi Ioanni Alberto, vt de tumultu compeſcendo ſedulò cogitaret: quod ille, occaſionem hanc nactus, minimè negligendum ſibi putauit, etiam eam ob cauſſam, vt in ordinem redigeret, qui

imperio principum, id eſt, ſuo & fratris, minus dicto audientes eſſe putarentur. Anno eo peſtis etiam irrepſerat in vrbem: tamen ſubitò, & pænè clam conſcriptis quibusdam copiis, princeps ad vrbem venit, exſpectatus etiam à patribus: ſed alio longè exitu, quàm ſperabatur. Perſuaſum fuit ciuibus, vt princeps cum copiis intromitteretur, & quæ perturbata eſſent, videret, rebusque compoſitis, gratiam à ſuis reportaret. Qui conſiliis militaribus præerant, vrgebant vt arma ciuibus adimerentur: id repentè cum incredibili dolore ciuium factum fuit: decretum item, vt idoneo loco caſtellum oppido imponeretur. Quæ cum & alia ad principem Vlricum conſortem imperii referrentur, & ipſe accurrit. De caſtello, id deſignatum exſtrui ceptum: vt turbatis rebus, multa noua, & grauia omnia erant, & multò grauiora metuebantur: excors erat & exſanguis ciuitas: nec quicquam ſpei reliquum, niſi quantum leges imperii patefaciebant. Sunt enim leges de pace publica contra vim, ſi quis ſe ea fortè premi exiſtimet, quarum præſidio omnibus ordinibus vti rectè licet. Ibi cum opus eſſet ſenatui populoque Roſtochienſi cùm aliis viris prudentibus, tùm legum

legum peritiſſimo quoque, nihil prætermiſerunt, quod ſibi ex vſu futurum crederent: atque etiam Borcholdum tùm ad conſulendum, tùm ad docendum in academia, accerſiuerunt. Docere cepit vir doctiſſimus ſumma cum laude & profectu auditorum, vnde quoque celebrior fuit illa academia, & ipſius opera expedita etiam à pluribus: in negotiis verò illis publicis ſeſe geſſit vt bonum ciuem, virum ſapientem, & eximium iuriſconſultum decuit: quæ omnia ſingulatim explicare, nec fortè meæ facultatis eſt, nec adeò anguſti loci. Erat, vt natus in florente repub. libertatis ciuium amans, & conſilio ſemper, impetu nunquam vtebatur, quin ſi qui quid temere vellent, eos ratione & facundia retrahebat: in tractando autem negotio à filo legitimo iuris, latum vnguem non abibat: itaque ipſos annos nouem & ornamento fuit academiæ, & præclarè de ciuitate mereri perrexit. Quanta autem eius viri merita ſint, teſtatur tùm ipſius ciuitatis, tùm ſingulorum erga ipſum beneuolentia, & ipſius meritorum prædicatio, tùm eius deſiderium perpetuum, ex quo inde ſeſe aliò commoverat. Sub id tempus æmulatus alios principes, fundauit nouam academiam, quæ de conditoris no-

mine ſtatim initio Iulia fuit dicta: noſtram hanc dici intelligitis. Prima ejus fuit cogitatio de doctoribus: ita fit, vt hic de me dicere primum neceſſe habeam: hoc non niſi modeſtè faciam: Facta fuerat mei mentio in ſenatu principis vt hominis eruditi, & tot annos iam in docendo verſati, & Brunſuigii. Dux igitur, cum me unum de ſuis ciuibus intelligeret, ſine dubitatione acciri iuſſit, ipſe mihi ſuam ſententiam expoſuit, benignè me audiuit, perliberaliter mecum egit. Quoniam verò magna beneficia à puero à duce Ioanne Alberto Megapolitano acceperam, & Roſtochii domum habebam & familiam, meum eſſe exiſtimaui, vt illum ipſum compellarem: itaque feci, & impetravi quod vellem, iamque de migratione pænè certus eram: quæ vt impedita fuerit, neſcio an queri liceat. Non eram incognitus, nec eſſe fortè debui, homo neque tum obſcurus, vbi eſſet aliquid litterarum, tamen viſum fuit vni ex me quærere, de quibus mihi reſpondere vel non erat integrum, quod mea perſona inferiora eſſe ducerem, vel nequaquam meæ profeſſionis & ſcientiæ. Ita quod minimè ſperaueram, ipſe profectò inuitus & dolens, ſubindignante etiam mihi, vt aiebant, non-

nihil

ipſo duce Iulio, illo tempore locum non mutaui: nunc hæc cur inſerenda putauerim accipite: In illis ſermonibus, quos dux Iulius tunc mecum in arce Guelfia habuit, aiebat & iterabat: Mihi, inquit, curæ cordique eſt, vt moderatiſſimi & doctiſſimi quique in academia mea Iulia doceant (quam identidem filiam appellabat, & quibus multis aliis nominibus res chariſſimas notare conſueuimus) ſed vtar potiſſimum ciuibus meis: quæ cauſſa eſt cur te vocarim: & eos munificè habebo. Ibi tum facta fuit honorifica etiam mentio, & aliorum, & Borcholdi noſtri, quem ex patria princeps optimus ſtatim etiam pro ſuo habuit, & de eo accerſendo, ut academiæ potiſſimum ſeruiret, conſtituit: litteras ad eum in eam ſententiam paullò poſt dedit. Litteræ principis adeò clementes Borcholdum ſanè mirificè affecerunt, nec paullò magis, quam vllæ aliorum principum. Aliquoties enim & antè, propoſitis præmiis, aliò accitus fuerat, & ſanè etiam in academiam Vitæbergenſem à ſeptemuiro Saxonum Auguſto, qui in homines doctos mirè ſemper munificus extitit. Verùm quas dixi litteræ, primæ omnium eum ſingulariter commouerunt, ſed non ita ſubitò permouerunt. Etſi

morem gerere principi ſupra modum cupiebat: tamen id magnum opus, quod aliquot iam annos cum præcipuis agebat, minimè ſibi relinquendum eſſe rectè iudicabat: acceſſit populi fauor, qui eum dimittendum non ſolum tali tempore, ſed virum tam benè meritum non putabant, tamen cum in vrbe eſſent ſedatiora omnia, & non quidem optato, ſed multo certè meliore loco, quàm paullò antè fuerant, ita facilius dux Iulius obtinuit, vt Borcholdus lubens, concedente republica, migraret in academiam Iuliam. Lis enim pendebat, quæ pluribus annis duratura crederetur: etſi id ſecus accidit, vt multa in rebus mortalium alium euentum ſortiuntur, quàm quem ipſi præuiderint ſuſpicatiue fuerint. In hunc locum etiam conferam, quod omittendum non eſt, etſi tempore aliquando poſterius. Cum enim annis interiectis pauculis Fridericus II. rex Daniæ grauiter ferret controuerſiam, quæ Roſtochienſibus erat cum duce Vlrico ſocero ſuo, ipſe vltrò plus, quàm auctoritatem ſuam interpoſuit, & Roſtochienſes, bono tamen ſuo ipſorum & totius Megapoleos, pænè coëgit, vt nouam rationem inirent, & iuris ſui, & principum gratiæ retinendæ. Non poterat ciuitas in

tam

tam ardua deliberatione carere Borcholdi conſilio, etſi pridem abierat. Advenit igitur ille rogatus ad tractationem negotii, quæ inſtituta fuerat in aula Guſtrouiana. Quid multis? & huius, & ſapientium plurium, quibus pax, & ſalus publica curæ eſſet, illæ lites non tàm compoſitæ, quàm penitus ſublatæ fuerunt. Ciuitas cum ducibus ſuis in gratiam rediit, eadem apud regem gratioſior eſſe cæpit: rex ipſe è veſtigio ſuæ erga illos ciues benignitatis non dubia ſigna edidit. Borcholdus autem, quod hic præcipuè dicendum erat, non ſolum veteres amicos ſibi multò arctius deuinxit, ſed etiam ſapientiæ laudem ab iis reportauit, quibus, quod aduerſæ partis res adminiſtraret, carus admodum eſſe non potuerat. Nunc ad inſtitutum redeo. Magna fuit in hac academia Borcholdi exſpectatio, cuius etiam magno bono aduenit. Ad eius enim famam multò plures aduolabant: atque ipſe omnium exſpectationi facilè ſatisfecit, docendo, ſcribendo, conſulendo: quæ munera academica etſi ſola ſe geſturum credidit, tamen & ad principis negotia accerſitus fuit. Quî autem benigniſſimo & humaniſſimo principi eam quoque operam is negaret, qui familiari vix aliquid negaret? Ita

ſemper habuit negotiorum & laborum ſatis, quorum & fuit tolerantiſſimus, fretus viribus corporis, & firmitate ingenii. Quin cum aliquando à me moneretur, vt ſibi nonnihil parceret: ſubridens inquit, ſatius eſt in officio concidere, quàm ignauia & voluptatibus turpiter perire. Vt autem, quæ ſibi onera imponi pateretur, toleraret rectius; tractationem rei domeſticæ, quamuis amplæ, & multis partibus difficilis, à ſe remouit, quantum potuit. Cui autem rem familiarem potius crederet, quam uxori prudentiſſimæ, ipſi in re lauta, & laboribus domeſticis probè educatæ? Quod igitur marito erat neceſſarium, eidem in tantis occupationibus, à quibus aliò reſpicere vix vmquam poterat, percommodum accidit. Eidem vero etiam omnem curam educandarum filiarum reliquit. Earum duas maturè viris præſtantibus in matrimonium collocauit, primam patricio Brunſuicenſi Burcardo Napio: ſecundam Gottingenſi patricio, populari meo iuriſconſulto Ieremiæ Richelmio. Educationem autem filiorum ſibi reſeruauit, deque ea ſapienter conſtituit, quod & res ipſa loquitur. Namque de impubere bona magnaque ſpes eſt, alter, poſtquam de ſententia patris in litteris

& le-

& legibus educatus & eruditus fuit à paruo puero in multam iuuentam, paternis veſtigiis feliciter & ſingulari cum laude inſiſtit, nec ſe ab inſtituto vllo umquam tempore vllis rationibus dimoueri patietur. Cum Borcholdus huc Roſtochio primùm veniret, ſplendidè, vt homo magnificus ædificauit: cumque ſplendidè habitaret, ſtatim ab initio ferè ad vltimum vitæ tempus illuſtres hoſpites domi habuit. Erat igitur illa domus tum muſæum atque Themiſteum iurisconſulti doctiſſimi & clariſſimi, tùm aula ſemper plurium principum: vtrumque magnum, ſed maius alterum, quod minus admiratur populus. Animos atque oculos commovet celebritas, ſed in eadem re moleſtiæ ineſſe & laboris plurimum, teſtis ipſe ſum locuples: cujus domi ſemper quoque primatum & fortunatorum hominum filii vixere litterarum gratia. Ex iis, quæ antè expoſui videre eſt, fuiſſe Borcholdum gratioſum admodum apud ducem Iulium: maius eſt, nec id prætereundum cenſeo, quòd ſingulari illa gratia non abuſus ad auaritiam, ſed uſus fuit ad beneficentiam. Auctoritate enim ſua ſæpè multos commendabat principi, vir, vt initio quoque dixi, ad humanitatem natus, & doctus ad beneficentiam.

In

In quo beneficentiæ genere, etſi me magno ſtudio cautiſſime geſſi, tamen periculi eſſe non parum, deprehendi aliquoties: non ſolum quia interdum ſpecie fallimur, ſed multò magis, quia, quem commendauerimus, eum ab omni parte integrum præſtare etiam debemus. Fuerat à me ille olim verè laudatus ad ducem Iulium, & ipſe apud illum ipſum mihi gratiam retulit, cum ſemper ſedulò id ageret cum paucis aliis, vt tandem ego quoque migrarem in academiam Iuliam. Diu obſtitit aliud ex alio, ac ſanè ab annis pluribus. Quàm autem ipſe princeps idem vellet, tùm litteris teſtatum fecit perbenignis, tùm oratione, qua voluntatem mei ornandi prolixè item declarabat, cum me iterum non alia de cauſſa vocaret in arcem Guelfiam: vrſit tamen imprimis, à quo ego profectò non abhorrebam, anno abhinc quinto: ac futurum erat quod euenit, ſed ſub id tempus dux Iulius rebus humanis exemtus fuit. Patri ſucceſſit filius Henricus Iulius, magnus heros ut vno verbo dicam, quæ longa oratione explicare arduum foret. Is initio imperii ſui, accerſito mihi ad docendum in academia Iulia, non minus præmii, quàm patri viſum fuerat, liberaliter attribuit. Ab eo tem-

tempore hic quoque vſus fui Borcholdo, collega amiciſſimo, ita vt olim Roſtochii: nec ſolum mihi nihil officii negauit, ſed multa ſæpè obtulit, quibus uti quoque non dubitaui. Nec alius erga cæteros collegas fuit: nec cuiquam eorum vllo loco defuit: & inprimis in eo laborauit, vt, ſi quid inter quos diſcordiæ oriretur, id vel auctoritate, vel ratione tolleret: indignum ratus, homines doctos, qui exemplo cæteris mortalibus eſſe debeant, ob cauſas vel leuiculas, vel etiam grauiſſimas, animis inter ſe diſſidere. Offenſæ enim nullius momenti, ſi ſapimus, aut, quod profitemur, ſapientiæ operam damus, nihil nos mouebunt: graues autem iniurias in alios moliri minimè, inter nos verò beneuolentia & beneficentia maximè certare debemus. Id cum ille ſentiret, ſi quis contra faceret, eum ridere absque acerbitate, vel ſi opus eſſe putaret, acriter reprehendere non dubitauit. Biennio poſt in morbum ille grauem incidit, quo omnes ipſius vires tentatæ multùm labefactari ceperunt. Tamen quoties ſeſe nonnihil collegit, ad docendum rediit, & quibus potuit negotiis, præſtò fuit. Domi denique plures ſcholas habuit: ſed duos ille annos, proh dolor, morbo morbisúe ob-

noxius

noxius fuit. Quo ſuo tempore animum fortem geſſit: id quod magis & agnoſco & prædico, quoniam in hoc bimeſtri morbo, cui tertius menſis accedit, in me parem animi magnitudinem magnoperè deſideraui: ſiue tam exquiſiti fuerunt dolores, quod ipſe dixerim, ſiue præſtantiam tantæ virtutis ego minimè adeptus fui, de quo neque pugnauerim. Borcholdus igitur & morbi tantos impetus, & ipſum denique fatum, ut vir & miles Chriſtianus & pertulit, & ſuperauit transacta vita, eo quo tenore diximus, vt ſemper dignum ipſius conditione & loco fuerat, relicto non ſolum liberis, ſed aliis quoque exemplo perquam nobili, & in noſtro eruditorum ordine ſane illuſtri. Vixit annos duodeſexaginta, M. IIX. D. V. & viuet ingenii monumentis deinceps paſſim gentium. Cum enim ipſe iuris ſcientiſſimus docere ceperit ab annis pænè triginta, & docendo ſemper plurimum profecerit, habuit in promptu haud vulgaria, quæ cum auditoribus communicaret, & hoc ſedulò egit, vt & recta, nec quidquam triuiale ex editiore loco traderet. Quare minimè mirum, ſi talia eius familiares non audire ſolum, ſed & in commentarios referre deſiderarint: nec mirum, ſi eadem ab

aliis

aliis viſa, valdè expeterentur & flagitarentur ſæpius. Fortè enim vir ille longiſſimè ab inani gloria remotus, ſuorum nihil edidiſſet: idem tamen amicis morem gerendum cenſuit, & quia ſibi ſolidæ ſcientiæ, certè recti ſtudii conſcius erat, non extimeſcebat quorumque cenſuras, maleuolorum verò (quoniam absque inuidia nihil publicari intelligebat) iudicia ſiue calumnias magno animo contemnendas iudicabat. Sunt in manibus iuuentutis eius commentarii in quædam præcipua iuris capita: vt de pactis, de vſuris, de feudis, de gradibus, de acquirenda poſſeſſione, de transactionibus, de iureiurando, de in litem iurando. Idem verò etiam elementa iuris illuſtravit poſt tot earum inſtitutionum interpretes, & veteres, & recentiores. Cum enim illi in litterarum tenebris multa videre nequiuiſſent, rectè noſtro & patrum noſtrorum ſæculo exorta luce litterarum, poſteriores homines eleganter docti ſubſidii attulerunt, quantum in ipſis fuit. Cum autem non pauca ab vtrisque relicta fuerint, & fortè in nonnullis aberratum, rectè fieri ab aliis iudicandum eſt, qui & ipſi ſtudio ſuo iuri ciuili eiusque cultoribus ſubueniunt. Non attuliſſe autem paruam ſymbolam

bolam Borcholdum, res ipſa loquitur, nec æquus lector inficiabitur. Sunt præterea ejuſdem aliæ vigiliæ priorum ſimiles, & luce lectioneque dignæ: quarum & publicatio promittitur: de verborum obligationibus commentarii, de rebus creditis, de compenſationibus, de nautico fœnore, de obligationibus & actionibus. Accedent, credo, & diſputationum libri. Qui doctoris noſtri laudem deterere volent, in illis grande nullum opus ſe videre inquient: quaſi in mole præſtantia vel virtus ſit, non verò in bonitate, ut probi iudices ſentiunt. Ipſi ſtudio non fuit, vt comportaret grandia volumina: quod indoctiorum & compilatorum proprium eſt. Quid autem facilius, quàm quæ tot ſæculis ſexcenties ſcripta ſunt, ex iis, quaſi magnos etiam aceruos voluminum, in quibus tuum pænè nihil ſit, ante pedes exſtruere. Id vilis etiam ingenii eſt, & potius ad opus ruſticum nati, quàm cultum aliquem ſapientiæ. Igitur quod improbabat, & omninò improbandum eſt, ſtudioſè etiam fugiebat: quo nomine & laudem meretur meo iudicio. Studuit, vt ex fundamentis doceret, res dilucidè exponeret, idque pura oratione, quouſque materia ferret. Cum enim tot ſæculis multa

noua

noua acceſſerint, vt in qualibet ciuitate fieri ſolet, multo magis in imperio fieri neceſſum eſt, peregrinis vti, quæ vetuſtas etiam ignorauerit, adeo falſum non eſt, vt, qui contrà eadem Latinius affari affectet, longiſſime mihi aberrare videatur, vt qui negotiis tenebras inducat, quæ lucem deſiderent. Porro cum ad dignitatem doctoris augendam non parum faciat, ſi quid de eius auditoribus memoratu dignum adferas; multa haberem, quæ de eius familiaribus verè dicerem, niſi id declinandæ inuidiæ gratia omittendum iudicarem. Non libet enim mihi, nec licet homini pudenti præſentes quaſi in os laudare, quod & ipſis, & aliis auditoribus graue ſit, & in aliam partem, atque à me fieret, poſſit accipi. Non diſſimulabo de quo conſtat plurimis, prodiiſſe ex Borcholdi diſciplina; qui in academiis, in ciuitatibus, in aulis principum cum bono publico floreant: qui, etſi in eadem diſciplina & alios nobiles doctores audierunt, tamen ſe ad hunc magiſtrum cum ſumma eius veneratione, & ſuæ felicitatis gratulatione, lubentes vltrò referunt: ita ut fortiſſimi quique milites bellicoſiſſimos duces ſuos ſæpè in ore habent, & iactant glorioſius, ſub quorum ſignis ipſi

aliquando militarint. Hæc in graui meo morbo, & ex eo ipſo (libet enim mihi iisdem verbis orationem terminare, quibus vt ordirer, hoc tempus meum me monebat) apud animum meditata dictaui: quibus ſi lectori minus ſatisfecero, nonnulla tamen accepturus ſpero, quæ, ſi minus iucunditatis, rerum aliquid in ſe habeant. Officium, quod amicitiæ debui, quodque veritati & virtuti ſemper debeo, ut rectè præſtarem, dedi operam, etiamſi lumina verborum, quæ requirerentur, non acceſſerint.

ME-

MEMORIAE
JOANNIS BORCHOLDI
ICti. CLmi.

ERgo iterum lumen, quo non illuſtrius vllum
Impoſitum noſtris promicuit cathedris:
Quod fulgore ſuo radiantia ſidera vicit:
Quod noctis dubias diſſoluit tenebras:
Vnde minora ſuam repetebant lumina lucem:
Multorum greſſus quod poterat regere:
Qualis ad Oceani ſcopulos, Syrteſue doloſas,
Stat Pharos, & nautis vtile monſtrat iter:
Hoc, inquam, lumen cœleſti fomite plenum,
Flatibus inſani turbinis occubuit.
Heu cathedram infelicem! heu pulpita deploranda!
Veſter honos veſtrum eheu diadema iacet!
Impendent tenebræ & tempeſtas nigra propinquat,
Obnubet nitidam fors etiam vmbra diem.
Ni lucis ſator ætherius, fulgore coruſco
Irradians, viduas clarificet cathedras:
Ni patriæ Pater eximius vacua atria luſtret,
Exſtinctæ æqualem ſubſtituatque faci.
Fata vtrumque velint. Tu verò, ô nobile lumen,
Sydus Olympiacis ignibus adde nouum.
Non prius abſiſtes iubar orbi oſtendere purum:
Quam vultus Titan occulat auricomos.

Henricus Meibomius, Poëta Cæſarius,
academiæ Iuliæ profeſſor publicus, f.

MEMORIÆ EJUSDEM.

BOrcholdi celebro laudes: ignoſcite manes,
Quæſo, viri, nunc o cœli inter clara Quirites
Vmbra; mea ſi quid forſan tibi detraho culpa.
Sed nec de patria, nec de gentilibus vllum
Heic verbum facio; quamquam illa & robore Martis,
Et virtute viris præſtantibus ingenioque,
Et iuſtis legum imperiis & diuite opum vi,
Oppida, quotquot habet Germania, pleraque vincit:
Iſti, interque ſuos interque alios, & honore
Et meritis clari æternùm fama alite viuunt.
Queis nil præterea indulſit natura, quibuſue
Ipſorum vitiis, ſi quid dedit illa periuit;
Hæc omni varioque ſolent ornata colore
Ferre palam, & ſpeciem informi prætexere monſtro.
Qui noras (ſeu quis ſolus non noveris, ex me
Diſce) animum ſpecta ipſum hominis, quàm candidus, & quàm
Labe omni vacuus; qualis nix æthere ab alto
Lapſa recèns, qualisvel pellùcens Hyacinthus.
Non tantùm inuidiæ ſubter præcordia nidum
Non dare; quin, ſi quos ventis Fors læta ſecundis
Aequore tranquillo veheret; multò magè, ſi quos
Efferret virtus, aut ars bona, conſpiciendos
Præ reliquis; gaudere, optare hæc perpetua illis;
Hos etiam colere, admirari; imò ipſe, beatos
Vt faceret, magnosque, alios, non parcere ſumtu
Non operæ, notos ſimul ignotosque iuuare,
Qua poſſet; dignos cunctos & ducere gratos:
Vt ſit; vt optimus es, ſic ſuſpicione laboras
Quàm minimùm: contrà malus ex ſeſe æſtimat omnes.
Si quis amans veri fuit, hic fuit: omnia ab imo
Pectore erant, quæcumque ageret, vel verba ſonarent.
Sic mens inter ſe ſic dicta & facta coibant:
Certa fides illi; neque quemquam terræ alit orbis,
Illo deceptum qui ſeſe autore queratur.

Quem

Quem non aut populi ſtudio, plebiſue fauore,
Deflexit quòquam ambitio de tramite recto;
Gratia nec regum, vel præſidia ampla potentum
Impulerunt certos animi mutare tenores:
Tanti adeo imperia & titulos faciebat inanes,
Tanti, poſſe palam metui, miſeriſque nocere.
Sed nec opum cumulos alius contemſerit æquè:
Quas ſi tam inſanè tua mens prægeſtit apiſci,
Quàm plærique hominum; ſi aurum non feceris hili;
Ecquem adeo ſeruum, quàm te, fore rere? quid à te
Exſpectare iubes patriam, ciues & amicos;
Quid matrem, prolem, cognatos, denique te ipſum?
Qui tibi cuncta rapis; defendens acriùs illa,
Quàm cui ſemeſus caper hæret fauce, Leæna.
Interea ſatis argentique aurique reliquit,
Et locupletis agri; quamquam his etiam vſus abundè eſt.
Spernentem ſæpiſſimè honor ſectatur, & altè
Supra alios omnes tollit pernicibus alis:
Idem præcipitet ſubſellia ad infima, niſu
Si quis contendat nimio importuniùs illuc,
Vnde procul viles deſpectat purpura floccos.
Borcholdo, licet hæc minimè illum cura fatiget,
Ex quo firma virum iam primùm fecerat ætas,
Gloria, virtutiſque pediſſequa grata laboriſque,
Vltro fit comes, atque acceptum regibus atque
Dilectum populis, etiam primoribus horum,
Fecit, latè eius diffundens vndique laudes.
Et quod Borcholdi non perſonat ante tribunal
Cauſſidicus nomen, repetitum ſæpe? quis illum
Non celebrat legum interpres, monimentaque docta
Et legit & magni facit, ingenueque fatetur,
Multa antè ignorata hoc ſe didiciſſe magiſtro?
Palladi id inprimis debet, tot dotibus aucto
Quæ à Superis animo mentem addidit, ac bene finxit
Et doctis dictis, & longi temporis vſu.
Ergo, quid patriæ, quid priuatim vtile cuique,
Scire & conſulere in medium doctuſque catuſque:
Siue qua principibus morit febricula bilem;

Siue furens in perniciem ſeſe ipſa ruat plebs;
Siue malo patres cum intercute conflictentur;
Poſſe adhibere manum & ratione occurrere morbo.
Partem Aſtrææ etiam laudis ſibi vindicat huius;
Totam imò putat eſſe ſuam; cui deditus vni
Et ſoli viſus fuerit, dum in Gallia abeſſet,
(Pergama quot Græcos oppugnauiſſe per annos
Fama eſt) illius ſacris detentus in hortis
Aſſiduè & Diuæ pictas operatus ad aras;
Antiſtes quando magnus Cuiacius eſſet,
Certatim Pallas, Charites, pulcræque Camenæ
Quem petiere ſacris; ſed tandem Aſtrææ potita eſt:
Baltica dum audirent ciuilia iura docentem
Litora: dum poſthac germanæ Iulia templo
Præficeret; cùm multa huc eſt conſpecta iuuentus
Omnibus affluere ex terris; famamque ſecuta
Ingeniumque viri doctumque ante omnia pectus.
Fallor, an, vt quondam, ſic nunc auſculto loquentem.
Aureaque excipio calamo dictantis ab ore
Verba quibus legum perplexa ænigmata ſoluit;
Ponè latus Sophia aſſiſtente hinc; inde Suada,
Magna diſcentum turba circum vndique ſepto.
Fruſtra eſt; & luctus tantùm integrat hæc mihi imago.
Et iam vix chartam teneo; ægre & littera dextræ
Ducitur; atque animi frigent ad carmina ſenſus.

Theodorus Adamius.

III.

III.
IRENÆI BIBLIOPHILI (†) OBSERVATIO,

qua præfationem, quam V. Cl. Chriſt. Aug. HEUMANNUS Sympoſio Lactantii a ſe edito, præmiſit, in nonnullis locis illuſtrat, in admodum paucis emendat.

FIniit nuper harum Amœnitatum literariarum auctor (††) J. G. Schelhornius, partem earum primam recenſione vetuſtæ cujus-

Gg 4

(†) Quis hoc ſub nomine, quod jam dudum orbi literato ex Bibliotheca Bremenſi & Celeb. Heumanni Poecile innotuit, lateat, equidem me fugit. Hoc tamen novi, virum eſſe lectionis copia, ingenii elegantia ac eruditionis edecumatæ opibus inſtructiſſimum. Maximo igitur perfuſus fui gaudio, cum nuper humaniſſimæ Ejus literæ, eleganti hac obſervatione ſtipatæ, mihi traderentur. Perjucundum quoque mihi erit, aliquando Ejus annotationes ad hanc meam opellam, quarum lætam ſpem mihi benevole fecit, videre, easque partibus forte ſubſecuturis inſerere. Pace viri præſtantiſſimi illas laudes, quas immerenti mihi tribuit, reſecui.

(††) Non eſt, quod amplius celem nomen meum, cum in Novis liter. German. me quidem inſcio & invito a fautore quodam hactenus mihi incognito iſtud jam ſit expreſſum. Ego certe, imbecillitatis meæ gnarus, nondum detecta facie in conſpectum orbis eruditi prodire auſus fuiſſem.

cujusdam & adhuc fere incognitæ editionis Lactantii, quam in Bibliotheca Memmingenſi publica, cujus cura ipſi haud ita pridem demandata eſt, extare, ipſe in Miſcell. Lipſienſ. T. XII. p. 67. indicaverat. Qua re haud ſane parvam a multis iniit gratiam, ex quo ejusmodi bonæ notæ vetuſtis editionibus ſuum ſtatuere pretium merito cœperunt eruditi. Cumque hæc ipſius opera illuſtrationi appendicis ſecundæ, quam VIR celeberrimi in orbe literario nominis, C. A. HEVMANNVS, Lactantii Sympoſio a ſe edito, adjecit, inſerviat: videbar mihi à Schelhornio facile impetraturus, ut partem ſuarum Amœnitatum alteram obſervatione hac, præfationem dicti libri, alicubi dilucidantem, ſaltim clauderet. Tantum enim abeſt, ut hujus VIRI humaniſſimi offenſam verear: ut ipſi potius, ac fortaſſe & aliis, vel ſola recenſio, brevis quidem illa, editionis Sympoſii Romanæ per Joh. Caſtalionem A. 1581. ſplendide adornatæ, quam ſibi non viſam eſſe fatebatur, cum eruditiſſimæ huic præfationi ſcribendæ intentus eſſet, haud ingrata videatur futura; tametſi nonnulla horum, quæ hic ſiſto, ante hoc ipſum fere biennium cum eodem per literas me communicare memini, aliorum

quo-

quoque lectorum oculis, pace ipſius, in ſupplementum laudatæ præfationis verboſiſſimæ nunc ſubjicienda.

Ad præfat. Heumannianæ Lactantii Sympoſio præmiſſæ §. *VII. p. 17.*

Occaſione nominis *Achelini*, quod in fine hujus §. occurrit, non pœnitebit legiſſe ea, quæ *Voſſius Lib. III. Cap. III. de Hiſtoricis Latinis*, *p.m.* 753. *edit. Lugd. Bat.* 1651. 4. annotavit.

ad §. *VIII. p. 17.*

Producitur hic in not *(i)* locus ex *Fabric. Bibl. Gr. Lib. V. cap. 6. p.* 821. *Vol. VI.* ubi literarum *Theod. Canteri* ad *Jo. Meurſium* fit mentio, occaſione interpretis Hiſtoriæ Apollonii Tyrii. Has literas exhibet *faſcic. III. Collect. libr. rariorum Groſchuff. p.* 569. id quod ad hunc *Fabricii* locum, itemque ad ejusdem viri celeb. *Bibl. Lat. Vol. III.* indicem voce *Sympoſius*, notari poteſt.

P. 18. *Falli enim puto & P. Scriverium, & Caſp. Barthium*) Addere his licet Jo. Meurſium. vid. *Fabr. Bibl. Lat.* in indice Vol. III. voc. *Sympoſius*, & *coll. libr. rar. Groſch. Faſc. III. p.* 570. Ad *Barthii* prolata loca, quæ Cl. Editor eadem hac pag. not *(l)* profert, adjiciatur alius ex Lib. XIV. c. IX. *Voſſio* quo-

que memoratus, qui &: *Non alienus eſt*, inquit, (de Barthio loquens) *ab eorum opinione, quibus videtur vitæ hujus auctor vel interpres Sympoſius, centum ænigmatum conditor, ex quibus ænigmatis ſapientum ſuorum doctrinam efformavit Apollonii vitæ ſcriptor.* Hæc Voſſius. Quæ verba velim conferri cum iis, quæ in *Placcii Theatr. Pſeud.* n. 207. p. 66. col. 2. habentur. (*a*)

ad

(*a*) Miror, in præfat. Apollonii Tyrii vitæ præfixa (*in Marci Velſeri operibus edit. Chriſt. Arnoldi*) nihil prorſus adduci conjecturarum de interprete latino, quem *ſympoſium* eſſe errore ridiculo, recte hic *Cl. Heumannus* pernegat. Ceterum conf. *Voſſius de Hiſtor. Lat. p. m.* 729. ubi de Anonymis ætatis incertæ agit, nominatim de falſo ſic dicto *ſympoſio interprete hiſtoriæ eroticæ Apollonii Tyrii. Jonſii* conjecturam in *de Scriptor. Hiſt. Phil. Lib. II. cap. 18. p. m. 208. edit. Francof.* falſam eſſe oſtendit præſtantiſſimus *J. A. Fabricius* Bibl. *Gr. Vol. II. p. 389.* Unde in recenti editione Jonſii Dorniana L. II. c. 18. p. 251. hæc obſervatio Cl. Fabricii, ſi quidem memoriæ ſucurriſſet, annotanda fuiſſet in notula quapiam, ſimili ei, cujus in hac ipſa pagina à Cl. Dornio allatæ, mentiò fit *in Actis Philoſ. Tom. III. p.* 118. ubi *Cel. Heumannus* ad *Catalogum Stoicorum à J. A. Fabricio in Bibl. Gr. L. III. cap. XV. contextum* animadverſiones adjicit. Qua occaſione recordor, in *Actis Erud. Lipſ. Suppl. Tom. VIII. Sect. X. p. 429.* in nota (r) nuper, P. *Egnatium Celerem* illi Catalogo inſerendum, monitum fuiſſe, qui nec in Supplemento ejus Heumanniano reperiatur: quod cum nondum, quoad ſciam, apparuerit, & in

con-

ad §. *XXV.* *p.* 37. 38.

Jo. Nobletum, Monachum Gallum, ex Carmelitarum ordine, Sec. XV. Sympoſium ſub titulo *Centiloquii ænigmatum* è longi temporis tenebris rurſus protraxiſſe, hic memorat, vel ſuſpicatur potius Cl. editor; (Conf. *Fabr. Bibl. Lat. Vol. III. p.* 277.) idque ex *Trithem. de Script. Eccleſ. cap.* 783. probat. Quando tamen in nota (*c*) adjecta, *Conr. Geſnerum in Bibliotheca, totam hanc Trithemii narrationem, tacito ejus nomine, ad verbum repetiiſſe*, ait; non poſſum, quin Geſnerum hic excuſem. Is enim & in voce: *Jo. Trithem.* & in *elencho auctorum*, quibus ad hanc ſuam Bibl. uſus eſt, poſt præfat. reperiundo, expreſſe meminit, *ſe Trithemii Cat. Script. Eccleſ. ſuo ſemper loco integrum exhibere.* Quid? quod in art. *Jo. Noblet* fol. 442. a. Sigla: *Trith.* in margine appareat, per quam iſtum Trithemii librum indigitari, ipſe in laudato elencho indicavit. In editionis operum *Jo. Bapt. Mantuani*

continuatione ejus diſſ. à Cl. Heumanno demum expectetur, ultima ejus notæ in Act. erud. verba fortaſſe ex ἀβλεψίᾳ perperam ſcripta, ſic mutamus: *Quem fortè in ſupplemento ejus Heumanniano reperiemus.*

tuani Carmelitæ, quæ *Antwerpiæ* 1576. 8. prodiit, quamque diu a me requiſitam, tandem nactus ſum, Tomo IV. continentur quædam ejus opuſcula, quæ in proſa ſcripſit, quibus addita ſunt nonnulla alia aliorum auctorum. p. 232. ſqq. extat *Mantuani pro Carmelitis apologia*, quam p. 244. ſqq. excipit *Jo. Trithemii de laudibus ordinis Carmelitarum Liber. I. Ejusdemque de viris illuſtribus ejusdem ordinis Liber II.* In hoc poſteriore p. 282. *Jo. Nobleti* vitam recenſet, quam, quia brevis eſt, integram huc transferre placet, etſi in plerisque cum ejus de eodem narratione, quam in Catal. Script. Eccleſ. exhibet, eadem eſt. *Joannes Nobleth*, inquit, *natione Gallus conventus Pariſienſis, vir in divinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & in ſæcularibus literis egregie doctus, philoſophus & medicus inſignis, ſcripſit ingenii ſui quædam præclara opuſcula, quibus nomen ſuum cum gloria transmiſit ad poſteros, de eo quorum numero ſubjecta feruntur; opus inſigne quod prænotavit Centilogium Lib. I. In Evangelium Joannis Lib. I. In multos quoque alios Bibliæ libros commentarios & lecturas compilaſſe dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt.* Hæc Trith. Ceterum ex utraq; hujus Abbatis narratione, tum hac, tum ea quam *Catal. Script. Eccleſ.* inſeruit

ſeruit de *Nobleto*, facile eſſet ad conjiciendum, *Nobletum* ipſum ex ſuo ingenio compoſuiſſe memoratum *Centiloquium*. Quodſi cui nimium hic ſcripſiſſe videtur *Tritbemius*, is recordetur moniti Geſneriani, in citato *elencho Bibliothecæ* ſuæ præmiſſo, dati, ubi ait, *ſe audire, hunc Tritbemium, ut favorem monachorum quorundam, præſertim Carmelitarum, ſibi conciliaret, omnes ex eorum familiis qualescunque tandem Rhapſodos ſuo Catalogo dignatum eſſe.*

ad §. *XXVI. p.* 39.

Non videtur Barthius eam (*Editionem Sympoſ. Pariſ. per Joach. Perionium procuratam*) *manibus atque oculis uſurpaſſe ſuis*) *Caſp. Barthius* in animadv. ad Claudianum, Hanoviæ 1612. 8. editis (ſcripſit vero præf. Kal. Sept. 1612.) pag. 469. *Sympoſius*, inquit, *duobus elegantiſſimis ænigmatis Phœnicem celebravit, quorum alterum ſolum in Joach. Perionii editione reperio. Primum:*

Vita mibi mors eſt, morior, ſi cœpero naſci,
Sed prius eſt fatum letbi, quam lucis origo,
Sic ſolos manes ipſos mibi dico parentes.

Alterum hoc eſt:

Nec ſum, nec non ſum, morior ſimul atque renaſcor,

Præ-

Præbet & interitus teneræ primordia vitæ,
Sumque mihi lethi, & redeuntis originis auctor.

Hæc Barthius: Quanquam ipſius verba non tam clare ſcripta ſint, quam *Beſſelii* (*b*) in nota ad ænigma centeſimum, p. 202. edit. Cl. Heumanni, fruatur tamen &, *Barthius*, ille veterum librorum & editionum Nobiliſſimus ac diligentiſſimus lector & collector, gloria uſurpatæ editionis gallicæ Perionianæ. Idem *Barthius* p. 469. aliud ænigma ita producit:

Simpoſius. Tigris.

A fluvio dicor fluvius vel dicitur ex me,
Junctaque ſum vento, vento velocior ipſo,
Et mihi dat natos ventus, nec quæro maritum.

Ceterum allegat ibidem *Sympoſium* p. 15. 19. 55. 161. 164. 234. 296. 299. 443. 469.

Ibid.

(*b*) Hunc *Perionii* editionem evolviſſe, traditur in §. XXVI. p. 39. præf. Heum. conf. p. 202. ubi eam vidiſſe ſe, ipſe teſtatur *Beſſelius*. Mirari tamen ſubit, nomen editoris *Perionii* fugiſſe notitiam Beſſelii, quando in not. ad ænigma 17. p. 173. ait: *Omnium optime vetus editio Pariſienſis neſcio cujus &c.* ſimili enim ferè expreſſione utitur & in nota ad ænigma 100. ubi eum *Perionii* editionem innuere *Cl. Heumanno* Præfat. §. 26. perſuaſum eſt.

Ibid. *Habemus igitur primam Sympoſii editionem prodiiſſe Lutetiæ* 1538. *niſi forte & hic typographicum ſubeſt mendum.)* Recte conjecit præſtantiſſimus editor, annum editionis falſo eſſe inſcriptum. Eam enim αὐτόπτης Cel. *Mich. Maittaire* in *Annal. Typogr.* T. II. p. 791. ad an. 1533. refert, additque, Pariſiis hoc anno in 8. prodiiſſe, huncque proferre titulum:

> *SYMPHOSII veteris Poëtæ Ænigmata, nunc primum inventa & excuſa, cum ſententiis ſeptem Græciæ ſapientum emendatioribus & auctioribus: apud Ludov. Cyaneum ſub duobus Gallis in via Jacobæa.*

In not. *(b)* ſubjecta maximam partem dedicat. *Perionii* excerpſit, quam §. XXVIII. præf. integram ex *Ænigmatographia Reuſneriana* ſiſtit *Heumannus. Fabricius* in Bibl. Lat. Vol. III. in indice, ſub lemmate: *Sympoſius* eandem editionem ex Maitt. Ann. Typogr. adduxit.

ad §. XXVII. p. 40. ſq.

Ex eo tempore in Ge. Draudii Bibl. Claſſ. reperi traditum, primam Ænigmatographiæ Reuſnerianæ editionem prodiiſſe 1589. *in* 8.) Forſan divinare mihi licet fontem, ex quo *Draudius* hæc hauſit. Notum eſt, eum maxima

xima ex parte ex Catalogis librorum ſuam Bibliothecam conſarcinaſſe. Jam eſt penes me collectio, etſi manca, Catalogorum qui ſingulis Nundinis Francof. olim prodiére, & olim paulo rarius conſpiciuntur. In Catalogo autumnali Villeriano Francof. de A. 1588. inter libros poëticos, obſervo aliquem hoc titulo præſcriptum: *Ænigmata Jo. Lauterbachii, poëtæ nobilis & lauro coronati, additis Symphoſii veteris poëtæ ænigmatis. Item & Jul. Caſ. Scalig. H. Eob. Heſſi. Joach. Camer. Hadr. Junii & quorundam aliorum; omnia ſimul edita ſtudio Nic. Reuſneri, JC. & P. C. Argentorati apud Ant. Bertramum*, 8. *an.* 1588. In Catalogo verno Anni 1589. iterum occurrit liber hic: *Joh. Lauterbachii Ænigmata, additis Symphoſii veteris poëtæ ænigmatis &c. Argent. ap. Ant. Bertramum.* Eundem librum p. m. 1115. (Cl. Heumannus habet p. 1505.) edit. 1611. Draudianæ Bibl. reperire licet, qui tamen ad an. 1589. hic refertur. Difficile eſt dubitare de hac editione 1588. vel 1589. (id enim parum refert) procuſa, quæ A. 1599. 12. Francof. iterum impreſſa, & *Ænigmatographiæ* titulo ornata videtur, An. 1602. ibid. in 12. tertium excuſa.

Ibid.

Ibid. *Primam Ænigmatographiæ editionem prodiiſſe Francoſ.* 1599. *in* 12.) In Catal. Francof. verno de A. 1599. hoc titulo hæc editio producitur: *Ænigmatographia, h. e. ſylloge ænigmatum convivalium, Nic. Reuſneri, JCti, in* 12. *Francoſ. ap. Draut.* Fuit quoque in Bibliotheca locupletiſſima *Adami Chriſtoph. Jacobi*, JCti, cujus Catalogus 1693. Lipſiæ 8. editus, & à M. *Guttierio*, ſed ex judicio viri cujusdam in his literis ſummi, nunc cœlo recepti, minus accurate, conſcriptus, eam P. II. p. 240. n. 2788. refert. Huic editioni præmiſſa forte epiſt. *Nic. Reuſneri* dedicatoria ſubſcriptum quidem & ipſa habere videtur annum poſt milleſimum undeſexcenteſimum, quem ſequentem editionem de A. 1602. referre teſtatur §. 28. p. 41. præf. ſuæ *Heumannus.* Sed hoc non obſtat, quo minus antiquior Argentoratenſis extare poſſit; fortaſſis enim *Reuſnerus* libro ſuo 1599. recuſo præter novum titulum, novam quoque epiſtolam nuncupatoriam adjecit, id quod fieri quotidie videmus. *Sympoſium* autem in edit. Argent. cum aliis aliorum ænigmatibus, itidem ex exemplo Perioniano expreſſum eſſe, dubium prorſus eſt nullum; quia & tituli priora verba eadem ſunt, in Catal. Francof. & ap. Maittaire; & in *Ænigmatographia* edit. Fran-

Hh cof.

coſ. illa ænigmata ex edit. *Perionii* exhibentur; quam 1602. recuſam, ipſe poſſideo, neque vero jam ad manum habere, doleo.

ad §. XXVIII. p. 42.

Ut integram Perionii præfationem exhibeam) Tantum non integram quoque eam tranſcriptam legi in Ann. Typogr. *Maittaire*, paulo ſupra ad §. 26. annotavimus, ubi ſequentem quoque præfert inſcriptionem:

Joach. Perionius Benedictinus Joanni Ganerio Præſulis Maclovienſis (c) *Secretario S. P. D.*

P. 44. *In quo ſemper mea hæc fuit ſententia, ut contenderem, ſi ſibi quisque cœnobiorum omnium omnes Bibliothecas terendas eſſe ac evolvendas quaſi ſuſcepta religione putaret, omnium ſcripta erui e tenebris aliquando poſſe.*) Quod hic doctiſſimus ſuo tempore Benedictinus *(Perionius)* ante ducentos prope annos recte optavit, id hodie vel ab ipſis potiſſimum

(c) Eſt in manibus meis liber, cui tit. *Ariſtotelis Ethicorum, ſive de moribus ad Nicomachum filium libri decem, a Joach. Perionio primum converſi, ac Nic. Grouchii opera denuo-editi.* His præfixa eſt *Perionii Dedicatio* Lutetiæ prid. non. Maj. M. D. XL. ſcripta ad D. *Franciſcum Bonerum* Epiſcopum *Maclovienſem*, cujus multa in ſe beneficia prædicat. Hujus dedicationis excerpta dat *Geſnerus in Biblioth.* vid. *Joach. Perionius*, fol. 376. a. cui tamen iſte Epiſcopus *Franc. Boherus* audit.

mum ſui ordinis viris ſtrenue perfici, ut ipſe coram ſpectaret, optandum ei eſſet, qui tam bene de *Lactantiano Sympoſio* olim meritus eſt. Noſtra certe Germania impenſe ſibi gratulator celeberrimis Fratribus *Peziis*, *Hieronymo* & *Bernardo*, quem in hac ipſa, cui lucem quandam alicubi affundere nunc cupimus, præfatione §. XXXIX. p. 56. *Benedictinorum ſodalium in Germania doctiſſimum* ipſe iure appellavit Cl. *Heumannus.* Utrumque, poſt bene multos rerum ab ipſis in orbe literario præclare geſtarum præcones, ex merito poſtquam laudaſſet, & votis eruditi orbis pro longævitate ipſorum ad perficiendos bono publico egregios conatus, ſuum quoque addidiſſet celeb. in Aldorfinâ Academiâ Hiſtor. & Polit. Profeſſor & Univ. Bibliothecarius, *Jo. Dav. Kœlerus*, in præfat. luci iterum reddito à ſe & aucto *DirectorioFreheriano* præmiſſa: tandem addit: *Debemus ſane illuſtri ac vetuſtæ D. Benedicti familiæ, uti bene jam olim obſervavit Aub. Miræus, ſcriptionem a multis retro ſeculis, itemque conſervationem melioris doctrinæ in hiſtoria felicemque eam prædicamus, quod etiam hac noſtra tempeſtate in ea non deſint felices veterum monumentorum indices & vindices, quorum curam & laborem in iis conſervandis & publicandis merito omnes magni fa-*

ciunt & prædicant, qui flagrant cupiditate excolendi perficiendique hiſtoriam Germanicam. Hactenus Cl. Kœlerus. *(d)*

P. 45. *Tibi vero optime Ganeri, ſub cujus nomine &c.*) Memini in *Reuſneri Ænigmatographia* (ex qua accuratiſſime Perionii dedicationem exprimendam curavit Cl. editor) hic quidem loci legi: *optime Garneri;* ſed typothetarum incuriam hic arguendam eſſe, inſpectio Ann. Typogr. Cl. *Maittaire* ſuadet, ubi nomen ejus *Secretarii* exſcriptum quoque legitur, *Ganerius.*

ad §. XXXI. p. 47. (qui numerus ita corrigi debet)

Anno 1545. tres libros ænigmatum Francofurti in octavo —— edidit Jo. Lorichius Hadamarius) Prima hujus libri editio lucem vidit Marpurgi A. 1540. 8. foliis conſtans 76. Dedicationem ſcripſit Martisburgi (i. e. Marpurgi) eodem anno, Kal. Sept. In titulo libri extat: *per Joh. Lorichium Hadamarium, Marpurgi bonis literis incumbentem.* (*e*) In fine fol. 73. ſqq. exhibetur carmen, quod

(*d*) Ad eos vero hujus ordinis viros hæc non extendi volumus, quos notant *Acta Philoſ.* T. II. p. 8.

(*e*) Pater ejus *Gerhardus Lorichius Hadamarius*, & *Reinhardus Lorichius Hadamarius*, (qui noſtrum ex fratre ſuo Nepotem vocat) carmina gratulatoria præfixerunt.

quod inſcribitur: *Prognoſticon veriſſimum in annum XLI. per M. Oedipum ex Vtopia.* ibid. *credere cogor, a Lorichio ea* (ænigmata) *exſcripta hinc* (ex Camerarii Elementis Rhetoricæ) *fuiſſe, etſi id ipſe Lorichius præteriit ſilentio.*) Id quidem & ipſi facile credimus; neque enim in prima dicti libri editione, quam modo deſcripſimus, eorum quicquam habetur, prodiit quippe iſte eodem anno 1540. quo *Camerarii Elementa Rhetoricæ* primum lucem adſpexiſſe §. 30. not. (*n*) traduntur ab *Heumanno*, adeoque eo quidem tempore nondum in manus *Lorichii* pervenere. Unde in alteram demum editionem hinc ea transtuliſſe videtur, quando in prima, fol. 70. b. aliud jam *Camerarii* ænigma reperitur, inter ea, quæ ex monumentis virorum doctiſſimorum deſumpſiſſe ſe, profeſſus eſt. (*)

ad §. XXXII. p. 48.

Secundæ Sympoſii editionis laus tribuenda utique eſt Petro Pithœo.) Dubito, an hæc

(*) Inſerenda hic eſt, cujus notitia debetur Cel. *Frabricio* (vid. Bibl. Lat. Vol. III. p. 274. ſqq. coll. *Heumanni* Poecil. Tomi I. Lib.II. Ep.X. p.258.) *editio Sympoſii à Franciſco Basvelo, Baſileæ 1563. 8. curata*, quæ ænigmatibus tantum XLVII. conſtat, quamque l. c. deſcribit, excerptis ſcripturis diſcrepantibus, *Fabricius.*

verba deſtinato conſilio, à Cl. editore exarata ſint: videntur enim ἀμάρτημα ſapere μνημονικόν. *Joſ. Caſtalioni* iſta potius laus relinquenda eſt, cujus editionem, mox a nobis breviter recenſendam, ipſe §. XXXIII. adducit, quæ A. 1581. Romæ, adeoque novem annis ante Pithœanam, 1590. in lucem prolatam, ex codice MS. adornata ab eo eſt.

ad §. XXXIII. p. 48.

Tertius igitur Sympoſii noſtri editor fuit Joſephus Caſtalio) Secundum potius appellandum, & jure, eſſe, paulo ante oſtendimus. (*f*)

Ibid. p. 49. *Nec vero non ſolum Sympoſium e codice quodam MS. edidit Caſtalio A.* 1581. *ſed*

---

cius. Obiter obſervo, in *Jac. Cujacii Obſervationum Juris* Lib. XXI. cap. V. p. 994. (edit. Colon. Agripp. 1651. 8.) produci ſequens *Sympoſii de milite podagrico* ænigma

Belli potens olim ſævis metuendus in armis
Quinque pedes habui, quos nunquam nemo negavit:
Nunc mihi vix duo ſunt, inopem me copia fecit.

Quod cum non reſpondeat Perionianæ lectioni; ceteræ verò editiones mutilæ (nam *Caſtalionis* tum nondum nata erat, cum hæc *Cuiacius* ſcriberet) illud non habere videantur; ſuſpicor, *Cuiacium* forſan uſum eſſe iſto codice MSC. quem ex *Dufreſnii* teſtimonio, extare in Bibliotheca Gallicana S. Germani, obſervat Cl. *Heumannus* §. LVI. p. 81. doctiſſimæ ſuæ præfationis.

(*f*) Imo primum ſe eſſe editorem, ipſe ſibi perſuaſum habuit *Caſtalio* in Dedicat. á nobis excerpta.

ſed poſtea quoque adjunxit ſcholia &c.) Atvero eadem fere, quæ ſecundæ editioni adjecit ſcholia, in prima quoque comparere mox demonſtrabitur. Cumque neutram *Caſtalionis* editionem Romæ impreſſam, oculis ſe uſurpaſſe, fateatur Cl. *Heumannus*, gratum ei, forte & aliis, me præſtiturum ſpero officium, ſi, quam mihi, beneficio Illuſtris alicujus viri, multorumque in Rempublicam literariam meritorum, (cujus nomen gratiſſimis mihi ſemper laudibus celebrandum, nunc quidem præter voluntatem meam ſilere cogor) perluſtrare licuit, editionem illius *Sympoſii* Romanam primam, ſplendide excuſam, paucis deſcripſero, ipſiusque inclutæ famæ & eruditionis ſummæ Poſſeſſoris judicio, eam maximæ eſſe raritatis, confirmavero. Ea vero hanc in fronte gerit inſcriptionem:

Ænigmata Sympoſii Poëtæ cum ſcholiis Joſephi Caſtalionis Anconitani. Romæ apud Franciſcum Zannettum. M.D.LXXXI. 4. *maj. chartis ſex.*

Ex dedicatione ad Illuſtriſſ. D. D. *Thomam Avalum*, Marchionis Piſcariæ filium, hæc verba, ex parte jam ab *Heumanno* excerpta, tranſcribo: *Siquidem*, inquit, *erat apud me in poſtremo Venantii Fortunati codice MS. Sympoſii veteris poëtæ carmen ejus generis an-*

tiquum, lepidum, eruditum, venuſtum, quod & ipſe, &, quam ego ſum, in his literis homines magis exercitati nunquam excuſum ſciebant. (**) *Itaque illud ſtatim venit in mentem mihi, præclare me operam poſiturum, ſi ſe ad feſtivum ſane Sympoſii convivium invitarem, quo ſubamara literarum rudimenta ea dulcedine quaſi condires, &c.* Commendat deinde hoc munus inter alia ab auctoris antiquitate. Scripſit hæc prid. Idus Octob. 1581. In hac editione exhibentur XCIX. ænigmata, quorum *ancoræ* titulo eſt inſcriptum. Centeſimum edit. Heum. *Olla* inſignitum hic non extat, neque, cum liber mihi non amplius ad manus ſit, dicere habeo, an forte alibi inter antecedentia occurrat. Ænigma XLII. ſic ibi legitur:

BETÀ.

Beta vocor græce, ſed non ſum tota latina,
Pauperibus ſemper proponor namque tabernis,
†*Ante tamen mediam cauponis ſcripta tabernam,*
In terris naſcor, lympha lavor, unguor olivo.

Hujus variationis fons fortè in ſtatim ſubſequente *Caſtalionis* annotatione, ſe prodet. Liceat nunc mihi quodammodo ſcholia quæ-

(**) Facile credimus, nec *Perionii* Gallicam, nec ceteras mancas Editiones, *Caſtalioni*, cæteriſque quorum teſtimonio nititur, viris doctis, innotuiſſe.

quædam, huic editioni adjecta cum iis conferre, quæ Cel. *Heumannus* p. 168. ſqq. exhibet, ut animadverti poſſit, quid poſt viſam ſibi *Pithœi* editionem in his ſcholiis mutaverit *Caſtalio*, quidque omiſerit vel addiderit.

p. 170. edit Heum. ad n. 2. poſt verba: *Actu, mente, gradu &c.* Caſtalionis editio prior hæc adjecta adhuc habet p. 24. *Quod Fortunati opus bis jam impreſſum, nos emendatum atque auctum quattuor prope libris propediem emittemus ex fide libri MSCti, quo utor jam diu permittente ornatiſſimo viro Antonio Maria Gratiano, Secretario Cardinalis Commendoni, ob ſingularem virtutem, ſapientiam & pietatem omnium ſermonibus conlaudandi, itaque Sympoſium imprimi volebam, ſed typographus pleraſque caſtigationes, quas ipſe in ora libri annotaveram, operi ſublatis ſuſpectis inſeruit, ne quid marginem occuparet.*

ibid. n. 3. *Et Macrobius Lib.* 1. *Saturnal.*) hæc verba omiſſa ſunt in Edit. 1581.

p. 173. n. 17. *Quid non capit ebria Muſa?*) Sic legimus cum interrogationis nota, ut *Horat. Quid non ebrietas deſignat?* Cetera deſunt in prima Edit. Caſt.

p. 177. ad Ænigma VI. 2. *Hic verſus ſpurius eſt*) Hæc & in meo exemplo extant; reliqua ex Edit. *Pithœi* poſtea demum adjecit.

p. 179. Hic paſſim in recentiori *Caſtal.* edit. aucta animadvertas ſcholia.

p. 183. XXXI. 3. *Sic ſolos manes*) *Mares* habet vetus exemplar, nos *Cineres* legi oportere arbitramur. *Claudianus* quoque &c. usque: laborat.

NB. *Caſtalio* in textu ipſo ænig. 31. ſic legit: *Sic ſolos † mares ipſos mihi dico parentes.*

p. 184. XXXIII. 2. *Victusque cruentas* / 3. *Multaque cum rabie* } diſcrepat hic editio Rom. 1581. in nonnullis.

p. 190. LVII. *Spectanturque-Romæ*) hæc verba Scholii poſtrema in recentiori demum edit. addidit.

p. 197. LXXXII. 4. *Hoc volo &c.)* Et hic verſus addiditius eſt; ita vetus editio.

p. 198. LXXXVI. *Titulus bujus ænigmatis deſideratur.)* cetera quæ hic ſequuntur deſunt in edit. 1581.

ibid. XCII. *Luſcus)* nihil quicquam hic notavit *Caſtalio* in exemplo, quod nos recenſemus, totaque hæc nota poſteriori demum editioni acceſſit.

p. 202. XCIX. *mordeo terras.*) Sic fibula mordere dicitur apud *Virgilium.* Plura non habet Edit. prima, cum cetera annotandi occaſionem Pithœana poſtmodum excuſa ipſi præbuerit.

Sed

Sed ſatis eſt horum! Scholia enim reliqua conſentiunt fere cum iis, quæ *Heumannus* exhibet. Additus eſt quoque index ænigmatum ſecundum alphabeti ordinem. Id unum adhuc monere liceat, poſt Dedicationem duo reperiri *Joſ. Caſtalionis* carmina elegiaca, quorum poſterius quidem perbreve eſt; primum pertinet ad Illuſtriſſ. & Excell. D. D. *Alfonſum Felicem Avalum Vaſti Marchionem* (fratrem *Thomæ*, ut in præfat. vel dedicat. potius *Caſtalio* dicit) alterum ad admodum illuſtrem D. D. *Alfonſum Avalum* equitem Hieroſolymitanum, cujus initium eſt:

Tu quoque Crux, Alfonſe minor, cui candida ſume
Ludicra Sympoſii ſcripta reperta mihi.

ad eund. §. XXXIII. p. 50. *Illud vero facile eſt colligere, quod Caſtalio primæ ſuæ editioni nulla adjunxerit Scholia &c.*) Imo vero eam inſtructam eſſe iisdem fere Scholiis, quæ recentior habet editio, quæ occaſione codicis Pithœani deinceps nonnihil modo aucta, modo immutata ſunt, ſatis opinor, probatum dedimus. Judicio Cl. *Heumanni* de his Scholiis, quod §. XLII. fert, toti ſubſcribentes. (***) *ad*

(***) *Jacobus Pontanus* Soc. Jeſ. Voluminis tertii *Progymnaſmatum Latinitatis* parte priore, quæ prodiit

ad §. XXXV. p. 52. ſq.

ad notam *(u) Eadem extare comperi in Cauſiniani operis edit. Colonienſi* 1623. *in* 8.) Coloniæ Agripp. quoque triennio ante, 1620. nimirum, prodiere. *Itinerarii Italiæ Germaniæque libri IIII. per Franc. Schottum*, qui-

diit Ingolſtadii 1592. in 8. (ſcripta quoque eſt Dedic. Pontani eodem anno, Kal. Sextil.) p. 779. ſqq. unum habet, quod inſcripſit *Ænigmata*, obſervoque ibi aliquod *Sympoſii* noſtri *Lactantiani* exhiberi, tacito tamen & auctoris eorum nomine, & fonte unde illa hauſerit; nominatim p. 783. *de Clave*, *de Tinea*, p. 784. *de Fumo*, p. 785. *de Somno*, *de Mure*, *de Papavere*, p. 786. aliquod ſine titulo, itemque aliud p. 787. absque lemmate profert, in annotationibus tamen ad hoc progymnaſma p. 790. clavem horum etiam duorum ſuppeditat, docetque per prius *Rotam*, per poſterius *Nebulam* intelligi. Non ſatis conjicere poſſum, ex qua editione illa mutuatus ſit; neque etiam mihi præſto eſt amplius *Caſtalionis* Romanum de Anno 1581. exemplum, quo mihi uſus videtur; (nam altera Romæ 1597. procuſa *Caſtal.* editio tum nondum extitit.) Qui enim verba *Pontani*, quæ ſubtilioris plagii notam vix effugient, quæque p. 785. ænigmati *de Mure*, ſubjecit, contulerit cum illo Scholio, quod *Caſtalio* illi ænigmati addidit (p. 181. Edit. Heum.) is haud a ſe impetrare poterit, ut dubitet, *Pontano* iſta ſcribenti ob oculos verſatam eſſe dictam editionem. Age! excerpemus ejus verba: *Quod ait ſuum nomen fuiſſe conſuli Romano, id verum eſt. Nam Mus, Deciæ gentis cognomen fuit, ut teſtantur Faſti Capitolini, in quibus eſt:* P. DECIVS. Q. F. MVS. *&* P. DECIVS Q. F. Q. N. MVS. *Ineſt ergo in hoc ænigmate antiquitatis peritia.* Hæc ille; cujus fuiſſet in annotationibus fontem ſuum indicare.

qui liber alius eſt ab illo, quem idem ſub tit. *Itinerarii Italiæ A.*1600.edidit. Ibi p.338.ſqq. inſerta leges Ænigmata quædam & Griphos, (ut ipſe ſcribit,) ex *Symphoſio & Althelmo.* Ex illo quidem proferuntur duodecim, *de Clave, Vulpe, Fumo, Teſtudine, Grure, Ericio, Mula, Beta, Talpa, Farina, Pila & Spongia;* ex hoc quatuor, *de Nube, de Salamandra, de Myrmicolo,* & *de Gallo gallinaceo.* p. 366. ſcribit: *Plura Sympoſius & Athelmus verſibus collegere ænigmata.* Si fides habenda eſt *Cat. Bibl. Thuan.* de Duacenſi *Sympoſii* edit. 1604. 8. (vid. Heum. præfat. §. XXXV. ineunte) ſuſpicari liceret, *Schottum* ex hac ſua ænigmata deprompſiſſe, quam conjecturam, levem quidem illam, verba hæc *Schotti* p.362. legenda: *(Plura de numeris, itemque Exempla Centuria 3. & 4. Exemplorum FRANC. SCHOTTI Duaci edit: anno Dom. M.DCVII.)* mihi ſuppeditarunt: nam idem forte bibliopola Duacenſis, qui ſumtus huic *Schotti* libro edendo tulit, triennio ante *Sympoſii* editionem procuraſſe mihi videtur.

ad §. LII. p. 74.

Ceterum utrumque codicem in iſtam bibliothecam delatum fuiſſe e bibliotheca Iſaaci Voſſii, ideo non dubito &c.) Cum ex *Colomeſii* operibus p. 883. edit. Hamb. pateat, in illo

volu-

volumine MSC. quo *Symphoſii ænigmata* continentur, XXIX. varii generis opuſcula conſtipata eſſe, (†) inter quæ & *ænigmata Adhelmi* ſunt, facile ex collatione diſcere liceret, utrum iſte codex MSC. *Sympoſii*, imo & alter, quibus Lugdunenſis Academiæ Bibliotheca gaudet, olim fuerit *Iſaaci Voſſii*, nec ne? Imo ex §. LIV. præf. hujus liquet, Lugdunenſibus Codicibus *Adelmi ænigmata* adjecta eſſe.

ad §. LV. p. 77. ſqq.

Dum hic quinque alia alius auctoris ænigmata producit ornatiſſimus editor, memini in *Job. Textoris Feriarum Hageranarum libro*, Herbornæ Naſſov. 1616. 8. impreſſo, cap. XLV. p. 217. primum quidem proferri, (ut ſuſpicor, ex *Ænigmatographia Nic. Reuſneri*) ænigma, quod num. XCII. inedit. Heum. extat, in *Textoris* opuſculo autem: *Luſcus alios vendens* inſcribitur, cujusque ſcripturæ Perionianæ reſpondet, auctor in margine fontem ſuum manifeſtavit his verbis: *Symphoſ. ænigm.* Sed hoc quidem haud dubie

(†) Obiter hic dicere liceat, abhinc aliquo tempore ex inſtructiſſimæ cujusdam Bibliothecæ libris MSS. volumen aliquod & me perluſtraſſe, in quo *plus centum tractatus MSS. græci variorum autorum*, ſimul compacti erant, quorum ſcriptura quoque varia eſt.

dubie genuinum eſt. Quando vero p. 218. aliud in *Cœcum natum* exhibet, & in ora libri *Symphoſii* nomen iterum apponit, mihi quidem cauſa videtur eſſe de eo dubitandi. En illud, ſex hexametris conſtans:

Cœcus natus.

Jam referam verbis tibi, quod vix credere poſſis,
Cum conſtet verum, fallant nec frivola mentem.
Nam dudum dederam ſoboli munuſcula grata,
Tradere quæ nunquam poterat mihi quislibet alter,
Dum Deus ex alto fraudaret lumine claro,
In quo cunctorum gaudent præcordia dono.

Ad hunc ipſum locum obſervo, me, dum *Reuſneri Ænigmat.* (quam nunc non præſto eſſe, mihi dolet,) aliquando perluſtrarem, abſcripſiſſe, hoc ænigma ibidem p. 238. edit. Francof. 1602. ex B. *Aldhelmi*, ita legitur ibi, ænigmatum libro translatum, reperiri, unde neſcio, quomodo *Textor*, Reuſneri opuſculo ſine dubio uſus, id *Symphoſio* attribuerit, niſi forte inſtructus fuit editione quadam, forte *Perionii* ipſius, quæ illud ad Symphoſium refert. Quid? in mea Reuſneriani libri editione in margine ſignum a quopiam (††) ad id ipſum ænigma additum eſſe, a me annotatum video; quaſi ad *Symphoſii* ænigmata referendum eſſet. Ceterum num illi verſus, quos doctiſſimus *Vrſinus* in ſua *Phædri* editione

(††) Docto certe poſſeſſore, id quod ex multis MS. ipſius veſtigiis obſervo.

tione Ratisbonæ 1657. luci expoſita, p. 86. ſub titulo: *Cœlii Firmiani Sympoſii* affert, & ipſi genuini ſint, aliis relinquo dijudicandum; confer tamen quæ p. 6. annotavit *Heumannus* ad Sympoſii prologum.

ad §. *LVI. p. 81.*

Extare & in Bibliotheca Gallicana S. Germani MS. codicem Sympoſii ænigmatum.) Hoc codice forſan uſum eſſe olim *Jac. Cuiacium*, fruſtra ſuſpicatus ſum in nota (*x*) ad §. XXXI.

Tantum ad præfationem Cl. *Heumanni*. Nunc pauciſſima liceat adhuc annotare ad nonnulla loca ipſius *animadverſionum in Sympoſium*.

ad p. 4. *Sympoſiacas exhibere quæſtiunculas*) Conf. quæ §. IV. ſq. ſuæ præf. notavit Cl. editor; neque pœnitebit legiſſe eruditam *Andr. Chriſt. Eſchenbachii*, Profeſſ. & verbi divini Miniſtri Noriberg. qui abhinc paucis annis rebus humanis intereſſe deſiit, *Diſſ. de Sympoſiis Sapientum*, quæ ſexta eſt in volum. diſſ. ipſius Norib. 1705. 8. junctim editarum. Hanc ipſam Syllogen eſſe, credo, quæ Roterodami 1710. ſub tit. *Faſciculi Diſſ. Philol. Eſchenbach.* quoque prodiit, & infra p. 132. in notis à Cl. *Heumanno* adducitur.

ad

ad p. 20. Exhibentur hic *figuræ ſtyli ſcriptorii.* Juvat illis adjicere deſcriptionem, quam vir doctiſſ. *Georg. Longus* quondam Mediolan. Bibliothecæ Cuſtos primarius in ſuo *de annulis ſignatoriis antiquorum* tractatu, Cap. IX. p. 63. (editionis, à M. C. F. *Rubeo*, Franc. & Lipſ. 1709. 8. adornatæ) tradit: *Erat*, inquit, *ſtylus, quo in certis tabellis literas faciebant, vel pangebant potius; cujus adeo ſtyli cuſpis (id, quod a Turnebo eruditiſſimo viro obſervatum eſt) qua æquor illud cereum inarabatur, acumen cluebat, unde & M. Tullius, omnia ſub acumen ſtyli ſubeant, neceſſe eſt: altera pars retuſa erat, qua veluti tranſverſo calamo inducebant, eradebantque obliterantes, ſi quæ (ſi qua* latinè ſcribendum erat) *minus ex ſententia videbantur, ipſamque ceram denuo complanabant, ſartam (uti prius) æquabilemque concinnantes ad novam ſcripturam, ſupponendam, quaſi ſuccidaneam, veteri, ac fugitiva illa expuncta.* His adde, quæ Vir à reconditâ, doctrinâ & elegantiſſimis moribus commendandus *Joh. Matthias Geſnerus*, Gymn. Vinar. Con-Rector nuper annotavit in *Chreſtomathia Pliniana* ad Sect. XV. n. 20. p. 154. adducto hoc epigrammate ex *Sympoſio noſtro.*

ad p. 92. Ænigma hoc LVII. ordine

verſuum tamen immutato, profert *Geſnerus*, libro modò allegato, n. XX. 20. p. 209. ubi vide, quæ ipſe doctè annotavit.

ad p. 150. *per digitos ſupputandi ratio.)* In Catalago MSS. Codicum, qui olim in Bibliotheca *Iſaaci Voſſii* fuerunt, a *Colomeſio* concinnato, & hujus operibus in Edit. Hamb. adjecto, inter libros latinos n. 310. p. 884. aliquis occurrit, cui tit. *Ars computatoria per digitos incerti auctoris.*

Plura addere ſpatii forte anguſtia prohibet. Fruatur interim his lector benevolus, & ſi qua occurrent, minus forſan rectè dicta, ea æquo ut emendare animo haud gravetur, ad extremum ab ipſo contendo.

IV. Epi-

IV.

Epiſtolæ aliquot ineditæ. (†)

A.

Medicæ facultatis peritiſſimo viro doctori Wolfgango Rychardo Ulmenſi Domino & amico ſuo integerrimo Joannes Bohemus. (*a*)

S. D. Legi his diebus ſuaviſſime doctor ſchedam ſub nomine tuo emiſſam de horrendis quibusdam inundationibus, (*b*) terræ motibus & peſte narrantem, de qua non

Ii 2 ſatis

(†) Has itidem deſcripſi ex Volumine manu exarato, quod Virum Plur. Vener. Chriſtianum, Ehrhartum olim Pærceptorem, nunc Fautorem meum honoratiſſimum benevole mecum communicaſſe P. I. p. 296. gratus ſum profeſſus.

(*a*) Joannes Boëmus Aubanus, natione Teutonicus, cujus habemus Libros tres de omnium gentium moribus, legibus & ritibus, ſæpenumero recuſos. vid. Conr. Geſneri Bibliothecam f. 391. edit. Tigur. A. 1545. Minus gratum eſſe potuit opus hoc, alias non prorſus ineptum, nobilibus & clericis Germanis, de quibus ſatis libere judicat autor L. III. C. XII. p. 255. & 257. editionis Franciſci Perrini A. 1570. in 12.

(*b*) Videtur digitum intendere in imaginarium iſtud diluvium, quo orbi perniciem A. 1524. impendere Aſtrologi quidam, interque hos præcipue Joann. Stöfflerus

ſatis admirari potui: quo authore motus nugis his nugaciſſimis atque apertiſſimis ſubſcripſiſti. Acceſſiſti forſan Joanni Hasfurdiano (quem mihi nunciaſti diem obiiſſe extremum) qui in judiciis ſuis hoc ſuper anno ſatis horrenda, ſatis temere & mendaciter prædicat: inſigniterque reluctatur aliis aſtronômicæ artis peritiſſiis: quibus nequàquam ipſe calceamenta ſolveret. Lege conſilium quod doctiſſimus Niphus (*c*) Carolo Cæſari ſuperioribus diebus de diluvio hoc ſignificavit: & quod ego Joanni Heybler apothecario in linguam noſtram vulgarem traduxi:

lerus, Mathematicus famigeratiſſimus ex conventu omnium planetarum in piſcibus nunciaverant, & univerſæ Europæ eum injecerant terrorem, ut ipſi etiam Reges & Principes tremebundi haud exiguis ſumtibus de mediis jam ſollicite proſpicerent, quibus generali iſti inundatione reſiſti poſſet. Eruditorum tum ea in re ſtudia in partes ſciſſa erant. Lectu digniſſima ſunt, quæ hoc de argumento divite manu exhibet Vir Summus, Petrus Bailius in Diction. Artic. Stofler, not. (B) ſq. Boëmus igitur noſter haud fuit ex meticuloſorum numero.

(*c*) Auguſtinus Niphus Philotheus Sueſſanus, celeberrimus ſui tempori Philoſophus, ut orbem a gravi timore liberaret, A. 1520. in 4. Auguſtæ Vindelicotum Libros tres de falſa diluvii prognoſticatione edidit & Carolo V. dicavit. vid. de hoc Viro ejusque ſcriptis Conr. Geſneri Biblioth. f. 105. ſqq. & Naudæum in Judicio, de eo vulgato.

traduxi: lege quæ Epiſcopus Italus (*d*) Sempronius (ſi bene memini) Romano pontifici ea de re practicavit. Nihil me omnino portentoſa, inconſulta, ſed efficta mendacia movent. Sed ſperandum & fortiter credendum Dei Opt. Max. Oraculo: Non perdam ultra aquis diluvii omnem carnem. Eſt omnis caro humanum genus: ne conjectoris veritas probetur. Tuum igitur erit perſpectis aliorum doctorum virorum veridicis teſtimoniis puſillamines confortare, erigere: ne talia formident unquam atque maximis illis expenſis parcant in obſtruenda inundatione: quæ neque ſic (etiam ſi veniat) compeſci poterit. Vale mi Vulcane (*e*) mulciber Neptuni adverſator belliſſime. Ex Ulma Die Dorotheæ.

B.

Docto & humano Viro & Domino Wolfgango Rychardo Medicinæ Doctori amico ſuo chariſſimo. Johannes Bohemus tuus ille vetus amicus.

S. D. Admiraris ne dubio chariſſime Doctor: quam ob cauſam tam diu ad te ſcripſe-

(*d*) Forte Paulus de Middelburgo, Foro ſempronienſis Epiſcopus. vid. Baile l. c.

(*e*) Sæpius per jocum in literis ſeipſum Vulcanum pro Wolfgango nominat Rychardus. Qua vero de cauſa hic ingenioſe eo nomine illum apellet Bohemus, facile me non monente vides.

ſcripſerim nihil, inimicitiam aut odium fortaſſis aliquod me perperam fovere, otiumve ſectari æſtimare potes: Sed neutrum eſt. Tabellariorum me Hercules inopia fecit. Dedi omnem operam, ut ad literas quas M. Martii dieculis ad me dediſti reſponderem, commodum nuntium ſemper habere nequivi: aut enim iis qui ab Ulma ad nos venere aliò eundum fuit: aut ſi qui à nobis hinc mittebantur me inſcio iverunt: ſic ſpe mea ſemper fruſtratus reſcripſi ad hunc diem plane nihil; verum ut de conditione ſtatuque meo certior fias: incolumem me & integrum eſſe Dei beneficio ſcias: atque (quod mihi deſit nihil) beatum totum: contentus ſorte mea, nihil percupio extra. Acceſſere mihi ex vicino aliquot amici: ſed quia pro more ſuo aut faſtu tument, aut lucro inhiant, mihi non conveniunt. Privatus itaque agens earum amicitiarum potius ſpectator ſum quam admirator. Scripſi diu nemini: ob id præſertim, quod tam contraria ſint hominum ſtudia. Lutheranus (*f*) ipſe totus factus ſacerdotulis aliis fabula

(*f*) Eam ipſam ob rationem hanc epiſtolam inſerui, ut exin Bohemum tandem in Lutheri partes conceſſiſſe, victasque manus, ipſius forte Rychardi argumentis

fabula ſum: admirari poſſum, quod olim tantopere renitebar; non mentior tamen: mihi multa Lutherana opuſcula comparavi: quibus perdius & pernox incumbo, alias nihil agens, genio ſtudeo: ſumque ob id robuſtior vegetiorque quam olim eram. Scire abs te & tuam & omnium noſtrorum amicorum conditionem cupio: reſcribe. Vale & ſalve doctiſſime Doctor ex Capffenburg: fratres noſtros Elchingenſes Dierlinum atque Philеremum chariſſimos meo nomine ſalvere feliciter jubeas.

C.

Clariſſimo Medico Vulcano Rychardo amico ſuo non poſtremo Philomuſus (g)

εὐπραττειν.

UTriusque Apollinis myſta: arte medica famigerabilis: & plectro non inamœnus:

mentis perſuaſum, dediſſe pateret. Ex aliis enim ejus epiſtolis & carminibus manuſcriptis illum a Megalandri noſtri dogmatibus animo prius fuiſſe alieno novi, vide epiſtolam Rychardi ad Hegendorfium, quam inferius exhibeo.

(g) Jacobus Locher Philomuſus, Poëta & Profeſſor Ingolſtadienſis, pro ejus ævi genio non ineruditus, qui præter varia carmina, aliaque opuſcula Fulgentii Mythologiam, commentario illuſtratam, luci

nus: cum meam importunam podagram, cœcam, rabioſulam malagmatis, turundis & pharmacis ſalutaribus levare nequeas: quem morbum noſter Plinius in multis curatum ac expulſum ſcribit: me interim dulciſſimis verbis oblectas: quibus & pondus & gravitas elegàntiaquè comes adhæret. Fruſtra in tuam Claſſem excandeſcis, quam Barbaralexibus ulceroſam eſſe putas. Si verum admittitur in hac literaria cenſura, in hoc quoqué verborum æquilibrio, præſtantiores, terſiores cultioresque ipſis Jureconſultis, theologaſtris, ſophiſtis, & leguleis archiatri, dogmaticique medici, & numero ſiquidem plures extiterunt. Ut paucos tamen in præſenti ſcheda explicem, non inconveniens eſſe reor: dabis veniam temerario præconi: qui lapidi inſiſtens, non poteſt non proclamare excellentis ingenii viros, quorum monumenta oculis (ut aiunt) milvinis emiſſitiiſque ſæpius inſpexi. Stephanus Bononienſis medicus à Philippo Beroaldo præce-

luci expoſuit. Alio tempore de ejus vita & ſcriptis diſſeram, cum ejus memoria perquam obſcura ſit. Quædam hujus viri opuſcula enarrantur in Conr. Geſneri Bibliotheca. f. 357. Plura illius epiſtolia & carmina in eo ipſo volumine, ex quo has hauſi literas, latent adhuc anecdota.

præceptore dulciſſimo in ſermonis puritate, inaffectataque ellegantia, Ciceroni oratorum principi ſubinde comparatus: cujus libri in Bibliotheca divi Jacobi chalybiis nodis & annulis vincti cum blattis luctantur. Petrum Racobonellam, Hieronymum ac Alexandrum, Veronenſes Medicos, ore Latino melleos, charactere Romano togatis patribus haud abſimiles: quis non ad aſtra lucida vehit? Invidum juſta lànce judicares: ſi meos ſynchronios ex medica claſſe doctiſſimos, comiſſimos, facundiſſimosque tibi non recenſerem: Audi quæſo, quos in album recipiam. Thomaſius, Mediolanenſis totius Inſubriæ lux: cum Profeſſoribus Muſæ elegantioris pro palma ſæpius certavit. Auantius Hieronymus eruditiſſimis annotationibus medicam philoſophiam caſtigavit. Bartholomeus Bologninus Felſinenſium archiatrus non aphoriſmis tantum ſed verſibus, oratione ſoluta, extemporalique facundia ſaxa movet, feras allicit, & flumina ſiſtit. Germanos non prætereo. Quos nam? Joannem Canterem & Theodoricum Vlſenium Phryſios, quorum alter in Galenum: alter in aphoriſmos Hippocratis non ſalebroſas, non barbaras non denique chimerinas comentatus

eſt annotationes. Joannus Nellus & Joannes Vuindeckius tam proſa quam vorſa oratione candidi fuerunt. Forte dicis, ubi ſunt ingenii monumenta? ibi latent, ubi regnat invidia: Barbaries Scythica hæc omnia obruit: & ne in lucem veniant, cruce, furca, gabalo, piſtrinis, ergaſtulo, hoſtimento, carcere prohibentur. Sine dulciſſime Vulcane, me in tuis medicis luxuriari. Patavii medicinæ initiatum matricula me continet, meo voto non nullos rectores elegi, & candidatos foui; tunc medicum audivi, colui, obſervaui, nomine Petrum Leonem: qui non bis quinque ſcholaſticis, ſed ducentis legebat: cujus ſalarium excedebat (*b*) quadringentos mille florenos; qui Græcam, Arabicam, Hebræam, Latinam adamuſſim callebat. Quem meus Hermolaus Barbarus omnibus philoſophis, magis, gymnoſophiſtis, medicis præferebat. Proh dolor illius incomparabilis librorum ſuppellex duobus millibus Philippeis æſtimata in momento periit. Væ tibi Florentia, quæ tantum virum necaſti! Ab æmulis (ut fama fert) in puteum

(*b*) Hoc omnem ſuperat fidem. Forſan Philomuſus ſcribere voluit quater mille, vel quadringentos & mille florenos.

teum noctu productus & dejectus miſere interiit (*i*). Reliquum eſt quod reticere non poſſum: quod & doctiſſimi quidam ex Italis monuerunt me: quod & quotidie fieri cernimus, tralatoribus noſtris impoſſibile eſſe in libris Græcis transferendis eundem colorem, eandem ſyntaxin eandemque ſpeciem præſtare poſſe: dum ipſi quaſi aliud agentes, verborum elegantiæ ſtudent: ſententiarum gravitatem, veritatem materiæ & ſylvam rerum amittunt. Hoc Cicero ante multa luſtra teſtatus: hoc in vitis Plutarchi experimur hoc in Sophocle Philelphi; hoc in Euripide Eraſmi: nunquam obtinebis, ut lingua Græca in Latinam traducta, eundem quem prius ſaporem teneat, natiuamque germanitatem conſeruet. E contrario factum eſt in Ouidiana meta-

(*i*) De hoc Petro Leone & infelici ejus fato vide, quæ ex Reuſneri elogiis notavi in P. I. p. 43. e quibus etiam hic adjicere juvat Jani Vitalis in eum epigramma:

Dum timet aſtrologus, ſua fata, Leonius undas,
 Et fugit e ripis magne Timave tuis:
Illa eadem fruſtra fugientem adverſa ſequuntur,
 Qua rapitur tacita nobilis Arnus aqua.
Hic tu florentem medicis Florentia curis
 Præruptum (o facinus) corripis in puteum,
Aſtra repræſentat ſic, funera dum fugit ille:
 Tutius hunc poterant quam latuiſſe poli!

metamorphoſi, quam Chalcidenſis quidam natione, Venetiis Græcas literas publice docens in Linguam tranſmarinam traduxit: docte nimirum, ſed infeliciter. Græca enim Syntaxis Ovidianam ac togatam eloquentiam referre non potuit; quære idiomatis etymon: facile colliges: quid etiam candidiſſimi in hac commutatione aſſequi poſſunt. Balbus balbum intelligit: hinc tuis Doctoribus faue, qui in propria lingua nec ſolœciſſant, nec barbariſſant. Podagricus ſum, & conſequenter inſanus: non ſanos licet eſſe poëtas. Accipe proinde in bonam partem nugamenta mea, quæ in foro teruntii non veneunt.

Me vocat Auripolis retinet male ſana podagra:
Dulce malum vini, terra Süeva polus.
Me vocat Auripolis, linquam mea crura pedesque,
Jucundos latices: Ulmea prata ſolum &.
Me vocat Auripolis: ſeiungor corpore tantum:
Mens addita Manet: Doctor amice vale.

Dii bene vortant.

D. *Wolf-*

D.

Wolfgangus Rychardus artium & medicinæ Doctor, humano & ſane docto Chriſtophoro Hegendorfino (k) Lypſiæ bonis literis addicto amico ſuo ſperatiſſimo.

S. D. P. utraque & Ebrietatis & ſobrietatis Encomia ex tuis ſcriniis edita doctiſſime Hegendorfine, obuiis manibus apud Bibliopolas novitate illecti conciliavimus atqué pellegimus: pellectáque talia offendimus, quæ felicis ingenii ſane ſunt locupletiſſima teſtimonia, fragrantibus floſculis decentiſſime cæſariata: & delicatis ſalibus laute condita. Itaqué cum nuper apud humaniſſimum poëtam Joannem Bohemum fraternum amicum de claſſicis vatibus varias inter colloquendum mentiones faceremus, tu vel imprimis ex Bohemi bucca proſiliebas. Protinus ego gaudio attonitus audito tuo nomine & cum Bohemo familiaritate: qui meam in te admirationem olfaciens: ſtatim obtulit epſtolia tua ad ſe data: quibus lectis adeo tuæ amicitiæ nanciſcundæ feruore æſtuavi: mihi non potui, non hoc moro-

(*k*) De Chriſtophori Hegendorfini, J. U. Doctoris, ſcriptis vid. C. Geſneri Biblioth. f. 165. ſq.

moroſitatis indulgere, tibiqué aliis amicis tua ſorte digniſſimis cumulatiſſime ornato novam meam obſervantiam conſarcinare: quæ etſi nec honori, nec utilitati forſan tibi futura eſt, ne tamen noxia & detrimentoſa fiat pro viribus curabo. Porro ne Aphricanum me monſtrum alere ſuſpiceris: intelligas me Apollinem vna cum Luthero cernuum ſuſpicere & adorare. Poſtquam autem ex literis tuis liquido cognoveram phœbeas tuas diuitias: & pariter Lutheri partes ex corde te fovere: tantam mihi addidiſti amandi tui flammam: quantam alias nunquam. Nocturnos tamen Bohemi oculos in hac re, frontemque obduratam ſuſpiritus deploro, qui hactenus nobiſcum Lutheri ſententiæ ſubſcribere noluit. Tu tamen mi chariſſime Hegendorfine velut Baryphonus Stentoreus quidam tuis literis clamoſe intona: & crebriter Bohemi aures obtunde. Si quid vnctius & delicatius de Luthero conquiſiueris, ad nos ocyus transſcribas: quo athletice pugilicéque tandem adamata Bohemi pectora remolliamus: & fratrem fratres lucrifaciamus. Ego enim hoc ſuffragio apud me Lutherum deuoveo: quod Chriſtum ſpernere exiſtimem, quisquis Lutherum ſpernat. Quare tuum illud dyſtichon

dyſtichon totum bracteatum, totum ad palatum & ſtomachum mihi opipare conducens, quo canis:

Hæreſibus ſi dignus erit Lutherus in vllis
Et Chriſtus dignus criminis hujus erit.

Ita enim nos reddidimus, quoniam ſic perplacuit, quod te non potuimus reddentem operiri moræ impatientes: nam taliter ad nos venerat.

Si cadit in doctumLutherum forſan hereſis
Et Chriſtus dignus criminis hujus erit.

Hoc dyſtichon vicatim tanquam panegyricum ſpectaculum & velut mare in concha coram omnibus amicis circumferam: hoc dyſticho meum de Lutheranis ſcriptis captum: & tuum Apollineum furorem primo calculo digniſſimum comprobabo. Præterea ſi qua carmina vel ex aliorum vel ex tua officina apud vos hoſpitemini: fac ad nos perferantur: hac una re, nec mihi, nec aliis bonarum literarum myſtis qui hic ſunt gratius præſtare queas nihil. Tota Suevia Lutherum Evangelii tympanotribam: & ſyncera fontanalia celebrantem admiratur & ſuccollat: ejusque nomine nihil apud nos ſpectatius emergit. Eſt autem olidus hirquitalus quidam Luthero Zoilus

lus pſoram ſuam ſcalpens: ſusque in Palladem glaucomata oculis noſtris objicit, naſumquo noſtrum ozenam & polypum occupare ratus: putida & nugalia quædam deblaterat, per theutonicos libellos mendacia purpuriſſata ceruſſataque divulgavit, niſus ſpurciſſimis Lutherum maculis aſpergere. Sed nauſeam ad vomitum usque omnibus dextris commovit. Sunt tamen ſontici & contagioſi libelli per cuticularem ſententiam immatura plebeculæ ingenia illudentes: quapropter Lutheri diſcerniculo opus erit. Hoſce libellos ſi Lutherus dignis carbonibus depinxerit: nos per literas certiores redde: quo exemplaria nobis ex Noriberga comparemus: & interea ægriores mentes conſolemur. Tu vale & me commendatum habe.

Ad vos Lypſicos illud meum Carmen ſubjeci in Lutheri partes vos ad hortans, quo manus manum fricet: dans muſcas, ut veſtros olim Elephantes recipiam.

Ecce novum capiunt noſtratia ſecula vultum,
Et novus in noſtris claret Apollo ſcholis.
Nunc iterum rigidi ſcandunt ad roſtra Catones
Juſtitiæ cultus cœpit habere locum.

Exul

Exul erat pietas: terrasque Aſtrea reliquit:
Qui verum auderet dicere, nemo fuit.
Sed jam Lutherus multa comitante caterua
Felici niſu vera docere jubet.
Et ſteriles ſulcos Chriſti peraravit aratro:
Et Paulina ſua ſemina ſevit humo.
Lypſenſes vates modo vos æquate cylindro
Horrea: quod veſtri muneris eſſe reor.
Neu dum triticeæ veniant cum fœnore meſſes,
Scrupus trituræ noxius eſſe queat.
Lætas Aonio ſegetes aſpergite rore,
Et viridi totus gramine creſcet ager.
Carduus & lolium veſtro ſubverſa ligone
Marceſcant: mordax eruta lappa cadat.
Si quoque vel corui: vel turba nociua volucrum
Vel malus anſer adit, ſtrymoniæve grues.
Aucupio pereant veſtro, prætendite ſepem
Quo minus infeſtet, ſordidus urſus agros.

Reſcribe per amanuenſem: nam tui characteres ſunt lectu adeo difficiles, & quaſi lituræ. Vale ex Ulma quinto Calend. Februarias A. 1521.

Hiſce epiſtolis ἐπιμέτρϛ loco ſubjungere placet aliquot epigrammata non inelegantia, forte ad huc inedita, ex eodem volumine

 MSto,

MSto, quod præterea plurima alia hujus generis continet.

I.

De Leone Papa.

Dum Leo conatur falſo peſſundare pacto
Lutherum ſancta relligione virum.
Irrita fecerunt ſuperi mala vota Leonis,
Et pro Luthero mortuus ipſe Leo.

2.

Lutherus de ſe ipſo.

Quæſitus toties, toties tibi Roma, petitus
En ego per Chriſtum vivo Lutherus adhuc.
Una mihi ſpes eſt, qua non fraudabor, Jeſus:
Hunc mihi dum teneam, perfida Roma vale.

3.

De imagine Lutheri.

Explicat hæc facies Martinum picta Lutherum,
Qui veram Chriſti ſcit docuiſſe fidem.
Hactenus ingenium ſua per monimenta Lutherus
Præbuit: aſt faciem picta figura refert.

4.

Aliud.

Noſſe ſatis fuerat ſua per monimenta Lutherum,
Atque loco lucri picta figura venit.
Cernite formoſam formoſo in corpore mentem:
Degenerem mentem vix caro pulchra tegit.

V. Obſer-

V.

Obſervatio.

De Libro Henrici Cornelii Agrippæ de Incertitudine & vanitate omnium ſcientiarum & artium.

ANimus eſt peculiari obſervatione fraudes illas & latrocinia, *(a)*, quæ infa-
Kk 2 moſiſſi-

(*a*) Plura librorum maligne corruptorum exempla ſuppeditant Dan. Francus in Diſquiſitione de Papiſtarum Indicibus Librorum Prohibitorum & Expurgand.

moſiſſimum *Henrici Cornelii Agrippæ librum de Incertitudine & Vanitate Scientiarum & artium ac excellentia verbi divini* editores Lugdunenſes maligne commiſerunt, detegere, atque adeo opus hoc ſuæ reſtituere integritati. Si quid judico, inter omnia Agrippæ ſcripta hoc præſtantiſſimum eſt, & caput effert, exquiſita eruditione & graviſſimis contra illius ætatis errores atque vitia teſtimoniis refertum. Non ſerio ubique rem ſuam agere mihi videtur autor *(b)* ſed animi ſaltim gratia ſcientias & artes, etiam nobiliſſimas, ipſe πολυμαθέςατος, impugnare, pari fere ratione,

gand. C. Lœſcherus in Diſſ. de Latrociniis, quæ in Scriptores publicos ab hæreticis ſolent committi, & J. C. Wendlerus in Tract. de Libris a Pontificiis aliisque hæreticis in præjudicium doctrinæ purioris ſuppreſſis & corruptis, quam domum adeptus ſum cum Diſſertatio mea de libris rarioribus ſub prælo jam ſudaret, alias ejus ſupra meminiſſem.

(b) cf. Caſauboniana p. 4. & Celeb. Wolffii notas, nec non Eruditiſſimi Gottlieb Stollii, e cujus lectionibus litterariis me olim in Academia Jenenſi profeciſſe gratus profiteor, Hiſtorie der Gelahrheit Prolegom. §. LVI. Hunc vero Agrippæ librum erroribus non vacare lubens concedo.

tione, qua nuper Petrus Burmannus in humanitatis literas, ipſe iis inſtructiſſimus, invectus eſt. Seculi vero ſui mores ubique data occaſione libere & acerbe ſatis carpens, non potuit non irritare crabrones, multorumque, cumprimis monachorum, in ſe odia convertere. Audiamus ipſum, ea de re ſic conquerentem (*c*): *cum nuper edidiſſem declamationem illam de vanitate ſcientiarum atque excellentia verbi Dei, quam in hoc ipſum ſcripſi, partim ut ſegniora ingenia ad defendenda bonarum literarum ſtudia excitarem, partim ut monachis iſtis concionatoribus arguendorum in omni exercitii genere vitiorum non frigida argumenta conferrem, illi hoc beneficium meum ingrato penſantes animo, pariter omnes communem hoſtilitatem mihi indixerunt, jamque paſſim a ſuggeſtis, a pulpitis, in publicis concionibus, apud promiſcuam plebem magnis vociferationibus adverſum me clamabant iraſcebanturque, atque nullam impietatem, nullam hæreſin, nullum cotumeliæ probrum in me non transferebant, mirisque geſticulationibus, puta illiſis digitis, jactatis manibus raptimque retractis, colliſis dentibus, fremendo, conſpuendo, viciſſimque*

 ſcal-

(*c*) Lib. VII. Epiſtol. XXXV. p. 379.

ſcalpendo caput & rodendo ungues, & calcitrando pedibus inſanientes, nullum penitus amentiæ genus omittebant, quo Principis & populi odium iracundiamque in me excitarent. Nec miror ego, tantopere propterea multorum in Agrippam arſiſſe odia: hoc potius miror, ignem illum effugiſſe, eumque hac de cauſa felicem prædico. Prima hujus libri editio A. 1530. prodiit: eo enim anno menſe Decembr. ex Mechlinia ita ad amicum ſcribit (*d*): *Quodſi rudem non dedigneris calamum, & vacat tibi legere, quod ego aliquando in variis diſciplinis profecerim, in hac ipſa declamatione noſtra, de vanitate ſcientiarum inſcripta, quam ad te mittimus, conſpicies, in qua tamen innumeros, typographi errores excuſabis.* Parum abeſt, quin ejus lectionem & venditionem a cenſoribus vetitam mox fuiſſe credam. Sic enim amicus quidam A. 1531. noſtrum in literis (*e*) compellat: *Heri ſub noctem amicus quidam meus, cui nonnihil apud dominum Hoſtratum fuerat negotii, mihi retulit, ſeſe illic cognoviſſe ex ore, ni fallor, ipſius domini Hoſtrati parari adverſus tuos de vanitate*

(*d*) Lib. VI. Epiſt. VIII. p. 286.
(*e*) Lib. VI. Epiſt. XXX. p. 319.

tate ſcientiarum libros neſcio quod mandatum ſive edictum prohibitorium , ne quis illos vel vendere poſthac vel legere audeat. Id quoniam tua referre , ut ſcias , exiſtimavi , non potui , quin ſtatim tibi indicarem , quo poſſes, re adhuc aliquo modo integra vel mature occurrere commoda apud D. Dominum inſinuatione , vel aliter tuæ exiſtimationi , ut commodiſſimum videbitur , proſpicere. Unde vero hæc turba veniat , ab Lovanienſibuſne , an aliunde , deprehendere nondum certo potui. Id interim liquet , in Indice prohibitorio Concilii Tridentini Agrippam primæ claſſis hæreticis accenſeri , ejusque opera omnia proſcribi : quod in Elencho librorum prohibitorum omnium per Franc. Magdalenum digeſto , & prima vice Romæ in typographia Cameræ Apoſtolicæ A. 1632. in 12. excuſo , nec non in Indice prohibitorio Clementis XI. itidem Romæ A. 1711. in 8. vulgato repetitum eſſe vidi. Nec forte injuria : ſi audias Hieronymi Hirnhaim judicium , ſed iniquum ſatis , in præfatione , Typho generis humani præmiſſa ita declamantis : *Titulum de vanitate ſcientiarum præſenti opuſculo præfixurus eram , ſed veritus fui , ne ſi a fronte ſignum hoc præferret , timorati lectoris animum ſtatim a ſe averteret ;*

tanquam ea interius propinaret, quæ ſimili ſub hedera exitioſe propinat liber Cornelii Agrippæ, qui de vanitate ſcientiarum volumen pariter exaravit, dignum meo quoque arbitratu, in quod ingeniorum omnium ſcientiis excultorum acies & aculei ſtringantur, dignum tenebris, dignum infernali cum probroſis authoris ſui manibus addici Vulcano &c. Hoc tamen non obſtante, plus ſimplici vice liber iſte, quem ego potius dignum eſſe cenſeo, qui in omnium literatorum verſetur manibus, recuſus fuit, & A. 1713. in Germanicum quoque ſermonem, ſed inepte, translatus. Quin imo Lugduni per Beringos fratres A. 1600. non hic ſolum liber, ſed & reliqua ejus opera omnia, Summorum Pontificum decretis ſusque deque habitis, in forma octipertita prelo iterum ſubjecta fuere. Qua vero fide (ea ſcilicet, quam Punicam & Græcam merito dixeris) illud factum ſit, pluribus jam demonſtratum dare, operæ pretium eſſe duco. Contuli enim aliquando ex amuſſi rariſſimam libri de vanitate ſcientiarum editionem, A. 1532. in 8. absque loci indicio publicatam, cum ea, quam Lugdunenſes dederunt, ac deprehendi, haud pauca in hac vafre & malitioſe reſecta eſſe. Hunc labo-

laborem eo lubentius in me ſuſcepi, quod in ipſa recentiſſima illius operis editione Francofurti & Lipſiæ, vel verius Stetini, A. 1714. ſumtibus hæredum Pleneriano-rum in 12. vulgata, quæ omnium teritur manibus, cuncta ea quoque deeſſe animadverti, quæ in Lugdunenſi deſiderantur, ut adeo illa ad hanc expreſſa fuiſſe videatur. Hac occaſione mirari ſubiit, Lugdunenſes editores, in iſto libro mutilando tam ſtudioſos, non ſuperſtitioſiſſimum duntaxat librum quartum de occulta philoſophia ſeu de ceremoniis magicis, Agrippæ perperam affictum, ſed & alia opuſcula inſipida, æternisque tenebris digna, v. g. Petri de Abano Elementa magica, G. Pictorii Villingani de ſpeciebus magiæ ceremonialis, quam Goëtiam vocant, epitomen &c. luci exponere publicæ veritos haud fuiſſe. Hoc tamen ingenue etiam profitendum eſt, non omnia veritatis teſtimonia, ab Agrippa prolata, atroces editorum manus eſſe paſſa, ſed haud pauca, eaque graviſſima, in ipſa illa manca editione extare adhuc integra & illæſa. Cæterum perſpicaciſſimus Bailius poſt Th. Crenium jam editionem Lugdunenſem mutilitam eſſe annotavit. Ita enim ille (*f*):

(*f*) in Diction. artic. Agrippa. f. 110.

Diſons auſſi que l'Edition de ſes Oeuvres, faite a Lion, en deux volumes in 8. *eſt mutilée dans un endroit qui pouvoit déplaire aux gens d'Egliſe.* Idem in obſervationibus, textui ſubjectis, poſt alia hæc habet: *Voilà un paſſage qui ne paroit pas dans l'Edition de Lion. Mr. Crenius, qui a fait cette découverte, s'eſt bien plaint de cette ſupercherie. Voice ſes paroles: Mala fide per Beringos fratres Lugduni A. MDC. in* 8. *edita ſunt Henrici Corn. Agrippæ....*| *Opera; utpote in qua multa omiſſa ſunt editione, quæ in prioribus erant. Atque ne hoc gratis dixiſſe videar, capias exemplum e tractatu de Incertitudine & Vanitate Scientiarum atque artium, in cujus CLXIV. p. m.* 189. *de Lenonia ſequentia hæc, quæ ex optima, recognita, plena & ſcholiis marginariis (retineo vocem in titulo libri poſitam) illuſtrata editione, ſine loci adjectione, A. MDXXXVI. in* 8. *excuſa, admodum rara, daturus ſum, in Lugdunenſi plane dempta ſunt:* Jam vero etiam lenociniis militant leges atque canones, cum in potentum favorem pro iniquis nuptiis pugnant, & juſta matrimonia dirimunt: ſacerdotesque ſublatis honeſtis nuptiis turpiter ſcortari compellunt: malueruntque illi legislatores ſacerdotes ſuos cum infamia habere con-

concubinas, quam cum honeſta fama uxores, forte quia ex concubinis illis proventus eſt amplior. De quo legimus gloriatum in convivio quendam epiſcopum, habere ſe undecim millia ſacerdotum concubinariorum, qui in ſingulos annos illi aureum pendant. *Hæc omnia, & alia forte plura, neque enim integrum hactenus contuli, pro more eraſerunt adverſarii, clarum relinquentes documentum, illorum quid editionibus tribuendum* (g). Miror, ne hunc quidem locum in noviſſima editione Stetinenſi reſtitutum eſſe. Haud vero vanam fuiſſe diligentiſſimi Crenii ſuſpicionem, ex dicendis mox patebit. Cum enim cætera loca quæ in recentioribus editionibus deſiderantur; ab aliis, quod ego ſciam, annotata non ſint, ea fideliter hic adſcribam, ut Agrippæ ſic poſtliminio ſua vindicentur. Videlicet hæc deficiunt *Cap. LXII. de ſectis monaſticis* in edit. Lugdun. p. 114. lin. 32. in editione vero Stetinenſi p. 273. lin. 14. poſt verba *ſed hodie* pauci inter eos boni, *ingens autem. Cap. XCII. de Jure Canonico* edit. Lugd. p. 208. l. 25. Stet. p. 500. l. 7. poſt v. *compilavit* tyrannus ille Pontificum *Bonifacius*

(g) Animadverſ. Hiſt. Phil. Theol. P. II. p. 13. 14.

cius VIII. Cap. XCVI. de arte Inquiſitorum ed. Lugd. p. 213. lin. 40. Stet. p. 513. l. 10. poſt v. *ignem evaſere.* Poſſem hoc loco referre famoſi illus Hoochſtrati cæterorumque Colonienſium meorum ſubtile admodum & plusquam ſcotiſticum inventum de inquirendis Judæis, omnemque illam Capnionis tragœdiam, & decennale bellum, in quo omnis Colonienſium magiſtrorum noſtrorum nomen & fama & doctrina irreparabile naufragium fecerunt, niſi hæc omnibus notiſſima eſſent, & Capnionis triumpho omnibus ſeculis clara hiſtoria. *Fuit mihi olim. Cap. XCVII. de Theologia Scholaſtica* ed. Lugd. p. 216. l. 14. Stet. p. 519. l. 5. poſt. v. *atque hi tunc* ſubtiles, angelici, ſeraphici & divini *doctores vocantur.* eod. cap. ed. Lugd. p. ead. l. 42. Stet. p. 520. l. 18. poſt. v. *attendentes.* Hinc nullus theologorum nunc vere doctus habetur, qui non in ſectam aliquam juraverit, illamque mordicus teneat pertinaciterque defendat, illiusque nomen & ſtigmata nuſquam non oſtentet, & in ore habeat, & ejus titulo ſe ſalutari & præferri glorietur, ut Thomiſtam, Albertiſtam, Scotiſtam, Occamiſtam. Nam purum Chriſtianum dici tantis magiſtris noſtris non eſt honeſtum, cum cogno-

cognomentum illud quilibet lanii, coci, piſtores, ſutores, tonſores, lixæ, ſed & mulierculæ quæque indoctaque plebecula cum illis habere queant commune. *Atque hi ſectatores.* eod. cap. edit. Lugd. p. 217. l. 15. Stet. p. 521. l. 17. poſt. v. *idololatria.* Tranſeo cæteras eorum hæreſes contentionesque de ſacramentis, de purgatorio, de primatu pontificum, de præceptis & eorundem obligationibus, de indulgentiis, deque futuro Antichriſto, & multis aliis, in quibus ſuam oſtendunt inſanam ſapientiam, cujus præſumtione tumidi & inflati, velut qui fabulis referuntur gigantes, quæſtiones quæſtionibus, argumenta argumentis adgenerantes, extollunt ſententias ſuas adverſus Deum, ſuper quorum impietatem ira Dei de cœlis revelatur. *Cæteri vero.* eod. cap. edit. Lugd. p. 218. l. 11. Stet. p. 523. l. 23. poſt v. *ſed* de iſtis ſatis: neque enim tutum eſt eos liberiori loquendi ratione radarguere; ſolent ſiquidem quoties exacerbantur conſpirare, & redarguentes eos coram inquiſitoribus ſuis in jus rapere, & ad palinodiam adigere, nonnunquam faciſculis tradere aut oblato toxico ſecrete e medio auferre. Habent enim & hoc inter arcana religionis ſymbola, ſi quis ſcandalum moliatur religioni,

gioni, fas piumque eſſe, illum clam dato veneno tollere; ne diffametur ordo, ſi quis illorum publice puniretur, quare *dimiſſis iſtis. Cap. XCVIII. de Theologia interpretativa.* edit. Lugd. p. 220. l. 24. Stet. p. 529. l. 12. poſt. v. *voluminibus*, ſed non etiam ſine multis erroribus *tractatam.* ibid. ed. Lugd. lin. ead. Stet. lin. 13. poſt v. *neque vero* vos ſeducat illorum ſanctitas autoritasque, ut *illis. Cap. XCIX. de Theologia prophetica.* ed. Lugd. p. 221. l. 12. Stet. p. 531. l. 6. poſt. v. *quod verbum* non ad magiſtros noſtros, *non ad contentioſos theoſophiſtas*, non ad indulgentiarum cauponatores *dictum eſt. Cap. C. de Verbo Dei.* edit. Lugd. p. 227. l. 8. Stet. p. 545. l. 13. poſt v. *judicare*, nec ullorum quorumcumque doctiſſimorum aut ſanctiſſimorum dogmatibus, gloſſis, commentis cæterisque dictis alligari, quicunque citra vel ultra divini verbi authoritatem loquuntur. *Quodcunque.* ibid. edit. Lugd. l. 11. Stet. l. 17. poſt v. *Philoſophorum* nulla theologorum Sorbona, *nec.* eod. cap. ed. Lugd. p. 229. l. 28. Stet. p. 551. l. 11. poſt v. *amatores:* atque utinam non etiam multi illorum ſub prætextu theologiæ defenderent doctrinam Satanæ, veritatem verbi Dei conculcantes atque damnantes.

tes. *Nunc igitur.* eod. cap. edit. Lugd. p. 230. l. 7. Stet. p. 552. l. 18. poſt v. *tragœdias*, Sorbonicas contentiones, cucullionum hypocriſes, *& ſanctorum.* eod. cap. ed. Lugd. p. 232. l. 6. Stet. p. 557. l. 9. poſt v. *pertineat:* quodve ſic concreditum ſit iſtis ſesqui pedalibus magiſtris noſtris, ut id Chriſtianum populum debeant poſſintve celare: *quin tota. Cap. CI. de Scientiarum magiſtris.* ed. Lugd. p. 233. l. 28. Stet. p. 560. l. 25. poſt v. *inquinati*, & in quorum corde tanquam in tabula raſa nihil adhuc depictum eſt humanarum traditionum: *qui ſunt.* ibid. ed. Lugd. l. 31. Stet. p. 561. l. 3. poſt v. *juſtitiam* ab illis contentioſis ſophiſtis, ac pro beanis & affinis ridentur, & traducuntur in ſcholis, prohibentur a pulpitis, ejiciuntur gymnaſiis, nonnunquam calumniantur hæretici: etiam periculum capitale in eos ſtatuitur, & diris ſuppliciis vita privantur. *Sic Athenis.* Præterea editio Lugdunenſis p. 213. lin. 5. pro *rapacium luporum tribunal*, quod vetus editio habet, data, ni fallor, opera, ſed nullo ſenſu *rapacium authorum tribunal* exhibet, quod ſpahlma etiam expreſſit Stetinenſis edtio p. 511. lin. 12. Plura forſan hujus generis ſuperſunt, quæ meam effugerunt induſtriam.

Cæte-

Cæterum ea, quibus in calce vetuſtæ editionis ab illo, qui ejus curam geſſit, compellantur Lectores, digna nobis viſa ſunt, quæ heic quoque adſcriberemus, cum in recentioribus fruſtra quærantur. „Si verum eſt, quod Oratius ait: Omne tulit „punctum, qui miſcuit utile dulci, multis „ſane nominibus hic liber Agrippæ vobis „gratiſſimus eſſe debet: nimirum in quo „dubites, pluſne ſit frugis an jucunditatis. „Ita vera dicendo delectat, & delectando „veritatem in Democriti puteo demerſam „velut poſtliminio in lucem revocat: dum „omnes omnium ſcientias ad ſacram illam „ſcripturam, divinitus (ut inquit Apoſto„lus) inſpiratam, velut ad Lydium aliquem „lapidem examinat, tam appoſite ſciteque „rem ipſam citra circuitionem aliquam ex„plicans, ut nullus Apelles penicillo melius „exprimere potuiſſet: Verum ſi quibus for„te tam tenellæ ſunt aures, ut mordacem „hanc veritatem ferre æquo animo ne„queant, atque ob id lingua viperina ob„loqui cœperint, nimirum quod in ſuam „profeſſionem quippiam minus pro dignita„te dictum putent, ii meminerint, ſe nihil „adverſus auctorem dicere, ſed ſuam ipſo„rum ſceleratam conſcientiam prodere.

„Nihil

Nihil enim peculiariter in facultatem ali-„ quam ſcriptum eſt,ſed generatim in omnes. „ Qui vitia ſua agnoverit, cuique conſcien-„ tia ſecretam in aurem obganniverit, ut„ Perſius inquit, illum ſumma ope adniti de-„ cet, ut ſeſe corrigat: ſin minus, nihil in„ ſe dictum putet. Contra ſi quis meliora„ candide ac citra invidentiam in medium„ adferre poterit, is non ſolum apud ſtudio-„ ſos omnes, verum etiam apud ipſum au-„ ctorem ſe ſummam gratiam initurum,„ nihil ambigat. Bene vale, Pariſiis apud„ Sorbonam.„ Præmiſſum eſt huic editioni privilegium Caroli V. Imp. Gallico idiomate Mechlinii A. 1529. d. 12. Januar. datum, quo Agrippæ libri de occulta philoſophia, de vanitate ſcientiarum, in artem brevem Raymundi Lullii commentaria & Tabula abbreviata, nec non quædam orationes & epiſtolæ muniuntur, aque Georgio de Themſeke & Hermanno Sunderhuiſen juſſu Cæſaris examinata hæc opera & approbata dicuntur. Tandem uno verbo hoc etiam monendum eſt, in margine veteris illius editionis paſſim notulas quasdam comparere.

Cæterum duo adhuc, ad hujus libri hiſtoriam pertinentia, quæ ſupra ſuo loco præ-

termiſi, heic mihi adjicienda ſunt. Primum, quod jam (Lib. IV. Epiſt. 44. p. 189.) An. 1526. d. 16. Sept. Capellanum Noſter certiorem fecerit, ſe opus hoc elaboraſſe: *Scripſi his diebus volumen ſatis amplum, cui de incertitudine & vanitate Scientiarum atque excellentia verbi DEI titulum feci. Tu, ſi aliquando videbis, credo, laudabis argumentum, admiraberis tractationem, & judicabis Regia Celſitudine non indignum: ſed ego illud Regi dedicaturus non ſum. Invenit namque opus illud Patronum ſui cupidiſſimum, & de me optime meritum.* Nulla tamen veſtigia deprehendo e quibus librum hunc, tum quidem compoſitum, ante Annum 1530. in lucem prodiiſſe appareret. Alterum fata adverſa, quæ opus hoc vix natum expertum eſt, ipſius Agrippæ calamo ſic depingit: *Ego, quanto fuerim in periculo, jam primum reſcivi. Tantum enim, dictum eſt mihi, prævaluerant cuculliones illi apud Dominam* (Margaretam intelligit) *ſed muliebriter religioſam principem, ut, niſi illa mox periiſſet, jam ego, quod maximum crimen eſt, monachalis majeſtatis ſacræque cucullæ reus, tanquam in religionem Chriſtianam impius, periturus fuiſſem: ſed & nunc audio, illos adverſum me multo crudelius inſtare apud Cæſares; & librum noſtrum*

ſtrum de Vanitate magnis calumniis onuſtum tradidiſſe Ferdinando Cæſari primum, qui illum tradiderit Carolo Auguſto, graviter indignato, ſuas literas ſuaque ſigilla ipſi præfixa, mihique comminato neſcio quas Cantharidum minas. Itaque jam non aliud expecto, niſi ut verificentur omnia illa, quorum ego in præfatione ad lectorem mihi vates fui. Hæc ſcripſit Mechliniæ An. 1531. d. 19. Januarii.
Vid. Lib. VI. Epiſt. 15.
p. 294.

VI.

ELIÆ EHINGERI

VIRI QUONDAM CELEBERRIMI

DE

FIDELITATE SERVANDA

In

AUTORIBUS CITANDIS

DISSERTATIO

nunc primum e Schedis Ejus edita (*a*).

I*Liacos intra muros peccatur & extra*, vetus & verus eſt verſiculus, quo declaratur tam Trojanorum quam exterorum profligata malitia. *Injuſti ſunt Barbari*, Teſtimonio Salviani de Gubernatione DEI lib. 4. p. 137. *& nos*

(*a*) Debeo hanc diſſertationem benevolentiæ Viri Clariſſimi, & eximia eruditione ornatiſſimi, Jacobi Brukeri, nunc Rectoris Scholæ Kaufbyrenſis, & Rever. Miniſterii Evangel. ibidem adjuncti, optime merentis, qui non hanc ſolum, ſed & plures ejusgeneris ex beati viri Schedis autographis, quarum digniſſimus poſſeſſor ipſe factus eſt, liberaliter mecum communicavit. Quicquid ergo utilitatis ac voluptatis cum ex hac, tum ex aliis, in poſterum a me vulgandis, capies, id omne Præſtantiſſimi Brukeri, humanitati acceptum feres. Hac ratione bene mereri, perget de manibus B. Ehingeri, cujus vitam, elegantiſſima commentatione deſcriptam, non ita pridem luci dedit publicæ.

& nos hoc ſumus: avari ſunt barbari, & nos hoc ſumus: cupidi ſunt barbari, & nos hoc ſumus: impudici ſunt barbari, & nos hoc ſumus, omnium denique improbitatum pleni ſunt barbari, & nos hoc ſumus.

Jam de FIDELITATE ſervanda in citandis auctoribus agam, absque reſpectu perſonarum: veſtrum erit, benignè legere, benignius judicare, benigniſſime a falſis citationibus abſtinere.

Et primo quidem Scriptores Pontificios fidem hiſtoricam non ſemper ſervaſſe, adduco vobis GRATIANUM, qui Auguſtinum Tom. 9. Tract. 30. in Johannem ſcribentem p. 168. *Surſum eſt Dominus, ſed etiam hic eſt veritas Domini, corpus enim Domini in quo ſurrexit, IN UNO LOCO ESSE POTEST*, Auguſtinum, inquam, corrupit, quod ſcripſerit, *in uno loco eſſe poteſt*, Gratianus ait, *in uno loco eſſe OPORTET.*

De hoc Gratiano Poſſevinus Appar. tom. I. p. 560. inquit: *ſciendum eſt, eum ſæpe erraſſe, tribuentem iis autoribus opera, quorum non eſſent:* inſuper monet, *eum circumſpecte legendum.*

GRETSERUS de Cruce l. 1. c. 63. p. 225. *nec eſt, quod moveatur autoritate Gratiani, quippe cui potius curæ fuit veterum*

ſententiam in unum colligere, quam accuratiore diſquiſitione, quænam genuina, & quæ notha ſeu commentitia eſſent, indagare.

D. JACOB KELLER Tom. 2. Catholici papatus p. 650. Gratianus hat der Fablen mehr in ſeinen Codicem hinein geflickt, zwar gut gemeynt, aber nicht gut gemacht, Uns binden keine Canones, ſie ſeyen dann ex reſponſis Pontificum oder Conciliis genommen, oder von ſolchen approbirt, gut geheiſſen in üblichem Gebrauch der Kirchen halben, andere gelten nicht mehr, als die, ſo es geredt haben.

Bellarminus Ambroſium corrupit, de Sacramento Euchariſtiæ l. 4. c. 13. p. 274. Ambroſii verba ſunt in libro de initiandis myſteriis, c. 9. *ipſe clamat Dominus Jeſus, hoc eſt corpus meum: ante benedictionem verborum cœleſtium alia ſpecies nominatur, poſt conſecrationem corpus Chriſti SIGNIFICATUR.* Bellarminus ita citat: *ante benedictionem verborum cœleſtium alia ſpecies nominatur; poſt conſecrationem corpus Chriſti EST.*

Anne Bellarmine, omne quod ſignificatur, EST? ita circumciſio EST Baptiſmus, ita agnus paſchalis EST corpus Chriſti?

In Concilio Aphricano ex PETENTIBUS faciunt POTENTES. Epiſcopi præſentes

ſentes re cognita & penitus explorata ad Cœleſtinum Epiſcopum tum Romanum hoc modo reſcripſerunt. *Decreta Nicena ſive inferioris gradus Clericos ſive Epiſcopos ſuis Metropolitanis apertiſſime commiſerunt: prudentiſſime juſtiſſimeque providerunt, quæcunque negotia in ſuis locis ubi orta ſunt, finienda: nec unicuique provinciæ gratiam Sancti Spiritus defuturam, quæ æquitas a Chriſti Sacerdotibus & prudenter videatur, & conſtantiſſime teneatur; maxime, quia unicuique conceſſum eſt, ſi judicio offenſus fuerit cognitorum, ad concilia ſuæ provinciæ, vel etiam univerſale provocare, niſi forte quiſpiam eſt, qui credat unicuilibet DEum noſtrum poſſe examinis inſpirare juſtitiam & innumeris congregatis in Concilium Sacerdotibus denegare: aut quomodo ipſum TRANSMARINUM JUDICIUM ratum erit, ad quod teſtium neceſſariæ perſonæ vel propter ſexus vel propter ſenectutis infirmitatem, vel multis aliis intercurrentibus impedimentis adduci non poterunt? Nam ut aliqui tanquam a tuæ Sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus Patrum Synodo conſtitutum: quia illud quod pridem per eundem Coepiſcopum noſtrum Fauſtinum, tanquam ex parte Niceni Concilii exinde tranſmiſiſtis, in Conciliis verioribus, quæ accipiuntur Nicææ a S. Cyrillo Coepiſco-*

ſcopo noſtro Eccleſiæ Alexandrinæ, & a Venerabili Attico Conſtantinopolitanæ antiſtite ex authentico miſſis: tale aliquid, non potuimus reperire. Executores etiam Clericos veſtros, quibusque PETENTIBUS, nolite mittere, ne ſumoſum typhum ſeculi in Eccleſiam Chriſti videamur inducere.

Huc usque Concilii verba.

Adhæc Pontificii concilium Laodicenum corruperunt. Nam in hoc Concilio Canone 35. exerte *cultus angelorum* fuit *probibitus*, *quod non oporteat Chriſtianos Eccleſiam DEI relinquere, & ire atque angelos nominare, & congregationes facere, quæ interdicta noſcuntur, ſi quis igitur inventus fuerit huic Idololatriæ ſerviens, ſit anathema, quia dereliquit Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, filium DEI & ſe Idololatriæ tradidit.*

Hinc Origenes contra Celſum lib. I. *ubi nam invenis in Moſe tradi cultum angelorum*, σεβεῖν τοὺς ἀγγέλας. Et lib. 5. p. 237. *Hos Spiritus angelos ex officio ſuo nominari docti invenimus propter divinitatem quandam, interdum Deos vocari a Sacra Scriptura, ſed non ſic ut jubeamur eos adorare aut divinis honoribus colere, quamvis dona Dei afferant. Omnia enim vota, omnes interpellationes, deprecationes, & gratiarum actiones deſtinandæ*

ſunt

ſunt ad DEUm rerum omnium Dominum per majorem omnibus angelis ſummum Pontificem, vivum Verbum & DEUM. Gratias agemus etiam ipſi verbo, interpellabimus, vota & preces ei offeremus, modò intelligamus, quomodo hæc accipiantur vel abuſivè vel propriè. Angelos enim invocare absque illorum cognitione, cujus homo capax non eſt, non videtur rationi conſentaneum. Atque ut demus ab homine comprehendi, miram quandam & arcanam eorum notitiam officiorumque, quibus funguntur ſinguli, hoc ipſum cohibetur, ne quis audeat preces offerre, niſi ſoli Domino DEO, qui unus omnibus abundè ſufficit, per ſervatorem Dominum noſtrum, DEI filium, Verbum, ſapientiam, veritatem, & quicquid de hoc prophetarum Apoſtolorumque Jeſu literæ prædicant. Idem Origenes l. 5. contra Celſum p. 241. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ ὀυρανῷ ἀγγέλους οὐδεὶς τῶν δουλευόντων τῷ Μωυσέως νόμω προσκυνεῖ· *Quia & cœleſtes angelos nemo adorat, qui ſe legi Moſis ſubdidit.*

Bartholomæus Carranza in ſumma Conciliorum pag. 97. ex imperitia Græcæ linguæ (*b*) legit:

(*b*) Græcæ linguæ imperitiam, quam Ehingerus hic Carranzæ objicit, probare etiam poſſet hæc in ſcriptio Canonis XVI. Concilii VI. Conſtantinop. p. 240.

legit: QUI ANGULOS COLUNT. Ex angelis facit ANGULOS.

Invocatio Angelorum à S. Johanne repudiata, à Concilio Laodiceno condemnata, ab Origene exploſa eſt. Ergo neque nobis admittenda.

In antiquitatibus Britannicis p. 85. rex Eadgarus AD NOS SPECTAT EXAMEN DE MORIBUS CLERICORUM. Pontificii corrumpentes textum invertunt quaſi Rex Eadgarus dixerit: *de quorum omnium moribus AD VOS ſpectat examen. Quoniam magnificavit miſericordiam ſuam Dominus facere nobiſcum dignum eſt ô Pater reverendiſſime, ut innumeris illius beneficiis dignis reſpondeamus operibus. Neque enim in gladio noſtro poſſidemus terram, & brachium noſtrum non ſervavit nos, ſed dextra ejus, & brachium ſanctum ejus, quoniam complacuit illi in nobis. Juſtum proinde eſt, ut qui omnia ſubjecit ſub pedibus noſtris, ſubjiciamus illi & nos & animas noſtras, ut hi, quos nobis ſubdidit, ejus ſubdantur legibus, non ſegni-*

p. 240. edit. Antverp. 1564. in 8. *De quibus DIACONIBUS loquatur liber Act. Apoſtolorum.* Sed facile concedo, eſſe heic mendum typographicum. Nam ex ipſo hoc Canone & aliunde perſpicimus, Carranzam recte voce *Diaconus* in ſecunda declinatione uſum eſſe.

ſegniter elaboremus. ET MEA QUIDEM INTEREST *laicos cum æquitate jure tractare, inter virum & proximum ſuum juſtum judicium facere, punere ſacrilegos, rebelles comprimere, eripere de manu inopem fortiorem ejus, egenum & pauperem à diripientibus eum, ſed* ET MEÆ SOLLICITUDINIS EST *Eccleſiarum miniſtris, gregibus monachorum, choris virginum & neceſſaria eorum procurare, ac ſaluti & quieti vel paci conſulere.* DE QUORUM OMNIUM MORIBUS AD NOS SPECTAT EXAMEN, *ſi vixerint continenter, ſi boneſte ſe habeant ad eos, qui foris ſunt, ſi divinis officiis ſolliciti, ſi ad docendum populum aſſidui, ſi victu ſobrii, ſi habitu moderati, ſi in judiciis ſint diſcreti (pace veſtra loquor, reverendi Patres) ſi iſta ſolerti ſcrutinio curaſſetis, non tam horrenda & abominanda ad aures veſtras de clericis perveniſſent. Taceo quod non eſt illis corona patens, nec tonſura conveniens. Ac ne in veſtra laſcivia, inſolentia in geſtu, in verbis, turpitudo interni hominis produnt inſaniam. Præterea in divinis officiis, quanta ſit negligentia cum ſacris vigiliis vix intereſſe dignentur, cum ad ſacra Miſſarum ſolennia ad ludendum, ſubridendum magis quam ad pſallendum congregati, videantur. Dicam quod*

boni

boni lugent, mali rident, dicam dolens (ſi tamen dici poteſt) quomodo diffluant in comiſſationibus, ut jam domus, Clericorum putentur PROSTIBULA MERETRICUM, Conciliabulum hiſtrionum, ibi alea, ibi ſaltus, & cantus, ibi usque ad medium noctis ſpatium protracta in clamore & horrore vigiliæ. Sic patrimonia regum, eleemoſyna pauperum, imo, (quod magis eſt) illius pretioſi ſanguinis pretium profligatur. Ad hoc ergo exhauſerunt Patres noſtri theſauros ſuos? Ad hoc Fiſcus Regius, detractis reditibus, multis elargitus eſt? ad hoc Eccleſiis Chriſti agros & paſtiones regalis munificentiæ contulit, ut deliciis Clericorum meretrices ornentur, luxurioſæ convivæ præparent carnes & aves, & talia judicia comparentur? Hoc milites clamant, plebs ſubmurmurat, mimi cantant & ſaltant, & vos negligitis, vos parcitis, vos diſſimulatis? &c.

Vidimus hactenus Pontificios autores, Gratianum Bellarminum, tempore Concilii Aphricani Legatos Pontificis Romani, Carranzam, Cardinalem Perronium contra Iſaacum Caſaubonum in Epiſtola Regis Britanniæ Eadgari, mala fide citaſſe. Iliacos intra mures peccatur & extra Eccleſiam Pontificiam quandoque fides labaſcit, veritatem hanc verbis GEORGII CASSAN-DRI

DRI effero, qui in Conſultatione ſua glorioſiſſims Imperatoribus Romanis, Ferdinando I. patri & Maximiliano II. filio p. 145. exhibita, ita ſcribit: *nolo*, inquit, *commemorare, quam mala fide nonnulli in hac ſanctorum interpretatione convellenda verſati ſint. Nam cum ſciant religioſis animis reverentiam venerandæ illius vetuſtatis inſitam eſſe, ipſi ni animis quoque ſuis fulgore autoritatis illorum percellantur, ipſa patrum teſtimonia contra manifeſtam ipſorum Patrum Sententiam obtorto collo trahant, & ut fucum imperitioribus faciant, ipſas non modo ſententias non modò falsò torquent, ſed verba etiam ipſa immutant, ut in celebri quodam Volumine Germanico* (*A*), *quo recuſatæ Synodi & defectionis Romanæ Eccleſiæ redduntur, haud ita pridem edito, & multis utraque lingua veterum & recentium teſtimoniis referto eſſe conſtat. Nam quod Ambroſius in Epiſtolam ad Romanos adverſus gentilium deos ſcripſit: Miſera*

(*A*) Tübingen A. 1583. p. 104. in 8. Cauſa recuſatæ ſynodi. Abfertigung und wahrhaffte gründliche Widerlegung 2. Jeſuitiſcher Schmach-Schrifften, Bellarmini und Petri Hauſoni, durch die Würtembergiſche Theologen, Tübingen A. 1587. p. 188. PER ISTOS, im Teutſchen, das man durch dieſe (heilige Menſchen) könne zu GOtt kommen.

Miſera uti ſolent excuſatione PER ISTOS (intellige minoris ordinis Deos) IRI AD DEUM, ſicut per comites itur ad Regem. Autores hujus præclari voluminis vocem ISTOS in JUSTOS commutant; idque in Germanica quoque verſione ſecuti ſunt, durch die Heiligen convertentes, ut videlicet imperitis, & minus in veterum lectione verſatis, ab Ambroſio ſanctorum & juſtorum ſpirituum interpellationes damnari perſuadeant. Non minor impoſtura committitur

ADDENDO

aliquid textui, præter mentem autoris. Ita corruptus eſt S. Cyprianus â Stapletono cum in Cypriano de ſimplicitate Prælatorum Princ. doct. l. 6. c. 7. fol. 113. hæc verba diſerta ſint: *Hoc erant utique & cæteri Apoſtoli, quod fuit Petrus, pari conſortio præditi & honoris & poteſtatis, ſed exordium ab unitate proficiſcitur.* Romanus Cyprianus infarcit: *ET PRIMATUS PETRO DATUR,* cum Cyprianus dicat, *unitatis ejusdem originem, ab uno incipientem, Chriſtus ſua autoritate diſpoſuit.* Romanus Cyprianus invexit, *unam cathedram conſtituit.* Et rurſus, cum Cyprianus, *ut una Chriſti Eccleſia monſtretur*, inſerit Romanus *ET CATHEDRA UNA.*

Quemadmodum Pontificius Stapletonus Cypria-

Cyprianum ADDENDO corrupit: ita etiam Gregorium Magnum, qui lib. 4. epiſtolarum ad Johannem Epiſcopum, Conſtantinopolitanum ita ſcribit p. 146. *Certe Petrus Apoſtolus primum membrum ſanctæ & univerſalis Eccleſiæ eſt; Paulus, Andreas, Johannes, quid aliud quam ſingularium plebium ſunt capita, & tamen ſub uno capite omnes membra ſunt Eccleſiæ.*

Gregorius ait; *ſub uno capite omnes membra ſunt Eccleſiæ:* Stapletonus citat *ſub uno CAPITE PETRO, omnes membra Eccleſiæ.*

Quam fidelitatem Pontificii in BERTRAMO ediderint, libet Marcum Antonium, de Dominis audire, de Repub. Eccleſiaſtica ita ſcribentè lib. 5. §. 165. p. 177. *Initio igitur materia hæc fuit diſputabilis & in utramque partem habet ſuos patronos. Bertramus vero Patres ſecutus, & continuatam usque ad illa tempora Eccleſiæ univerſalis doctrinam retinens, ſcripſit adverſus novellos tum realiſtas. Libellus ipſius fuit in Eccleſia admiſſus, & plurimum laudatus. Trithemius ad an.* 830. *eum in catalago ſcriptorum Eccleſiaſticorum recenſet, illumque in divinis ſcripturis valde peritum & in literis ſecularium diſciplinarum, egregiè doctum, ingenioque ſubtilem & clarum eloquio, nec minus vita, quàm doctri-*

na

na inſignem fuiſſe teſtatur, atque hoc ipſum ejus opuſculum commendabile, poſt alterum de Prædeſtinatione prædicat. Quis ergo ſtomachetur ſive Genebrardi de ſcriptoribus noni ſeculi lib. 4. chronol. cenſuram, dum Bertramum & Fredevardum Equitem inter hæreticos ſcriptores numerat ſive Margarinum in præfat. ſuæ Bibliotheca, dum opuſculum Bertrami hoc ex ſua Bibliotheca extrudendum ut hæreticum cenſet. Bellarmini quoque de Euchariſtia l. 1. c. 1. qui ſimiliter inter hæreticos Bertramum reponit, non ſine lapſu in Chronologia: eum enim ſub Carolo Craſſo ponit ad annum 886. reliqui cum Trithemio Carolum, ad quem ſcripſit Bertramus, agnoſcunt Carolum Calvum, Lotharii fratrem, dum eſſet Rex Franciæ, poſt pacem initam inter fratres Ludovici pii filios. Ea verò ſecuta eſt anno Domini 842. vel 843. Pejor verò eſt Bellarmini lapſus, quod in ſuo tractatu de ſcriptoribus Eccleſiaſticis Paſchaſium Ratbertum, Abbatem Corbeienſem ponit ſub Ludovico pio, ad annum 820. & illum ſcribit Bertramum confutaſſe. Scripſerat ergo Bertramus, ſi vera eſt Bellarmini chronologia, ante annum 820. & tamen priori loco aſſerit, eum ſub Carolo Craſſo ſcripſiſſe, circa annum 886. In hoc ergò dormitavit Illuſtriſſimus Bellarminus in

ſuis

ſuis Chronologiis parum felix. Ecce itaque per octingentos pene annos pius & Catholicus autor, pro tali perpetuo habitus, a privatis hominibus, ut hæreticus, damnatus, & opuſculum ejus Catholicum, quia ipſe vanis judicibus non niſi a Clemente VIII. inſertus, ita in ſuo Apparatu teſtatur Poſſevinus, tanquam hæreticum ſupprimitur, & tamen neque autorem neque librum ſeveri librorum Expurgatores Belgæ Theologi cum ſuo Duce ALBANO, & Hiſpaniarum rege Catholico totaque Inquiſitione auſi ſunt reprobare, ſed artificium aperiunt, quo dicta catholicorum veterum jam ſoleant illi eludere, ne novis ipſorum commentis obſint. Expurgatores audiamus ex ipſamet prima Antverpienſi, & a me viſa editione, cui ea appoſita eſt cautela; Ducis ALBÆ juſſu ac decreto cavetur, ne qui præter prototypographum Regium hunc indicem imprimat, neve ille aut quis alius publice vel private vendat, aut citra Ordinariorum facultatem aut permiſſionem habeat. Cavetur etiam, ne quis hunc Indicem parte aliqua augeat, vel minuat, neque ex impreſſis manuſcriptum exprimat, citra Gubernatoris & Conſilii autoritatem. In hoc igitur Indice Belg. in B. hæc habentur:

Quanquam librum iſtum (Bertrami) magni non æſtimemus, itaque non magnopere la-

boraturi ſimus, vel nuſquam ſit vel intercidat: tamen cum jam ſæpe recuſus ſit & electus a plurimis & per interdictum nomen omnibus innotuerit, hæreticis conſtet de ejus prohibitione per varios catalogos, fuerit catholicus presbyter, & Monachus Corbeienſis Cœnobii, Carolo non tam magno, quam Calvo charus & venerabilis juvet hiſtoriam ætatis illius in Catholicis veteribus aliis, plurimos feramus errores, & extenuemus, excuſemus, excogitato commento perſæpè negemus, & commodum iis ſenſum affingamus, dum opponuntur in diſputationibus, aut in conflictionibus cum adverſariis non videmus, cur non eandem æquitatem & diligentem recognitionem mereatur Bertramus, ne hæretici ogganniant, nos antiquitatem pro ipſis facientem exurere & prohibere. Itaque mirum non eſſe, pauca pro ipſis videri facere nobis catholicis, tam irreverenter antiquitatem vel in ſpeciem a nobis diſſentientem exſibilantibus ac perdentibus, quin & illud metuimus, ne liber iſte non ſolum ab hæreticis, verum immorigeris quoque Catholicis, ob interdictum avidius legatur, odioſius allegetur, & plus vetitus quam permiſſus noceat. Hæc illi.

At certe hoc non eſt candidè, neque bona fide agere. Veterum ſcriptorum catholicorum nulli poſſunt eſſe errores præſertim in fide, quos prio-

priores ætates non agnoverint & reprehenderint. Nunc vero poſt multa ſecula, ubi nos novam doctrinam, veteri contrariam excogitamus & evulgamus, velle veterem ipſam doctrinam noſtris novitatibus & erroribus adverſam, errores condemnare, & libros in Eccleſia per plura ſecula approbatos, nunc tandem prohibere: proſcribere, eſt intolerabile, intolerabilius adhuc velle mala fide, dolo malo, aſtu diabolico dedita opera & ex aſtuto conſilio contra ſcientiam extenuare, excuſare, excogitato commento negare, commodos ſenſus affingere. Hi vero noſtri ſcilicet patres, noſtri Doctores, noſtri magiſtri, artificia ſua aperiunt, fidis ſuis alumnis, eosdem iisque armant, & inſtruunt, ut melius ſit in novis commentis futilibus ſe per dolos etiam ſtabilire, quam a veteribus diſcere, & nudam arripere ab eis veritatem. Tantum M. Antonius de Dominis.

JOHANNES BUSÆUS Soc. Jeſ. edidit Moguntiæ anno 1602. HINCMARI Rhemenſis Archiepiſcopi in Galliis Epiſtolas, ex Bibliotheca Eccleſiæ Spirenſis, in Præfatione ad Epiſcopum Spirenſem ita ſcribit: *Eadem cauſa a ſeptima epiſtola, quia mutila eſt & manca, ac potius appendix ſuperioris epiſtolæ videtur, NONNULLA RESECVI.* Ita Buſæus fuit Hincmari RESE-

CTOR. Hunc Hincmarum, teſte Poſſevino, tom. 2. Appar. fol. 52. Nicolaus I. papa divinitus valde doctum fuiſſe teſtatur in Cap. Excellentiſſimus. Apud Anaſtaſium Bibliothecarium in Nicolao I. p. 322. Papa agit contra Hincmarum Rhemenſem Archiepiſcopum, Rhotardus ab Hincmaro depoſitus, reſtituitur.

DE JONA AVRELIANENSI Epiſcopo ita ſcribit Bellarminus de Scriptoribus Eccleſiaſticis. *Hic autor* (Jonas) *caute legendus eſt, quoniam laborat eodem errore, quo Agobardus & reliqui ejus ætatis Galli, qui negabant ſacris imaginibus deberi cultum religioſum.*

Hinc illæ lachrymæ, & quivis odorari poteſt, cur Buſæus RESECTOR fuerit epiſtolarum Hincmari Galli, cum Archiepiſcopi rite depoſitos Epiſcopos a Romanis Pontificibus reſtitui recuſarint, & Eccleſia Gallicana cultum latriæ imaginibus penitus denegarit.

Apud Clariſſimum Doctorem GERARDUM articulo ſexto Phoſphori de Purgatorio, diſputatione ſeptima, Jenæ 1629. litera P. 3. Reſpondente M. Johanne Gabriele Mullero, Alfeldo-Norico ita legitur. *Ad hanc expoſitionem digitum Chryſoſtomus homil.*

41.

41. *Cap.* 12. *Matthæi intendit, ſic ſcribens: Diverſorum hominum alii & hic & ibi ſupplicia dabunt ut Sodomitæ: alii in præſenti ſolummodo vita, ut fornicator Corinthius: alii in futura vita, ut Prophetæ & Apoſtoli.*

Manifeſtam autem facta m fuiſſe injuriam S. Chryſoſtomo, falſa citatione, ex ipſo fonte liquet, quem Commelinus oſtendit in Cap. 12. Matthæi homil. 42. p. 391. editionis Commelinianæ Græco-Latinæ an. 1603. *Univerſorum hominum alii & hic & ibi ſupplicia dabunt: alii in præſenti ſolummodo vita, alii in futura tantum: alii nec in præſenti nec in futura. Hic quidem & ille, ut illi ipſi, de quibus nunc agitur. Nam & hic ipſos ultus eſt, quoniam intolerabilia paſſi ſunt, urbe ipſorum vi a Romanis expugnata: ubi autem acerbiſſima eos expectant tormenta ut Gomorrhæ ac Sodomorum cives, aliique complures. Ibi vero ſolummodo, ut dives ille, qui in flamma cruciatus, nec guttæ unius aquæ dominus eſt. Hic autem tantum, ut qui apud Corinthios fornicabatur. Neque hic vero, neque ibi, ſicut Apoſtoli & Prophetæ. Sic beatus ille Job, cæterique hujusmodi* οὔτε δὲ ἐνταῦθα, οὔτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι, ὥσοι προφῆται, ὡς ὁ μακάριος Ἰώβ.

Si de fidelitate D. THVMMII in citatione Concilii Chalcedonenſis ſcriberem:

Dicere conarer quot fulgeat ignibus æther

Et quota in Oceani bellua mole natet,

Ita autem ſonat Canon Concilii 16. *Si qua Virgo ſe dedicaverit DEO, ſimiliter Monachus, non licet eis nuptiis jungi. Si vero inventi fuerint hoc facientes maneant excommunicati. Oſtendenda autem in eos humanitatis autoritatem habere ſtatuimus Epiſcopum ejus loci.*

D. THUMMIUS in Matth. p. 77. ſic ſenſum Concilii explicat. *Concilium Chalcedonenſe can. 16. ſtatuit, conjugium inter Monachos & Monialem FIRMUM eſſe, & SI EXCOMMUNICATI FUERINT, VULT STATIM ABSOLVI.*

M. Antonius de Dominis l. 2. c. 11. p. 222. mentem concilii ita interpretatur. *Hoc eſt confitentibus ſe peccaſſe, tollat ab eis excommunicationem & patiatur eos, ſine illa ſuo frui matrimonio. Non enim ponit conditionem ullam ſeparationis, & aperte vocat nuptias: fornicaria vero conjunctio non poteſt in publico generali Concilio nuptiarum nomine honeſtari.*

Augu-

Auguſtinus de peccatorum meritis l. 3. c. 7. p. 725. *Ante paucos Annos Romæ quidam extitit, Jovianus nomine, qui Sanctimonialibus etiam ætate provectioribus, nuptias perſuaſiſſe dicitur, non illiciendo quo caram aliquam ducere vellet uxorem, ſed diſputando nihil amplius fidelibus conjugatis apud Deum habere meritorum.*

D. GEORGIUS ZEÆMANNUS Campidono 28. Julii 1625. ita ſcribit ad me: *Novo me beneficio afficis, Cl. vir, amice dilectiſſime, quod nullis parcis laboribus ut eorum allegatorum fidem eruas, ubi libri me deficiunt, quos plerosque ipſe antehac Lavingæ legi, ubi inſtructiſſima Bibliotheca Palatina tum Gymnaſii, tum Synedrii mihi ad manus erat. De Aranea* (c) *â Franciſco hauſta adhuc anxie laboro.*

(c) Liceat huc quædam transferre ex Celeb. Wendleri Diſſ. de Libris a Pontificiis aliisque hæreticis ſuppreſſis & corruptis p. 43. ſq. *Notus eſt eruditis liber Conformitatum S. Franciſci cum vita Jeſu Chriſti.* —— *Mentio hic quoque injicitur araneæ, quam inter celebrationem miſſæ in calice Franciſcus imbibiſſe dicitur, & quæ poſtmodum poſt pruritum cruris ad ſcalpturam ejusdem e crure illæſo prodiiſſe traditur. Lis ſeculo ſuperiori de hoc ficto miraculo inter Theologum Lutheranum & Pontificium in Suevia exorta fuit: ille in publico aliquo ſcripto contineri hoc de aranea miraculum in conformitatibus Franciſci aſſerebat, hic negabat. Strenue, criminis falſi noſtrum non ſine tripudio accuſans. Devolveba-*

Mirum quo infelici ſidere ejus meminerim. Nam cætera de Franciſco miracula omnia ex ipſo libro conformitatum, qui Lavingæ mihi ad manus erat, bona fide deſcripſi, vel potius ex Carnificina mea Eſauitica Witebergæ edita repetii. Unum hoc de ARANEA nunc addidi, quia illud ipſum a DD. Gerardo Tom. 5. Locorum pag. 1265. Johanne Wolfio tom. 1. Lectionum memorabilium p. 622. (ubi fol. 72. ex lib. Conformitat. citatur) D. Lottero & aliis allegatum vidi & legi. SED NUNC ME DECEPTUM DEPREHENDO A TANTIS VIRIS; quamvis adhuc ſperem de Fr. Andrea, Franciſci individuo Comite, miraculum ipſum de Aranea inveniri poſſe, cum M. Rauſcherus Cent. III. P. III. diſerte alleget (Gieſſen *an.* 1614.) *quem ego in legendis fabularum Papiſticarum ſutoribus diligentem fuiſſe arbitror.* Tantum Zeæmannus.

In

vebatur his ad Ephorum Ulmenſium Conradum Dietericum. Conformitatum liber, quem Bibliotheca Ulmenſis aſſervabat, ſedulo evolvebatur, tale quid de aranea in eodem non inveniebatur. —— Quærebantur undique vetuſta exemplaria conatu tamen fruſtraneo; tandem Auguſtanus quidam Theologus Chriſtmannus antiquiſſimum aliquod exemplar afferendum Mediolano curavit, in quo locus integer repertus fuit. —— Obſervat Ebingerus in Hiſt. Eccleſ. Sec. XV. in exemplari Mediolanenſi An. MDX. (ſic enim legendum videtur) *d. 18. Sept. impreſſo fol. 72. pag. 1. col. 1. integrum locum legi.*

In vita S. Nortberti, Antwerpiæ anno 1630. hæc leguntur: *Araneam grandem, in calicem conſecratum illapſam, fide ſua ſolita & magna, miraculoſe illæſus exhaurit.*

Sanguine vivifico læthalem exhaurit Arachnen
Sed nare excutitur virus inane mali
Quid ſibi non voluit pietas divina licere?
Fecerunt vitæ pocula virus iners.

AUREA LEGENDA.
Im Wintertheil von S. Conrad.
p. 117. b.

Einsmahls an einem Oſtertag, da hett S. Conrad Meſs, und da er unſers Herrn Fronleichnam empfangen hett und das Heilig Sacrament von dem Kelch empfachen wolt, und als er in aufdecket, da ſahe er eine Spinne was darein gefallen, davon der auſſer Menſch ſtirbet: aber der inner Menſch tröſtet ſich des untödtlichen krancken, und hett ein feſten Glauben, und getrauet Gott, es wär nichts tödtlich oder ſchädlich da, und verzehret das Sacrament begierlich mit dem Gifft, und gedacht daran, das die Gifft der alten Schlangen

überwunden hett, mit der Gab des Leidens unſers Herren Jeſu Chriſti, da nun ſeine Diener ſahen, das er alſo davon erblichen was, da forchten ſie, er ſtarb darvon, und waren ſehr betrübt, und nach der Meſs, da gieng S. Conrad zu Tiſch, und ſaſs ein weil, und aſs nichts, da fraget man Ihn heimlichen, was er ton wolt? da ſprach er: ich wart eines Gaſts: der komt bald, und neiget ſich mit dem Haupt auf dem Tiſch, und tet ſeinen Mund auf, da gieng ihm die Spinne wider heraus, wann ſie mocht ihm keinen Schaden ton.

Das Wunder ſahen ſeine Diener,
und wurden deſſen zumal
fro.

VII.

Google

VII.

ANNALECTA
de
Vita, fatis, moribus & ſcriptis Henrici Cornelii Agrippæ ab Nettesheym.

PRolixam ſatis & copioſam de Henrici Cornelii Agrippæ vita & meritis publici juris facere commentationem conſtitutum mihi erat. Cum igitur in finem jam omnia ejus opera, præſertim vero epiſtolas, cum cura perlegeram, ac plurimis inde congeſtis memorabilibus aliunde etiam, quicquid illius viri hiſtoriam illuſtrare poterat, ſedulo conquiſiveram. Mereri enim noſtrum hoc ſtudium videbatur vaſta Agrippæ eruditio, & fama, tot licet inuſtis maculis conſperſa. Nactus autem deinde Dictionarium Bailianum, quod theſaurum potius quam librum jure vocaveris, pleraque jam ab eo occupata eſſe comperi. Ne igitur poſt Homerum Iliada ſcriberem, iſto conſilio abjecto, poſt opimam meſſem ſpicilegium ſaltim tenue inſtituere decrevi, ea, quæ a Bailio vel prorſus omiſſa, vel ſummis tantum digitis tacta fuerunt, memoraturus.

I. *Agrip-*

I.

Agrippæ Patria.

AGrippam An. 1486. d. 14. Sept. Coloniæ Agrippinæ prima vitæ ſuæ incunabula cœpiſſe, recte id ex ipſis ejus epiſtolis evincente Bailio, uti extra omnem dubitationis aleam penes me poſitum eſt: ita non poſſum, quin moneam, quendam illius amicum Belgicam ipſi in iisdem epiſtolis aſſignare patriam. His enim verbis noſtrum is (*a*) compellat: *Illud imprimis mihi fuit gratiſſimum, quod te intelligam haud quaquam abhorrere, a noſtra Antverpia, quod ſi adveneris, crede mihi, longe gratiſſimus advenies. —— Nec video cauſam, cur mavelis manere in Gallia Lugdunenſi, quam tua Belgica, quæ te produxit. Conſentaneum enim eſt, ut patriam illuſtres, & ſpartam, quam nactus es, ornes.* Imo ipſe Agrippa id in reſponſoriis (*b*) fatari videtur, ſcribens: *Ingratiſſimus ego ſum omnium, qui vivunt, hominum, ſi tuum in me amorem, ſi tua in me ſtudia, ſi tua optima monita atque conſilia non obviis mani-*

(*a*) Lib. V. Epiſt. 15. p. 231.
(*b*) Ibid. Epiſt. 18. p. 234. & Ep. 21. p. 236.

manibus acceptem, ſi non agnoſcam, ſi non etiam ſequar —— qui ad meam me felicitatem vocas, & ad patriæ gloriam hortaris. Exin Agrippam equidem Coloniæ natales debuiſſe ſuos, ſed parentes majoresque ejus Belgicam agnoviſſe patriam colligo. Pater, matre tum adhuc ſuperſtite, A. 1518. ad plures abiit (*c*).

2.

Agrippæ πολυμαθεια *& ingenium capaciſſimum.*

AD omnia indolis bonitas Noſtrum armaverat. Hinc fertile ejus & amplum ingenium unius aut alterius ſcientiæ anguſtis carceribus includi noluit, ſed omne literarum genus familiare ſibi reddere geſtiit, abditis etiam & abſtruſiſſimis ſcrutandis capax: ut adeo in Agrippam conveniat, quod Franciſcus Irenicus (*d*) de magno Eraſmo Roterodamo pronunciavit: *Tot uni illi viro diſciplinarum divitiæ, & ſingulari huic tot ſcientiarum ſpecies exuperant, quot diverſæ hominibus diverſis conceſſæ fuerunt, ut plures homi-*

(*c*) L. II. Ep. 19. p. 60.

(*d*) In Exegeſi Germaniæ L. II. C. XXXVIII. f. 42. edit. Hagen. 1518.

homines unus Agrippa ob pluralitatem curarum ſubiiſſe videatur. Et quod longe pulcherrimum eſt, nullius diſciplinæ præſtantia ob felicitatem alterius in illo inclinatur, nec quod uni impenditur, alteri derogatur: verum pari ſemper trutina libratum, per ſe unum quodque, ac ſi homini ſingulari contigiſſet, valet ac meretur. Suopte exemplo comprobavit conſilium, quod aliquando amico (*e*) ſuggeſſit, a nobis heic adſcribendum: *Hoc unum te admoneo, ut conſideres, neminem poſſe veraciter doctum evadere, qui in unius duntaxat facultatis rudimenta juraverit: de quo vere dictum eſt: Bos laſſus fortiter figit pedem. Neque vero magnum eſt, in uno ſolo artificio doctum eſſe, vel quantumcunque etiam excellere, quum illud fere quilibet lanii, fartores, coci commune habeant; ſed tanto quisque doctior erit, quanto neſcierit pauciora. Hortorque quo te divinitas ingenio donavit & amplo & ſublimi, id ipſum tibi non paucis, nec humilibus, ſed omnibus & altiſſimis quibusque diſciplinis viriliter eſſe occupandum. Nec te retrahat ab hoc propoſito quorumcunque contradicentium nugax garrulitas, quibus ſemper in ore eſt: Vita brevis, ars longa, experimentum fallax,*

(e) Lib. II. Epiſt. XII. p. 53.

fallax, inquiſitio difficilis, temporis anguſti negotioſa inopia, & quod vix ad unius bonarum artium facultatem, nedum ad multarum notitiam conſequendam ſuppetat, & quæ his ſimilia blaterant, naturam inculpantes & de ingenio ſuo diffidentes, ſat eſſe ratiocinantur in una aliqua facultate egregiam ſibi palmam vendicare: non coaleſcere ingenia, quæ huc & illuc in diverſis ſtudiis præcipitanter vagantur, ſed multitudine ſcibilium confundi, corrumpi & (veluti vicino ſplendore occæcantur oculi) caliginoſa fieri, ut contingat illis, dum plura ſcire cupiant, ſingula ignorare. Hæ ſunt rationes illorum, quibus multa præclara ingenia deterrent. Illis igitur reſpondemus, naturam eos injuria accuſare, quam nullis in rebus producendis erraſſe, nihilque plus aut minus, quam ſatis eſſet, effeciſſe conſtat. Satis ſuperque nobis vitæ ſupereſſe ad omnium quantumcunque magnarum difficiliumque rerum notitiam conſequendam, ſi non ad ſupervacuas & vanas actiones illam per otium & ignaviam conſumpſerimus: nullam temporis indigentiam ſive inopiam fore, ſi illius nulla nobis jactura exeat: ingenium autem noſtrum ſic natura condidit, quod, quo magis applicatur ad diverſa, quo pluribus oneratur, eo magis excitatur, acuitur, augeſcit, illuſtratur: neque vero

quem-

quemadmodum ſolis radius fulgore nimio corrumpit oculos caliginoſosque reddit, ſic ipſius intelligentiæ radius. Illuſtrat enim, & eo magis ingenii lumen exauget, quo quis capere magis poteſt intelligibilis ſplendoris influxum. Non ergo circa unam facultatem tibi arbitraberis eſſe morandum, ſed variis ſtudiorum & linguarum generibus, & iis ſemper melioribus te exerce, etiam abſtruſiſſima quæque; & quæ adhuc in tenebris deliteſcunt, pro viribus explorare ſtude. Quin confide ingenio, & aggredere omnia, ſic namque omnia apprehendes, ſi non diffidas de te ipſo. Hæc, de quibus judicium cuilibet relinquo liberum, licet prolixiora, appingere haud piguit, quod, quæ eruditorum de ſtudiorum ratione mens fuerit & ſententia, noſſe nec inutile nec injucundum ſit. Immenſam Agrippæ lectionem teſtantur ejus ſcripta, libri præſertim de occulta philoſophia, reconditis veterum ſapientiæ ne dicam an ſuperſtitionis myſteriis referti, & de vanitate ac incertitudine omnium ſcientiarum & artium. Hujus igitur loci eſſe arbitror, ejus de legendis libris judicium producere. *Ita* autem is ad amicum (*f*): *Nullus autor, nul-*

(*f*) Lib. III. Ep. 31. p. 127.

nullus liber lectu dignus erit negligendus. Quodſi hoc non placeat conſilium, vel quia difficile ſit omnes pretio redimere, vel quia vix hominis ætas ſufficiat omnes percurrere, & juxta Senecæ ſententiam: non tibi curæ ſit, quam plures autores legas, ſed quam bonos: en duos tibi potiſſime legendos dabo, unum Latinum, Plinium, alterum Græcum, Plutarchum. Hi duo (crede mihi) præ cæteris ſufficiunt ad reddendum hominem in omni ſcientiarum genere utraque lingua doctiſſimum: niſi quod ſacras literas tibi conſulo omnibus anteponendas, ſine quibus omne reliquum ſtudium tuum vanum erit, & forte etiam noxium. Omne enim, quod ex fide non eſt, peccatum eſt, & quod cum Chriſto non eſt, contra illum eſt. Cæterum hoc præcipue in Agrippa maxima me percellit admiratione, tantum ei fuiſſe otii, tantum ingenii, tantum induſtriæ, ut, cruenta Martis ſigna & caſtra per aliquod tempus ſecutus, variis adverſantis fortunæ circumactus diſcriminibus, per omnem fere Europam itinere vagatus, tot inimicorum odiis & perſecutionibus preſſus, deſultorio ſemper vitæ genere uſus, nullibi diu pedem figens, graviſſimis, ſe invicem excipientibus, functus muneribus, utpote Mediomatricum Reip. Syndicus & Orator,

matris Franciſci I. Galliarum Regis Archiater, Caroli V. Imp. Conſiliarius & Hiſtoriographus, docens etiam aliquando in Academiis, pauper plerumque & æris inops, eos in quovis literarum genere progreſſus facere, tot linguarum uſum ſibi parare, frequenti epiſtolarum commercio incumbere & libris, lucernam olentibus, vacare ſcribendis potuerit: idque non adeo longævus, cum non prorſus decem integra luſtra vivendo peregerit. Præterea excellens & ſingulare ejus ingenium ignota antehac proferre, resque in bello ac pace utiles ſagaciter excogitare valuit. Ita, ſi fidem ipſi adhibeas, novas invenit machinas bellicas. Sic enim A. 1526. d. 16. Sept. Lugduno ad Capellanum (*g*): *Scribo nunc pyromachiam, & non tam ſcribo, quam ipſa experientia oſtendo, jamque habeo apud me non modicis ſumtibus paratos architecturæ & bellicarum machinarum meæ inventionis modulos admodum utiles ſimul & pernicioſos, & quales hactenus, quod ſciam noſtra non viderit ætas. Hæc fortaſſe Regi ipſi & cognitione gratiora, & uſu adverſus hoſtes multo utiliora futura eſſent: ſed adhuc hæreo animo, ambiguus, quid facturus ſim,*

(*g*) Lib. IV. Ep. 44. p. 189.

ſim, planeque academicon illud accidit, ut nihil adhuc ſtatuere queam, multis adhuc ingratitudinis exemplis, ſimul ac Periclis mercede Phalaridisque præmiis deterritus. Sed nondum noſti omnia, mi Capellane, quæ & quanta lateant ſub Agrippæ tui pallio. Quodſi aliquando Silanum meum explicare liceret, tunc viſurus eſſes, quantum poterit Agrippa tuus præſtare principi atque regi. Eodem anno d. 19. Nov. ad alium amicum hæc perſcribit (*h*): *Inveni tandem projiciendorum igneorum globorum machinam, cui in velocitate, in facilitate & in compendio non eſt par: quin & alia his ſimilia plura.* Anno autem 1527. Lugduno d. 4. Decembr. ita ad quendam familiarem (*i*): *Mittimus tibi cum reſiduis machinis pontem noſtrum, opus quidem rude & abortivum ac proportione carens, ingenio tamen & induſtria facilitateque haud contemnendum. Sed ubi Antverpiam venerimus, ego hanc machinam novam omnibus numeris denuo abſolvam.* Hæc Marti propria. Nunc ipſis Noſtri verbis artem nobiliſſimam, ab eo, ſi ipſi credas, inventam, pacisque etiam tempore maxime proficuam ejus itidem ver-

(*h*) Lib. IV. Ep. 68. p. 214.
(*i*) Lib. V. Ep. 20. p. 236.

verbis memorabimus. *Habeo*, ſcribit A. 1527. d. 10. Oct. (*k*) *jam nuper per me excogitatos modos aliquos, quibus poſſum regio ærario quotannis non modica pecuniarum talenta applicare, etiam abſque populi gravamine, ſed & magno cum Reip. commodo plebisque congratulatione: ſed non ſum illa dicturus, niſi ipſus ego primum de hujus inventionis meæ præfectura certus ſim.* Forte tamen jactantius hæc ab eo ſcripta ſunt. Illo enim tempore has exaravit literas, quo in anguſtias adductus, aulicum aliquod munus ſibi deferri, ac vel propter eas inventiones Galliarum Regi a patrono de meliori nota commendari voluit.

3.

Agrippa Alchemiſta.

ALchemiſticam etiam artem Noſter exercuit, & præparando lapidi philoſophico operam dedit. Imo ſingulare propterea fovit ſodalitium (*l*), cujus ſocii per varias regias diſperſi erant: quod ex his verbis epiſtolæ, ex Avenione A. 1508. d. 13. Kal. Jan.

(*k*) L. IV. E. 53. p. 199.
(*l*) Addendum igitur hoc ſodalitium collegiis ſecretis, quæ Morhofius enumerat Polyhiſt. Tom. I. Lib. I. C. XIII. p. 133.

Jan. ad Landulphum datæ (*m*), auguror: *Non aliud ſupereſt, niſi ut poſt tot errores inquiſitioni commilitonum inſiſtamus, noſtræque conjurationis renovemus ſacramenta, ut noſtri ſodalitii reſtauretur integritas. Eſt hic mecum longinquæ peregrinationis meæ comes ſenex quidam, multæ experientiæ, qui olim Zizimo Turcæ (n) in Galliis captivo interpres extitit: qui etſi careat literis & philoſophia, tamen ſenectutis prolixæ longævaque peregrinationis beneficio multarum rerum notitia eruditus eſt, homo præterea fidelis & taciturnus, & converſatione noſtra dignus, quem ego jam comprobatum inſtructumque in noſtri ſodalitii ſacramentum adſcivi. Cæterum ego (o) Bonittum & Clarocampenſem in Aquitaniis admonebo noſtræ apud Avenionem & Lugdunum præſentiæ. Brixianum, cui cum Adamo Burgundia delegata fuerat, tu admoneto. Poteris etiam facile commonere Falcium & Wigandum, qui apud Pariſios ſunt.* Alibi quoque (*p*) ejus ſacramenti, quo ſodalitati ſuæ ſe obſtrin-

 xerat,

(*m*) Lib. I. Epiſt. VIII. p. 7.

(*n*) Fratri Bajazethi, Turcarum Imperatoris, in cujus gratiam, pecunia corruptus, Alexander VI. Pont. max. veneno eum ſuſtulit. vid. Jo. Burchardi Anecdota de Vita Alex. VI. P. 14. ſqq.

(*o*) En collegii ſecreti ſocios!

(*p*) Lib. de Vanit. Scient. c. 90. p. 201.

xerat, his meminit: *Permulta adhuc de hac arte*, (Alchemiſtica ſcil.) *mihi non admodum inimica, dicere poſſem, niſi juratum eſſet (quod facere ſolent qui myſteriis initiantur) de ſilentio, eoque præterea a veteribus philoſophis atque ſcriptoribus tam conſtantiſſime religioſeque obſervato, ut nullus uſpiam probatæ authoritatis philoſophus ac fidus ſcriptor comperiatur, qui hujus artis alicubi vel ſolo verbo meminiſſet, quæ res pleroſque induxit, ut crederent, omnes ejus artis libros recentiori ævo jampridem confictos &c.* Ibidem tamen (*q*) paulo poſt de artis hujus myſteriis differit, ſed circumlocutione eaque obſcuriore, ut nimirum nonniſi artis filii & initiati intelligerent. Ita enim *unicum illud ſolum, præter quod non eſt aliud, ubique tamen reperibile* (ipſa ejus verba legis) *benedictum ſacratiſſimi philoſophorum lapidis ſubjectum* deſcribit: *Res eſt, quæ ſubſtantiam habet nec igneam nimis, nec prorſus terream, nec ſimpliciter aqueam, nec acutiſſimam, nec obtuſiſſimam qualitatem, ſed mediocrem & tactu levem, & quodammodo mollem vel ſaltem non duram, non aſperam, quin & guſtu quodammodo dulcem, olfactu ſuavem, viſu gratam, auditu blandam atque jucun-*

(*q*) l. c. p. 202.

jucundam, cogitatu latam: plura dicere non conceditur, atque ſunt tamen iis majora. Bina adhuc loca proferam in medium, in quibus de arte hac ſermonem inſtituit. Nempe L. I. de Occulta Philoſ. Cap. XIV. p. 23. ita fatur: *Alchemiſtæ nituntur eum ſpiritum ex auro ſecernere, quem rite ſegregatum & extractum, ſi poſtea illum cuivis ejusdem generis materiæ, hoc eſt, cuivis metallorum adhibuerint, aurum ſtatim argentumve conficiant. Et nos illud facere novimus, & aliquando vidimus, ſed non plus auri fabricare potuimus, niſi quantum erat illud auri pondus, de quo ſpiritum extraximus. Nam cum ſit ille ſpiritus forma extenſa, & non intenſa, non poteſt ultra ſuam menſuram imperfectum corpus in perfectum permutare: quod tamen fieri poſſe alio artificio non inficior.* Anno autem 1526. d. 21. Octobr. hæc ad Joannem Capellanum, Franciſci I. Phyſicum (*r*) perſcribit: *Valeant principes, valeant reges, valeant Nini, valeant Semiramides, valeat omnis robuſta improbitas. Benedictus Dominus! Divites facti ſumus, modo vera ſit fabula. Vir quidam gentilicius, mihi a multis annis amicus, auri ſemina ad nos detulit, eaque in ob-*

 longi

(*r*) Lib. IV. Ep. 56. p. 204.

longi colli cucurbitula in forniculam noſtram, cæparum in agris inſtar, plantavit, igniculoque, ceu phœbeo calore, atque, ut gallinæ ſolent ova incubantes, die noctuque fovemus, expectamusque propediem naſcituros ingentes fœtus aureos, qui ſi rite excludantur, Midam ipſum vel auro ſuperabimus vel ſaltem auriculis, illisque giganteis Ninis ac Semiramidibus (s) longum valere dicemus. Et tu nunc ditiſſime feliciſſimeque vale. Ex Lugduno, abs tuo auratiſſimo vel AVRICVLATISSIMO futuro Agrippa. Nec certe hoc poſtremum omen fefellit noſtrum: corvum enim hiantem deluſum eſſe hinc concludo, quod per omnem vitam de pauperie conqueri neceſſum habuerit: & hæ querelæ in ejus epiſtolis utramque faciunt paginam, ac ubique regnant. Hoc forſan ſenſu AVRATUS dici poſſet Agrippa, quod inter aurei velleris equites fuerit receptus. Sed & eo tempore non niſi ſplendidam in ipſo deprehendo miſeriam. Ære enim tandem alieno oppreſſus, &.a creditoribus male habitus, ipſe de ſe argute (t) A. 1531. Bruxellis 12. Kalend. Aug. ſcribit: *Cardinalis Campegius unicus*

(s) In Franciſcum I. ejusque matrem digitum intendere videtur.

(t) L. VI. Ep. 20. p. 301.

unicus meus Mæcenas: ſine quo ego ſub iſto inanimi pecore (aureo vellere dicere volui) rapaciſſimorum luporum (creditores indigitare eum arbitror, a quibus poſtmodum in carcerem fuit conjectus) *præda factus fuiſſem.* Vere de Agrippa F. G. Menapius (*u*): *An ihm iſt das Sprichwort wahr worden: Neun Handwerk, zehen Unglük. Er war ein Soldat, Ritter, graduirter Doctor in Jure, Medicina und Philoſophia, und lieſs ſich einen Theologum Triſmegiſtum tituliren, aber er vermochte ſich dabey deſs Bettels zum öffternmal nicht zu erwehren.* Suo igitur exemplo docuit, haud profus vanum eſſe Joannis XXII. Pont. max. in Jure Canonici effatum: *Spondent, quas non exhibent, divitias pauperes alchemiſtæ.* Quod ipſe demum, ſero ſapiens, agnovit (*x*)

4.
Agrippæ Fata.

NOn facile fuit inter eruditos, qui ancipites fortunæ vices variamque ejus lubricitatem per omnem vitam ſæpius ſenſerit,

(*u*) In Epiſtola ad Fratres Roſeæ Crucis, quæ annexa eſt Theſauro Fidei. p. 33.
(*x*) In Libr. de Vanit. Scient. C. XC.

ſerit, quam noſter Agrippa, ex aliis in alia fata vocatus, quæ licet diligentiſſime, uti ſolet, perſecutus ſit Bailius, unum tamen, memoratu meo quidem judicio haud indignum, pene intactum prætermiſit. Cum vero ſingularia eruditorum fata penitius noſſe magnam habeat delectationem, & ipſi Agrippæ in epiſtola ad Landulphum (*y*) omnem eam rem luculenter curatiſſimeque exponere viſum fuerit, illam integram in gratiam eorum, qui omnia ejus opera, haud ubivis obvia, non poſſident, huc transferre juvat, adjectis etiam binis ſcholiis, quæ in Lugdunenſis editionis ora comparent. Eam, etſi ſatis verboſam, pellegiſſe, nemini fore tædio, perſuaſiſſimum mihi eſt.

Agrippa Landulpho.

VEniremus (†) ad te Lugdunum, fidiſſime Landulphe: ſed pecunias omnes, quoniam tam longæ & moleſtæ terra marique

(*y*) Lib. I. Epiſt. X. p. 8.

(†) Hoc loco fateri videtur apertiſſime, Chryſopœam ſe exercuiſſe cum ſociis fœdere ſibi adjunctis: ob quem ſæpius apud Principes libertatis jacturam ferme feciſſet, captiuumque fuiſſe hanc ob rem detentum in Valle-rotunda; ex præcedentibus liquet.

que peregrinationis attenuarunt impenſæ, ſumptuum tenuitate coacti Avenione nos, inſtructa ſolita noſtra chryſotoci officina, tantiſper manere, & in opere perſeverare oportebit, quoad usque longioris itineris nova fomenta excubemus. Interea quam tantopere cognoſcere cupis noſtræ fortunæ tragico comœdiam, nunc accipe. Scis etenim initiò quum poſt expugnatam noſtris artibus Arcem-nigram, tandem dimiſſi ad præſidia Vallis-rotundæ, ibi cum Janoto verſaremur, quanta rerum noſtrarum jactura vitæque periculo, totum id temporis inter perfidiſſimos populos perdiderimus. Sed cum ſerò tandem cœpiſſemus ſapere, tu (quò rebus noſtris conſuleremus, quemadmodum inter nos convenerat) profectus per Peniacum, exinde retrouerſus Geronam, nuntiaſti te Barcinonem petiturum, quo nuntio illectus Janotus, etiam ipſe Barcinonem iter inſtituit, ob cauſas tibi mihique ſatis conſtantes. Itaque relicto me ſuper præſidiis, arripit iter quinto Idus Junias rediturus, ut falſo opinabatur, ad feſtum divi Joannis Baptiſtæ, convivium eo die exhibiturus, ad quod Priorem cœnobii ſancti Georgii, & Franciſcum presbyterum, illum affinem ſuum, cum plerisque aliis, jam

jam nuper invitaverat. Verùm ſi te apud Barcinonem convenerit, ſi quid tecum egerit, aut ſtatuerit; hactenus ſemper ignoravi: ſed eras tu, hercle, beatus, qui remotior à periculo: ſed ego ſpe ſola fœlix, & futuri mali ignorantia tutus, agebam inter medios hoſtes, incurioſus periculi mei, Janoti reditum propinquum expectans: jamque proximè aderat dies deſtinatus convivio, ſol occiduus ultimam terræ metam deflexerat, cùm illius expectatione fruſtratus, quid Ianotum remoraretur, anxius ſuſpicioſusque, quid potiſſimùm agerem incertus, imminentisque mali præſagio turbatus animo & contiguæ noctis metu formidoloſus, varias in corde meo voluebam ſententias: tandem veſpertinæ me trado quieti. Nondum provecta nocte ſomnus oppreſſerat oculos, ubi venit ad arcem noſtram Oeconomus abbatis, qui, dato ſigno excubiis, mox, demiſſo ponticulo, intromiſſus, convocatis me atque Perotto, cum reliquis duobus Janoti affinibus, triſte nobis horrendumque expoſuit malum, omnia videlicet atrociſſimo ruſticorum furore miſceri, Janotum in reditu interceptum vinctumque ſervari in montibus, duos ex ſuis trucidatos, reliquos ſecum teneri captivos: nobis vero

verò, videtiſne, inquit, quantum vos manet periculum eminus, niſi fortiter & repente præcaveritis? mox cominus congredietur. Nunc ergo feſtinate, & rebus veſtris unà cum vita ſapienter conſulite. Attoniti eramus omnes, & expectatione deterrimæ formidinis trepidi: obſtupuit animus, lababant genua, tremebant membra ſteteruntque comæ & vox faucibus hæſit, quid facturi, quo conſilio uſuri, penitus neſcii præ repentina iſta perturbatione: cum videremus nos, aut ſæva morte, aut graviſſimo periculo involvendos, conſternati, & ob anguſtiam temporis, cogitandi deliberandique ſpatio privati, omni eramus conſilio vacui. Sed & ego ille egregius tantorum facinorum conſiliator, qui paulo ante tantas res turbavi, qui tantas commovi machinas, tunc ipſe mihi conſilio meo defeci. Itaque adorabamus Oeconomum illum, ut qui admonuiſſet periculi, ſimul afferret etiam aliquid conſilii. Ait ille, aut exquiſito aliquo eruptionis genere utendum fore, aut arcem ipſam munire oportere, fortiterque ſeditioſis ruſticis reſiſtere, fore enim, ut intra paucos dies, aut nullo fulciti imperio, a ſe diſceſſuri ſint, aut brevi manu regis cohibeantur. Verum ut-

erum-

erumpere per armatorum ruſticorum cuſtodias impoſſibile erat, ita illos intra dirutam arcem oppugnatores opperiri & contrapugnare, plenum periculi, & certa mors erat, cum non poſſemus multitudinem pauci ſuperare, nec invalidæ munitionis arcem adverſus innumeros hoſtes paucorum præſidio tueri. Verum erat ad tria millia paſſuum propinqua turris quædam vetuſta, & ſemidiruta: pariter etiam inculta & deſerta, neſcio, ſi aliquando advertens animum videris: ſita enim eſt in lacunoſa cavaque convalle, non procul ab Arcona, ubi montes abrupti in amplum quendam ſinum aquis ſtagnantibus irriguum aperiuntur, ſaxis aſperrimis, & propterea inacceſſis, cinctum: ad cujus fauces turris hæc in eminentiore tumulo ſita, hinc quidem ſtagnantibus paludibus & lacunis piſcariis, inde verò aſperrimis ſaxis & altiſſimis rupibus clauſa, præter unicum inter lacunas arcto admodum aggere glebarum acervo, ceſpitum compagine coacto: aditum non admittebat alium, nec aliud, niſi forti hyeme, cum gelu omnia conſtrinxiſſet, progreſſuris iter patet, nam reliqua omnis ſuperficies, veſtigii impatiens, in luteas voragines, paludoſamque colluviem collabitur, qui ſitus per

per æſtatem, inexpugnabilem illi loco tutelam parat. Hanc turrim incolebat pauper quidam abbatis villicus, qui piſcinarum cuſtodiæ præerat: illam nos occupare jubet Oeconomus & munire. Placuit omnibus conſilium, totisque pedibus in eam ſententiam proſilientes, diſcuſſa omni pigritia, confeſtim collectis ſarcinis, & quanto potuimus commeatu, cum quæ victui & munitioni commoda eſſent, tum quicquid precioſum erat & valde neceſſarium, equorum noſtrorum dorſo impoſitum provehentes, nos armati pulveribus & ſclopetis onuſti, præſidio tenebrarum freti, cum ſervis noſtris duce Oeconomo illo, clandeſtino itinere per devia quædam diverticula, perque opacæ noctis ſilentioſa ſecreta, turrim illam ingredimur, ubi impedimentis omnibus exoneratos equos noſtros Oeconomo permiſimus ſalvandos, quod ille quidem ſolerter præſtitit. O quæ fortunarum noſtrarum repentina mutatio? quæ rerum noſtrarum mutata facies? Ex ſtrenuis militibus lucifugæ veſpertiliones effecti eramus, jamque operoſa & pervigili nocte tranſacta, dies feſtus aderat, dies deſtinatus convivio. Nondum croceos pulcher Apollo extulerat vultus, cum relictam à nobis Janoti arcem

cingunt

cingunt armati ruſtici, & alii ſcalis per antiquorum mœnium ruinas conſcendentes, alii validis ſecuribus valuas aggreſſi, domum Janoti irruunt: ibi omnia everſa, ſublata, direpta, vaſtata: omnia ruſticorum erant. Hem, quale convivium: quærebant undiquaque Janoti ſatellites, ſed nuſquam erant, abierant enim fugerantque: & quæ reliqua dormiens, & noſtræ fugæ neſcia, relicta erat iners mulierum & puerorum familia, pavore ſubito attonita, non habebat quod indicare poſſet: verum unum præ omnibus quærebant Alemannum, me ſcilicet: (erat enim fama publica, & omnium conſpiratus undique rumor, me tam atrocis conſilii, tam pernicioſi magiſterii, tam crudelis facinoris extitiſſe autorem, meisque artibus inexpugnabilem humanis viribus Arcem-nigram ſuperatam, plebisque præſidia tam miſerabiliter trucidata, & libertatam eorum everſam) jamque ingens hominum turba confluebat ex montibus, quorum numeroſa frequentia tota vallis complebatur: undique ruſticorum ſtrepitus, plebs infeſta, hoſtes innumeri, & publicus clamor hominum in noſtrum exitium conſpirantium, omnia mortem minitabantur. Nec mora: ubi fueramus

mus nos latentes, innotuit: accurritur mox ad turrim, & oppugnamur undique: ſed nos inexpugnabilis loci (quem natura undique impenetrabilibus paludibus, & inuiis ſaxis circumſepſit) præſidio freti, illum inſuper viribus armorum tuebamur, contractisque, quas inibi reperiebamus, quadrigis, injecta terra, aggerem, per quem unicum aditus iter patebat, vallo occluſimus: retro quem cum ſclopetis noſtris in ſtatione eramus, vel ſolo bumbo omnibus ruſticis formidabiles, qui omne roboris ſui exercitium in arcu & baliſtis repoſitum habebant. Hoc itaque exigui vallis propugnaculo omnis ruſticorum ſpes potiundæ turris ſubruta eſt, acceptaque aliquot ſuorum clade, dimiſſa oppugnatione, ad obſidionem animum obſtinate inducunt, quo nos vel fame compulſos in deditionem acciperent. Hinc itinerum omnium ſevera cuſtodia intercluſi eramus hoſtiles inter turbas, plebemque cruentam: circumcirca mors imminebat, periculum undique, auxilium nuſquam, nullibi aufugium, nulla evadendi via, & erat nobis una ſpes miſeris, nullam ſperare ſalutem. Nam quamvis loci præſidio inexpugnabiliter muniti, & impenetrabili paludum & ſaxorum tutamento ab oppugna-

tione ſecuri eſſemus, etiam vigiliis & ſtationibus, cæteriſque pro defenſione noſtra neceſſariis, ſalubri conſilio diſpoſitis, nullos formidaremus inſultus: tamen fames brevi urgere potuit nos ultro hoſtium gladio jugulum ſubmittere. In hoc itaque erubeſcendo ſimul & miſerando rerum ſtatu erant adhuc nonnulli ex populo, qui ſeditionis fortè expertes, ſe conſueta erga regem ſubjectione obedientes perſiſtere profitebantur. His adjutoribus abbas ipſe, cujus magna ſemper fuit in plebe veneratio, intra has publicæ ſeditionis procellas concionem legit apud Arconem, plebique, quam fragili conatu, quam irrito propoſito hanc diſceſſionem moliretur, exponens, ne regi rebellarent perſuadere cœpit: tum etiam de Janoti reſtitutione, ſimulatque noſtra libertate multa locutus, in vanum laboravit. Nam plebs ruſtica ſeditionis fluctibus concitata atque armata, regiarum partium præconibus dicendi poteſtate vix permiſſa, reſpondit ſe non adverſus regem, ſed in Janoti & ſuorum tyrannidem exacerbatos, à quibus inuſitatæ dominationis ſævitia, & intolerabili onerum ſervitute vexatus fuiſſet, quique ſub regiæ protectionis titulis hæreditariam patriæ eripuiſſent libertatem:

tatem: tum ereptam ſibi Arcem-nigram magnis ultionum minis objiciebant: ipſum Janotum atque me præ cæteris ſeditioſo accuſationis genere proſecuti: hunc patriæ proditorem, me vero illum, cujus deteſtandis artibus inexpugnabilem arcem una cum libertate amiſiſſent, noſtroque impulſu regem in hunc crudelitatis impetum adductum, atque tam atrociter victoria ſua uſum, ut eorum ſanguine & cædibus vix ſatiari potuerit, aſſerendo. Nunc ergo recuperatam publicis armis libertatem pro fallacium verborum blandimentis ſeſe nolle dimittere, quippe velle ſe Regem dominum agnoſcere illis conditionibus, quibus a majoribus ſuis imperatum ſit: ad ulteriorem ſervitutem ſe cogi non debere, nec pati poſſe. De noſtra autem atque Janoti liberatione omnes in unam ſententiam clamabant, tollendos potius hoſtes in ſuam poteſtatem datos, quam dimiſſos iterum ultores experiri: nec debere ſe noſtram ſalutem ſuæ anteferre: tum & ſuperbius æquo vociferabant, ſeſe plus metus habere noſtra in ſalute, quam in regis offenſa: pluſque opis in noſtra cæde, quam in regiis promiſſis reponere. Sed & illi, quorum cognati in expugnatione Arcis-nigræ occiderunt,

 non

non parum nutrimenti publici furoris incendio addiderunt. Itaque cunctis accuſationis iracundiam in Janotum diſtringentibus, & ſolvendæ obſidionis noſtræ ſententiam detrectantibus, ad profundam veſperam Abbas, furibundæ plebis dimiſſa concione, ſeceſſit. Dum hæc ita in ancipiti aliquot dies penderent, & nos graviorem famis & inediæ, quam obſidionis pugnam formidaremus, Perottus callidum, & quod ex uſu foret omnium, ſpeculationis conſilium amplexus, omnem interclusum rupibus ſinum pervagatus, ſcrupuloſa diligentia ſingula circumſpiciens, devias ſolitudines, & avia montium conſiderans, ſi quam forte fugæ & evaſionis viam invenire poſſet, ſagaci indagine explorabat. Is tandem inſueta itinera & difficilia aditu ſaxa, ingentesque rupes per varios anfractus emenſus, quodam die in ſummitatem montis evaſit, unde proſpectus erat in lacum, qui montem ab altera parte alluebat, quem cognovit eſſe Lacum nigrum, qui inde ad quatuor millia paſſuum protenſus, non longe ab Abbatia, quæ ſupra egredientem rivum ſita eſt, deſinebat. Itaque difficilem montis deſcenſum eo verſus proſecutus, forte offendit ſemitam, quam ſolutæ nives, va-

riis

riis anfractibus per prona in lacum decurrentes, cavatis ſaxis, præcipite clivo effecerant: hujus per obliqua devexa propere ſe demittens, pratis ſe immiſit ſubpatentibus, & ad lacum uſque deſcendit, ſed interclufus ſcopulis & aquis, nullus ulterior, niſi navigio, patebat progreſſus. Itaque remenſus difficillimum iter, ſub occaſum ſolis ad nos rediit, ac coeuntibus nobis in conſilium, quæ comperiſſet, narravit. Tunc, penſitatis ſingulis, viſum eſt ut ſcriberemus abbati, quo naviculam mitteret ad ſignatum ſcopulum. Verum erat hoc conſilium haud parum difficile & periculoſum, & probe impoſſibile ob tam ſeveras diurnas nocturnasque itinerum cuſtodias, quæ nec egredi vallem, nec ingredi quenquam inexploratum patiebantur. Proinde aliunde quam per arctum illum aggerem, qui ab altera parte præciſus, non indiligentiore cuſtodia, ſed & viribus & multitudine majore cuſtodiebatur, ab hoſtibus proſultum noſtrum arcentibus, quam a nobis illorum ad turrim prohiberetur inſultus, nullus noſtris patebat egreſſus. Viſum itaque eſt in conſilium noſtrum accerſere villicum, illumque precibus, donis & pollicitationibus adorimur, adjuramusque. Is tandem

faſſus ſe per ignoti vadi compendium paludem poſſe ſuperare: ſed vallem niſi per medium hoſtilis turbæ agmen egredi non poſſe, nec quovis modo ad abbatiam, quæ extra vallem ſita ſit, pervenire. In hac plena deſperationis conſultatione, neſcio quo furore tam callidum mihi conſilium miniſtrante, hoc ſtratagemate uſus ſum. Puer erat villico, qui paſcebat armenta; hunc ego tithymallis, aliarumque herbarum ſuccis infectum, fœdata facie manibusque, turpi macula ſqualefacta cute, & horridula coma deformatum, tum mendico habitu & informi baculo, cui excavato literas indidimus, ac leproſorum clapello adornatum inſtruximus: quem villicus ipſe bovi impoſitum, ſub obſcuram noctem per notum ſibi vadum transmiſſa palude, ante auroram ſolo expoſuit. Qui profectus, balbutiente ſermone eleemoſynas petens per medias infeſtorum ruſticorum acies jam clara luce vallis fauces tuto egreſſus eſt, nam ut poſtea nobis narravit, etiam ipſis cuſtodibus non modico terrori fuit, ut qui non modo alloquium, ſed & conſpectum ejus fugerent, tanquam ex ſerpentum illorum genere fuiſſet, qui ſolo aſpectu noxii dicuntur, ſtipemque illi procul projiciebant in terram.

Sic

Sic puer ille periculoſum gnaviter nuntium abſolvit, & literas abbati reddidit: acceptoque reſponſo, eodem aſtu poſtera die circa primam ferme noctis vigiliam ad nos rediit, clapello præſentiam ſuam denuntians: quem expectabundus villicus, conſcenſo bove, vadum trajiciens, rurſum recepit atque reduxit. Gaviſi omnes de tam ſalubri reſponſo, totam noctem diſponendis rebus noſtris duximus inſomnem, cumque appropinquaret diei crepuſculum, emiſſis more ſolito aliquot ſclopetarum tonitruis, cæteriſque vigiliæ ſignis, adhuc quieſcente & ignorante villico, nos cum noſtris impedimentis omnibus, prementes obnixum ſilentium, præeuntem Perottum taciti inſequimur, aſſiduiſque lapſibus, & crebris offendiculis per lubrica, per aſpera, perque infenſos ſcrupos, contuſis cruribus, non exiguo labore montem conſcendimus, vixque tandem ad ſummum verticem feſſi pervenimus, in cujus cacumine conſtituti, incumbentes ſaxis tantiſper quievimus, quoad Perottus alteram montis partem per prona delapſus, ſignum affigit, ſcopolo: id erat linteum candidum extenſum, quo, retro quam deſcenderat viam, ad nos remenſo, expoſitis, quos nobiſcum attulimus, cibariis, in iſtis ſummis ſaxis epu-

labamur, ultro citroque proſpicientes, donec circa quartam diei horam proſpeximus venientes duos lembos piſcarios, ſublevato rubeo pileo inſignitos; id enim ſignum nobis abbas reſcripſerat. Iis conſpectis, ſclopetas omnes in lætitiæ ſignum e ſummo montis cacumine emittimus: quo & villico noſtram ſalutarem fugam, & nautis noſtram præſentiam indicaremus. Tum, præeunte Perotto, transmiſſo clivo, per invia & humani veſtigii expertia ſaxa delabimur in ſubjacens pratum, vix ſtabili veſtigio excepti, ingreſſique lembos, hac ignoti itineris fortuna & piſcatorio remigio freti, ſalvi cum omnibus noſtris in abbatiam ipſam pervenimus ſub veſperam, quam dies inſequebatur iduum Auguſti. Hæc itaque noſtra evaſio, ut poſtea accepi, ſeditioſos illos ruſticos (quibus illa non tam admirationi, quam miraculo fuit) diverſas traxit in ſollicitudines. Jam enim anxie metuere ſibi cœperunt, ne eiſdem noſtris artibus & opera exquiſitis, ignotorum itinerum tranſitu rex illis inopinatum intromitteret militem, qui flammis & ferro omnem vallem crudeli animadverſione vaſtaret. Jamque nec dies, nec noctes ſecurum dormientes, plures diſcedebant ad partes regias, qui ante mani-

feſtum

feſtum defectionis titulum ſequebantur. Verum qui ſeditionis caput extiterant, qui Janoti bona diripuerant, qui vinctum ceperant atque ſervabant, ſuæ ſententiæ obſtinati inhærebant, ſalutem ſuam non niſi in Janoti exitio repoſitam arbitrantes. Metuebant enim non modo bonorum ſuorum proſcriptionem, exiliumque a patria, ſed & vitæ ſuæ ſuorumque poſtmodum diffidendum cenſebant, ſi unquam Janotus reſtitueretur. De quo quid poſtea actum ſit, nondum accepi. Sed ad me redeo. Jam omnia mihi tuta erant, omnia ſecura,omnia ſalva, niſi quod de tua fortuna, ubi eſſes, quo divertiſſes, ubi lateres, nulla indagatione percipere potui. Inſtabat abbas conſilio ſuo, ut reverterer in aulam, non defuturam mihi inſtaurandæ melioris fortunæ facultatem apud eum regem, cujus venerationem & munificentiam jam ſemel expertus eſſem. Verum quod ſuaſit utilitas, vetabant pericula, neque enim ignorabam, ſi ad regem rediiſſem, me ad novum aliquod, & plenum periculo facinus deſtinandum fore. Sed plus me retrahebat tua abſentia: metuebam enim caput meum inexploratæ fidei hominibus committere. Itaque pluſculos dies in abbatia illa commo-

ratus, anceps animo quid facturus eſſem, venit ad me Antonius Xanthus, qui adhuc apud me eſt, ille videlicet ſenex de quo ſcripſi tibi nuper (††). Is ſuis conſiliis animum meum erexit, in totum namque propoſitum erat mihi inviſas aggredi terras, ignotosque accedere populos, omnia experiri & me totum fortunæ flatibus exponere. Jubet ille moderari animum, ac Hiſpaniæ oras ſcrutari ſuadet, tuamque Italiam, ſi de te aliquam famam nanciſci poſſemus: polliceturque ſe itineris comitem: nec fides promiſſis abfuit, quin ſummum peregrinationis meæ præberet ſolatium, jamque dies ſeptimus erat Kalendarum Septembris, quando cum ſene illo atque meo Stephano ex abbatia diſcedentes, Bercinonem peteremus, de tua ſalute & peregrinatione quid eſſet, exploraturi. Ibi triduum commorati, cum de te nihil intelligere poſſemus, ad magnam illam Valentiam proficiſcimur, ubi apud Comparatum Saracenum, philoſophum aſtrologumque exercitatiſſimum, olim Zacuti diſcipulum, de te percunctati, nihil

(††) Ecce quam ſunt periculis artium arduarum indagatores obnoxii, ut ſemper de ſalute vel quiete deſperabundi pervagari cogantur.

nihil etiam ſcire potuimus. Itaque divenditis equis noſtris, poſt paucos dies ex Valentia transfretantes per Baleares inſulas, ſupra Sardiniam navigantes, Neapolim deflexImus. Sed ibi conſiliis noſtris parum ex ſententia cedentibus, minorem ſpe noſtra fortunam experti, reditum in Gallias inſtituimus. Itaque exinde navigantes Ligurnum Thuſciæ portum appulimus: deinde Liguſticum littus pererrantes, Provinciam ingreſſi, usque famigerabilem hanc, liberamque Rhodani urbem pervenimus, manemusque usque adhuc omnibus ſalvis. En habes noſtræ fortunæ hiſtoriam ab illo tempore, quo tu feliciore ſydere actus, ex Valle-rotunda à me diſceſſiſti: quam, ut breviſſime potui, tibi hoc calamo exaravi. Ampliora de interea a me geſtis & cognitis, coram audies, quam primum nos Lugdunum venire concedetur, niſi tu nos interea (quod cuperem) Avenione convenire velis. Habeo ſiquidem tibi aperire aliquid ſecreti conſilii, quod invitus pectore clauſum gero. Vale. Ex Avenione, nono Kalendas Februarii, anno 1509.

5.

Agrippæ cum monachis bella.

PAuca ſunt, quæ hic adjiciamus, cum otium nobis fecerit ſolertiſſimus Bailius. Ea fuit illius temporis ratio, ut monachi, tum plerique rudes ac idiotæ, invidia omnes bonarum literarum amatores proſequerentur, fatente id ingenue Claudio Deotato (z), ipſo monacho Cæleſtiniano. Præterea nec in cauſa religionis cum iis prorſus conveniebat Agrippæ: quamvis enim eum Luthero palam haud acceſſiſſe recte evicerit Bailius, in multis tamen ab Eccleſiæ Romanæ decretis fuiſſe alienum, ſi non alia in ejus ſcriptis extarent documenta, vel hæc verba (a) epiſtolæ, ad Capellanum A. 1526. d. 16. Sept. exaratæ, teſtatum facerent: *Quod admones, transferendum aliquid de Chriſtianiſmo ad Chriſtianiſſimum Regem, res hæc non modicam conſiderationem requirit, maturaque deliberatione penſitanda eſt; utrum conveniat magis, vel aliena traducere, vel propria meditata proferre?* At

(z) Lib. II. Ep. 24. p. 67.
(a) Lib. IV. Ep. 44. p. 189.

At tutius forte ſub alieno clypeo deliteſcere; tutiſſimum autem, tacere. Nam hodie, *ut vides, Chriſtiana veritas nullo ſecuriori modo colitur, quam ſtupore & ſilentio, ne forte corripiamur e Prædicatorum hæreticorum inquiſitoribus, ac Sorbonicis illis in lege, non quidem Moſaica, nec itidem Chriſtiana, ſed Ariſtotelica, doctiſſimis ſcribis & Phariſæis: qui nos faſciculorum metu cogant ad palinodias.* Cum vero Agrippa Monachos ſemper expertus fuerit inimiciſſimos, ipſe viciſſim hoſtem ſe iis præbuit infenſiſſimum: imo A. 1533. bellum iis haud unquam expiabile denunciavit (*b*): *Quia cognovi, illos immortales & inextinguibiles inimicitias gerere, illasque alterum alteri concinnandas per manus tradere, noſtraque patientia atque ſilentio inſolentiores evadere, deliberavi cum his, qui mihi tam communem hoſtilitatem indixiſſent, quique in ingenium noſtrum ingrati, beneficium pro injuria reputant, apertas gerendas eſſe inimicitias, voloque mihi cum univerſa hac improborum ſophiſtarum & cucullionum colluvione æternum bellum eſſe ſuſceptum, & quicquid hactenus cum his —— mihi negotii fuerit, poſtliminio reſuſcitare, illosque ſuis coloribus depictos ſub dio palam*

(*b*) Lib. VII. Ep. 35. p. 380.

palam omnium oculis exponere, ut videant populi, intelligant nationes, cognoſcat mundus, per quos homines tot ſeculis ſeducti & decepti fuerint.

6.

Quædam de magicis Agrippæ præſtigiis narratiunculæ.

HInc facile hariolaberis, quidnam magiæ ipſi infamiam attraxerit, quam ab eo haud infeliciter poſt Naudæum abſterſiſſe Bailium cenſeo. Variæ de eo circumferuntur fabellæ, putidæ ſatis & monſtroſæ, quas ex Paulo Jovio, Theveto, & Martino Delrione idem vir laudatiſſimus exhibuit, & argute confutavit. Nos addimus quædam ab eo omiſſa. Natalis Comes hæc refert (*c*): *Inde exiſtimo, artificium Cornelii Agrippæ originem cepiſſe, qui in occulta philoſophia videtur rationem quandam attingere, ut qui maxime a nobis diſtant, poſſint quæ volumus in Luna deſcripta perlegere. Id eo tempore contigiſſe mihi narratum eſt, quo Franciſcus præſtantiſſimus Gallorum Rex bellum gere-*

(*c*) Mytholog. Lib. III. C. XVII. p. 257. edit. Hanovienſ. 1605. in 8.

gerebat pro Mediolanenſium principatu adverſus Carolum V. Rom. Imp. ubi rediit Mediolanum. —— Nam non ſemel quæ per diem agerentur Mediolani, per noctem ſignificata fuiſſe dicuntur Pariſiis. Hanc artem ſi Agrippa cognitam habuit, tam operoſo literarum commercio potuiſſet ſuperſedere, nec toties ipſi eſuriendum fuiſſet. Aliud adjicio ex literis, nuperrime ab amica manu ad me datis: *Si verum eſt, quod de Agrippa referunt, plus vice ſimplici hora nona ad decimam usque Friburgi, & ſtatim hora inſequenti decima Muſſiponti lectiones, quas vocant, publicas habuiſſe, magnopere profecto deſudandum tibi erit, ſi Magiæ maculam ab eo abſterſum iveris.* Unde hæc hauſta ſint, ignoro: interim miror, Agrippam inſigni hoc artificio non uſum eo tempore fuiſſe, quo a furibundis illis ruſticis turri incluſus atque ad incitas fere redactus erat. Nec opus ipſi fuiſſet, de itinere minus tuto conqueri, & tam anxie emendicare viaticum, cum Lutetia Pariſiorum ſe familiamque ſuam transferre Antverpiam cuperet. *Hanc Scyllam nunc prætergreſſus in Charybdim lapſus ſum: defecit enim me viaticum, nec inveni adhuc, qui mihi ſuccurrat, aut mutuum det Antverpiæ reſtituendum, malitia temporis bellorumque hoſti-*

hoſtilitate obſtante. En vides, qualem ludum mihi parit virtuti ſemper inimica fortuna, & jam mihi cum uxore & parvulis eundum ad vos eſt per nudos enſes, per infeſtos limites, per hoſtilia agmina: nec iſta me retinent, modo adſit viaticum (d). Mirum etiam, quod Bruxellis carceri mancipatus, non ruptis repagulis tantus artifex evolaverit, ac celeri ſe pede proripuerit.

7.

Agrippæ Mores.

QUantum quidem ego Agrippam ex ſcriptis novi, homo mihi videtur fuiſſe varius ac mutabilis ſemper, diu eodem in loco morari neſcius, iracundia ſæpe vehementius efferveſcens, vindictæ ſupra modum cupidus *(e)*, animo elatus & faſtu turgidus,

(*d*) Lib. V. Ep. 29. p. 245.

(*e*) En ejus verba e Lib. V. Epiſt. 3. p. 224. *Ingenuus animus, ſemel juſte iratus, nunquam mitigatus in gratiam revertitur. Nihil itaque aliud nunc animo meditor, quam vindictam, hoc eſt, egregium aulicarum injuriarum contemtum* (ſcilicet deficientibus ulciſcendi viribus). Forte tamen hic excuſari poſſet Agrippa, cum eo tempore nimis inique a Franciſci I. matre habi-

dus, immodicus ſui præco (*f*), ipſe plerumque nimia linguæ libertate adver-

habitus fuerit. A. 1528. his ira commotus in amicum, a quo ſe deſertum eſſe conqueritur, inſurgit: *En teſtibus hac mea manu & annulo renuncio amicitiæ tuæ, deteſtor conſuetudinem tuam, contemno, quæcunque ex te ſperare potuero, ac deinceps te mihi pro pernicioſiſſimo adulatore ac crudeliſſimo hoſte habiturum decerno, idque eo animo ac ea memoria, quæ nunquam mitigata in oblivionem revertatur, optoque tibi, ut ſicut me toto animo ac ea memoria, quæ nunquam mitigata in oblivionem revertatur, optoque tibi, ut ſicut me toto animo in te confiſum turpiſſima inhumanitateque ingratitudineque deſeris ac deſtituis, ſic te deſerat Chriſtus, ſic te deſtituant hæc paſchalia ſacramenta. Denique meminiſſe debueras, potuiſſe me tibi nonnunquam plurimum prodeſſe. Quodſi nocendi cupido eſſet, nec premerem altum alto corde dolorem, noſti me habere ſcientiam & poteſtatem in te, quibus ſi voluntas quoque aliquando acceſſura ſit, quid ſupereſt, niſi quod eſt in proverbio: Arborem quæras ad ſuſpendium?* L. V. Epiſt. 32. p. 247. Immo ad ipſos judices, coram quibus ob æs alienum accuſatus fuit, A. 1531. (L. VI. Ep. 25.) præter alia ſcribere haud veritus eſt: *Quodſi cedere cogor violentiæ, & potentioribus par eſſe non potero, infirmitati fortunæ meæ imputabitur: verum honoris mei vindictam & injuriarum ultionem ſi data aliquando opportunitate neglexero, hoc certe ignaviæ, puſillanimitatis & excordiæ vitium eſſet: quod ab ingenuis animis tam ſemper alienum fuit, ut multi quam honoris ſui vindictam judicum ſententia non obtinuerunt, alii vi, alii dolo, alii ſicariatu & veneficiis proſequi non dubitarint.* Taceo alia hujuſcemodi ferocientis animi documenta.

(*f*) En inſigne jactantiæ ſpecimen, idque ex literis ſupplicibus ad intimum Imperatoris conſilium (Lib. VI. Epiſt.

ſæ (*g*) ſuæ fortunæ faber. Vere in eum convenire judico Senecæ effatum : *Nullum magnum ingenium ſine miſtura dementiæ*, & quod

Epiſt. 22. p. 305.) An me ignoratis, o oculatiſſimi virorum? ipſa opera mea me vobis prodere potuerunt, aut hactenus de me periculum facere potuiſſetis. An me contemnitis, deſpicitis, refugitis?

Non duris genuit me cautibus horrens
Caucaſus, Hircanæque admorunt ubera tygres.

Sum enim non ſolum ingenuus, ſed & ſpectabilis genere, nec tantum clarus imaginibus avitis, ſed & propriis titulis militia doctrinaque partis, nec modo ſcholaſticis tiaris, ſed etiam militaribus inſignibus decoratus, qui ſub diverſorum Regum Imperatoribus militiæ præfectus, nitido coruſcans ære ſtrenua edidi facinora: ſunt mihi horum aliorumque bene geſtorum munerum ſummorum Pontificum, Cæſarum, Regumque & potentatuum clara teſtimonia. —— — Sunt adhuc mihi & plus quam olim optimæ literæ ingenuæque artes, inveniendarum rerum novarum pervicax ingenium, ſanum pectus, vivax conſilium, rerum gerendarum induſtria, in adeundis periculis audacia, in ſuſtinendis laboribus vires atque ad patranda accepta Regibus facinora infractus animus: ſunt & variorum populorum linguæ & mores. Quodſi Silenum illum invertere oporteat, eſſent etiam aſtus, calliditas, uterque dolus & malorum quorumvis ſcientia atque poteſtas, ingeniumque nocendi doctum, etiam potentioribus. Hæc ex ipſius ore effuſa vel idcirco legi heic merentur, quod nobis Agrippam egregie & vivis coloribus depingant.

(*g*) Hinc ab ipſis amicis monitus fuit, ne ulteriores ſibi calamitates ſatyrica illa loquendi libertate pariat. vid. Lib. VI. Epiſt. 7. p. 329.

quod Plato pronunciavit, vix reperiri hominem ingenii inſigniter excellentis, qui non admiſtum habeat aliquid maniæ (*b*).

8.

Agrippæ Scripta promiſſa & inedita (*i*).

PRæter ea, quorum Bailius jam meminit, aliorum etiam ſpes ab ipſo facta: videdelicet *annotationum uberiorum in Mercurii Triſmegiſti Pœmandrum (k)*, *Commentariorum in libros de occulta philoſophia (l) & Pyromachiæ*, de qua (*m*) A. 1526. d. 10. Oct. his ad amicum verbis utitur: *Liber hic in volumen ſatis amplum excrevit, & architectrices illæ poliorceticarum organopoeticarumque machinarum moduli cæteraque pyromachiæ inſtrumenta hactenus per me magnis laboribus & ſum-*

(*b*) vid. Huarti Scrutinium. Ingen. p. 30.

(*i*) Edita præter Bailium enarrarunt Viri eruditi, qui rariores & præſtantiores Bibliothecæ Illuſtris Chr. Thomaſii libros recenſere cœperunt. Part. I.

(*k*) Lib. I. Epiſt. LI. p. 41. Inter Orationes Agrippæ ſecunda habita eſt Papiæ A. 1515. in prælectione Triſmegiſti. vid. Tom. II. Opp. p. 401.

(*l*) Lib. II. Epiſt. 14. p. 57.

(*m*) Epiſt. L. IV. num. 54. p. 201. cf. Epiſt. 73. p. 218.

ſumptibus perfecta. Et in Dedicatione Libri de Vanitate ſcientiarum : *Ego nunc e cane in crocodilum aut draconem aliumve ignivomum ſerpentem migrabo , & Pyrographiam (opus quale hactenus non viderit ætas , ſed nonniſi famoſo cuidam orbis vaſtatori profuturum) protinus abſolvam.* Joannes vero Rogerius Brennonius in literis ad Noſtrum A. 1526. ſcriptis mentionem facit Steganographiæ , ab ipſo concinnatæ (*n*).

9.

Agrippæ Elogia.

CUm a multis tot diris fuerit oneratus Noſter convitiis, ut elogia, quoque quibus alii eum ornarunt , huc tranſcriberem, æquum juſtumque eſſe cenſui. Verum e multis pauca duntaxat dabo , initium faciens a notiſſima illa , nec inficeta , inſcriptione :

Inter Divos nullos non carpit Momus :
Inter Heroas monſtra quoque inſectatur Hercules :
Inter dæmones Rex Herebi Pluto iraſcitur omnibus umbris :

Inter

(*n*) Lib. IV. Epiſt. 28. p. 180.

Inter Philoſophos ridet omnia Democritus:
Contra deflet cuncta Heraclitus:
Neſcit quæque Pyrrhias:
Et ſcire ſe putat omnia Ariſtoteles:
Contemnit cuncta Diogenes.
NVLLIS HIC PARCIT AGRIPPA.
Contemnit, ſcit, neſcit, flet, ridet, iraſcitur, inſectatur, carpit omnia,
Ipſe Philoſophus, dæmon, heros, Deus & omnia.

Hanc inſcriptionem jam vetuſtæ illi Editioni Libri de Vanitate & Incertitudine O. S. & A. quæ A. 1532. prodiit, præmiſſam eſſe obſervo, indeque in laudem Agrippæ, non opprobrium, uti nonnulli opinantur, factam colligo, cum ea editio vel ab illo ipſo, vel a quodam ejus amico curata fuerit. In epiſtolis (*o*) ab amicis ſalutatur *bonarum literarum Ariſtarchus, Vir omnium eruditiſſimus, ſcientia vere cyclicus, omnium, quos ſuo orbe ſphæricus orbis complectitur, doctiſſimus, inter mortales philoſophantes Deus, philoſophiæ, medicæ artis & totius naturæ ſecretarius*, imo *omniſcius*, & quæ aliæ ſunt ampulloſæ laudes, inibi ipſi tributæ. Claudius Blancheroſeus ita de eo (*p*) cecinit.

(*o*) Lib. II. Epiſt. 58. p. 103. L. III. Ep. 36. p. 130. Ep. 55. p. 141. &c.
(*p*) Lib. III. Ep. 36. p. 130.

Ut ſuperat Titan radiantia lumina cœli,
Ut quoque vis pelago major ineſt fluviis:
Sic facile cunctos doctrina & moribus æquis,
Corneli, vincis, Phœbus ut aſtra ſua.

Alia exhibet Naudæus (*q*), Th. Pope Blount (*r*) & Nic. Reuſnerus (*s*).

(*q*) Apologie pour les grands hommes &c. p. 290.
(*r*) In Cenſura Authorum p. 549.
(*s*) In Iconibus Virorum literis illuſtrium (edit. Argent. 1590.) p. 78. ſqq.

CON-

CONTENTA
Tomi Secundi.

I. *Diſſertatio de libris rarioribus, & variis raritatis eorum cauſis.* p. 321

II. Επιτάφιος *Joanni Borcholdo JC. Clmo. perſcriptus ab Joanne Caſſelio.* p. 437

III. *Irenæi Bibliophili Obſervatio, quæ præfationem, quam V. Cl. Chriſt. Aug. Heumannus Sympoſio Lactantii a ſe edito, præmiſit, in nonnullis locis illuſtrat, in admodum paucis emendat.* p. 469

IV. *Epiſtolæ aliquot ineditæ.* p. 497

V. *Obſervatio de libro Henrici Cornelii Agrippæ de Incertitudine & vanitate omnium ſcientiarum & artium.* p. 513.

VI. *Eliæ Ebingeri de Fidelitate ſervanda in Autoribus citandis Diſſertatio.* p. 530.

VII. *Analecta de vita, fatis, moribus & ſcriptis Henrici Cornelii Agrippæ ab Nettesheym.*

INDEX RERUM

A.

Admonitio adverſus Reginam Eliſabetham, liber ab ipſo authore ſuppreſſus. 385

Adverſariorum ſuorum ſcripta nonnulli callide ſuppreſſerunt. 381. ſq.

de Æquivocationum arte liber ſuppr. 364

Agrippæ (Henr. Corn.) Libri de Vanitate Scientiarum brevis hiſtoria. 513. ſqq.

loca, quæ ex eo fuere expuncta, reſtituta. 520. ſqq.

de ejus vita Analecta. 553. ſqq.

ejus patria. 554. πολυμαθεια & ingenium capaciſſimum. 555. inventæ ab eo machinæ bellicæ. 560. Agrippa Alchemiſta. 562. ſqq. ejus ſodalitium. 562. fata. 567. ſqq. cum monachis bella. 586. de magicis ejus præſtigiis narratiunculæ. 588. ſq. mores. 590. ſqq. ſcripta promiſſa & inedita. 593. elogia. 594.

Alcorani edito Italica rara. 356. prima editio Arabica combuſta. 358

Alcyo-

Alcyonius (Petrus) ſcriptum aliquod a Sepulveda ſibi oppoſitum ſuppreſſit. 381
Ambroſii locus corrupte citatus in tractatu de cauſis recuſatæ Synodi Tridentinæ. 539
Anaſtaſii Bibliothecarii editio & codices aliquot mutilati. 154. ſqq. 178. interpolati. 200. locus de Joanna Papiſſa. 200. ſqq.
contra Angelorum cultum Origenis teſtimonia. 534
de Anima & Spiritu mundi Ficini ſententia. 125
Apellii a Gailligen arma & veſtigia Noribergæ monſtrantur. 221
Apocalypticus numerus *666*. 148
Aranea a Franciſco in S. calice citra periculum hauſta. 549. ſqq. nec non ab aliis. 551. ſqq.
Artium inventarum rudia initia. 13
Aſtrologiæ judiciariæ nimium ſtatuit pretium Ficinus. 124. ſqq.
de Aſtrologia judicium Ficini. 135
Athiæ (Joſephi) prodigioſum figmentum. 392
Auberii Hiſtoria Auguſtodunenſis rariſſima. 399
Aventinus primus fuit, qui hiſtoriam de Joanna Papiſſa falſitatis accuſavit. 158
Auguſtini (Antonii) libri rari. 410. ſq.

B.

BAptiſtæ Mantuani operum editio Antverpienſis rara. 396
Barbaro-Græca opera olim excuſa rara. 422
Barbarus (Hermolaus) Ficini amicus. 70
Baſilea ſacra, lib. rar. 388
Bellarminus Ambroſium corrupit. 532
Bergomatis (Jac. Phil.) Supplementum Chronicorum. 316
in Bertramum commiſſæ fraudes. 541. ſqq.
Beſoldi (Chriſtoph.) Documenta Monaſteriorum in Ducatu Wirtemb. &c. ſuppreſſa. 341. ſq.
Beſſarion Ficini patronus. 59
Biblia Hebraica Sec. XV. vel circa initium XVI. excuſa, rariora. 419
Biblia Hungarica a Jeſuitis ſuppreſſa. 361
Biblia Latina a Jo. Fuſto 462. impreſſa quanti vendita. 330
Biblia Polyglotta Antverpienſia correctiſſima. 340. rara. 398
Bibliorum Suecicorum editio rara. 397
Bibliorum verſiones Germanicæ ante Lutherum editæ raræ. 415
Bibliorum verſionis, a Luthero factæ, editiones primæ rariores. 415

Bibliorum quædam editiones Germanicæ interruptæ. 361. ſq.
Biblia vulgata Sixti V. ſuppreſſa. 358. ſq. Italica ejusdem. 359
Bibliophili (Irenæi) Obſervatio, qua præfatio ab Heumanno Lactantii Sympoſio præmiſſa illuſtratur. 469. ſqq.
Bibliothecæ Barberinæ Index. 388
Bocacii (Joan.) Opera quædam neglecta. 418
Bohemus (Joan.) 497. ſqq.
Boiſſardi (Jani Jac.) Icones virorum Illuſtrium. 109
Borcholdi (Joan.) Vita a Caſelio deſcripta. 437. ſqq. Opera. 461
Boſſi (Matthæi) Opera Bononiæ. 1493. impreſſa. 334
Broweri (Chriſtoph.) Antiquitatum Trevirenſium prima editio ſuppreſſa. 346
Brukerus (Jac.) 530
Bruſchii (Caſp.) Epiſtola. 287. ſqq.
Bruti (Jo. Mich.) Hiſtoria Florentina ſuppreſſa. 346
Buſæus (Joan.) Hincmari refector. 545

C.

le Cabinet du Roy de France liber ſuppreſſus. 342

Came-

Cameracenſe bellum. 141
Canones pœnitentiales per Epiſcopum Civitatenſem compoſiti. 369
Cardanus (Hieron.) poſt mortem ab hoſte Scaligero miris laudibus ornatus. 273. ſqq.
Caroli Ludovici Elect. Palat. & Degenfeldiæ epiſtolæ amatoriæ. 262. ſqq.
Carranzæ (Bartholom.) imperitia Græcæ linguæ. 536.
Carteſius Pereiræ Antonianam Margaritam ſupreſiſſe dicitur. 383
Caſauboni (Iſ.) Liber de Eccleſiaſt. libertate ſuppreſſus. 362.
Caſtalionis (Joh.) editio Sympoſii recenſita. 484. ſqq.
Caſtelli (Edm.) Lexicon Heptaglotton. 396
Chalcocondylæ (Laonici) locus de Joanna Papiſſa & ſella ſtercoraria. 160
Chronica civitatum, vernaculo ſermone ſcripta, plerumque rareſcunt. 434
Chronologia Pontificum incerta. 179
Ciceronis de officiis libri a Jo. Fuſto excuſi. 4
Concilii Africani decretum corruptum. 532. ſqq.
Concilii Laodicenſis decretum corruperunt Pontificii. 534
Concordia rationis & fidei, liber ſuppr. 347

Con-

Conformitatum Franciſci cum Chriſto liber. 549
Conjuratio contra Medicæam domum a Franc. Salviato aliisque inita. 76
Conventus Ordinum Imperii Memmingæ Inſtitutus. 141
Correctores eruditi. 332
Coſmus Medices incomparabilem Bibliothecam inſtruxit. 27
Coſmi Medicis beneficia in Ficinum. 30. ſq. 39
Critoni (Jac.) Orationes raræ. 404
Croatici libri. 401. ſq.
Cujacii (Jac.) laus. 445
Cullon (Conr.) hoſtis Evangelicæ veritatis. 308

D.

DEgenfeldiæ (Louiſæ) Epiſtola amatoria unde hauſta ſit. 262. ſqq.
Diluvium imaginarium. 497. ſq.
Diſputatio Apologetica pro poteſtate Pontificis ſuppreſſa. 345
Dodsworth & Dugdale Monaſticum Anglicanum. 344
Donatus, primus liber impreſſus. 327
Donii (Latini) Opuſcula. 405
Druthmari (Chriſtiani) Commentarius in Evangelium Matthæi. 429

E.

EAdgari Regis verba corrupte citavit Perronius. 536. ſqq.
Editiones primæ & rariſſimæ autorum veterum. 330. ſq. de iis judicium Heumanni. 333
Editiones Sec. XV. quædam elegantiſſimæ. 333. ſq.
de Editionum Sec. XV. nimio pretio judicium Maittaire. 335
Egmondanus (Nicol.) Eraſmi hoſtis. 236 ejus furor aculeata epiſtola caſtigatur. 248. ſqq.
Ehingeri (El.) Catalogus Biblioth. Auguſt. rarus. 390. Diſſert. de fidelitate ſervanda in citandis autoribus. 530. ſqq.
Epiſtolæ Ficini quales? 100. ſqq.
Epiſtolæ Caroli Ludov. Palatini & Degenfeldiæ. 262. ſqq.
Epiſtola Lauredani (Leonardi) ad Memmingenſes. 137. ſqq.
Epiſtola de Magiſtris noſtris Lovanienſibus. 248. ſqq.
Epiſtolæ Jul. Cæſ. Scaligeri. 269
Eraſmi Roterod. ſecunda Novi Teſtam. editio recenſetur. 222. ſqq. ejus editionis hiſtoria. 228. ſqq. adverſarii. 237. elogia. 238.

238. ſqq. Annotationes in N. T. laudatæ. 242. ſqq.
Eraſmus deprecatur odia Phil. Melanchthonis. 306
Evangeliorum quatuor argumenta memoriæ mandandi compendioſa ratio. 8

F.

FAbri (Jac.) Stapulenſis editiones N. T. ſuppreſſi. 360
Fabula pro narratione publica. 164
Ferguſon (Rob.) libelli ſuppreſſi. 345
de Ficini vita commentatio. 18. ſqq.
Ficini (Marſilii) parentes, & de iis ſingularia. 20. ſqq. Patroni Medices. 30. 39. Præceptores. 32. Studia. 33. diligentia. 35. ingenium præcox & ſcripta juvenilia. 36. continentia animi. 43. munera. 47. familiares & auditores. 51. ſqq. docendi ratio. 52. magnum inter Germanos nomen. 55. Ficinus principibus & Viris illuſtribus charus. 57. ejus ſeceſſus literarius. 60. ſtatura & corpus imbecillum. 65. temperamentum. 69. virtutes. 70. vitia. 75. obſcurum dicendi genus. 81. immodicus in Platonem amor. 83. abſona quædam dicta & ſtulte. 84. ſqq. Scripta. 89. ſqq. Libri promiſſi & inediti. 107. ſqq. mors. 109. epitaphium. 110.

Ficinus an Pandectarum Florentin. inventioni interfuerit. 88.
Ficini omnium operum conſpectus. 103.ſqq. apparitio poſt mortem. 111. Libri de vita. 120.
Ficini elogia. 114. ſqq. ſuperſtitio. 133
pro Ficino Apologia. 119. ſqq.
Fides hiſtorica. 148. ſqq. 175. ſq.
la Foy reduite a ſes juſtes bornes, lib. ſuppr. 354
Fœminæ incapaces ſacrorum ordinum. 144
Fortaculi (Steph.) de Joanna Papiſſa ridicula opinio. 192
Francus (Sebaſt.) 289
Fratres in Platone. 87
Fulmen de cœlo delapſum &c. liber ſuppreſſus. 353

G.

GArnierii Syſtema Bibliothecæ Jeſuitarum Collegii Ludoviciani. 388
Gerhardus (Joan.) minus fideliter citavit Chryſoſtomum. 546
Germani inventores typographiæ. 6. 25. ſq.
Gratianus Auguſtinum mala fide citavit. 531. de eo judicia. ibid. ſq.
de Guarient & Rall. (Ignat. Chriſtoph.) Diarium itineris in Moſcoviam ſuppreſſum. 343

Guie-

Guicciardini Hiſtoriæ editio incorrupta. 432
Guntheri (Petri) carmen in typographiæ inventores. 16
de Guſtavi Adolphi morte maxime diſcrepant ſcriptores.

H.

HAloandri editio Pandectarum caſtigatiſſima. 427. ſq.
von der Hardt (Herm.) Ænigmata priſci orbis ſuppreſſa. 358
Harlemenſes quanta ſolicitudine adſervent ſpeculum humanæ ſalvationis. 3
Hearne (Thom.) plerumque librorum, quos edit, exemplaria ad exiguum numerum reſtringit. 392
Hevelii (Joan.) libri igne abſumpti. 394. ſq.
Hieronymi editio Frobeniana peſſime a monachis habita & truncata. 432
Homeri editio. 1488. Florent. 334.
Horologium Mariæ ſub typographiæ primordiis excuſum. 2. 328
Hoſius (Stanisl.) Lutheri librorum combuſtor. 377
Hugonis Cardin. ineptæ exegeſes. 245
Hutteni (Ulrici) laus. 261

J.

JAmblichum de myſteriis tranſtulit Ficinus. 98. ſq.
ſocietatis Jeſu Conſtitutiones. 374. ſqq.
Imagines aſtrologicæ. 128. ſqq.
Indices librorum prohibitorum & expurgandorum. 371. ſqq.
Inventores artis typographicæ rudes. 12
in Inventores typogr. carmen. 16
de Joanna Papiſſa Diſſertationes. 142. ſqq. 195. ſqq.
Joannis (Eraſmi) opus aliquod ſuppreſſum. 355
de Jona Aurelianenſi judicium Bellarmini. 546
Irenici (Franc.) Exegeſis Germaniæ. 287. ſq.
Jungii (Joach.) Geometria Empirica. 405
Juſtinus Imper. analphabetus. 14

K.

KNutſen (Matthiæ) ſcripta ſuppreſſa. 348

L.

de LActantii editione vetuſta. 312. ſqq.
Lactantii per Antonium Raudenſem collecti. 316

Laure-

Lauredani (Leon.) literæ ad Memmingenſes. 137
Laurentius Medices literarum patronus & librorum avidiſſimus helluo. 28. Ficini patronus. 40. anathemate a Pontifice perculſus. 76.
Lei (Eduardi) liber adverſus Eraſmum quod fatum habuerit? 238
Leoni X. cum adhuc puer eſſet, Ficinus ſummi pontificatus honores præſagiit. 79. in eum Epigramma. 512
Leonius (Petrus) 43. 504. ſq.
Letis (Gregorii) Theatri Britann. editio. Anglic. ſuppr. 344
Liber ſub typographiæ primordiis excuſus recenſitur. 1. ſqq.
de Libris rarioribus Diſſertatio. 321. ſqq.
Libri rari ſæpe minus utiles. 325
Libris rarioribus accenſendi ſunt libri ſub typographiæ initiis excuſi. 2. 326. ſqq. paulo poſt typographiam inventam impreſſi. 329 a celebrioribus Sec. XVI. typographis exſcripti. 336. ſqq. publica authoritate ſuppreſſi. 341. ſqq. a privatis ſuppreſſi. 363. ſqq. ab ipſis vel autoribus vel editoribus ſuppreſſi. 384. ſqq. quorum pauca exempla ſunt excuſa. 387. ſqq. quos adverſa fata ſuppreſſerunt. 393. ſqq. quorum plu-

rima exempla in exteras regiones avehuntur. 399. ſqq. libri minutiores. 403. ſqq. apud exteros excuſi. 409. neglecti. 413. qui propriis autorum ſumtibus prodeunt. 433. præſtantiores & incorruptæ librorum editiones. 427. ſqq.
Libri eriſtici tandem rareſcunt. 424. nec non inepti & futiles. 424. ſq.
Libri rariores ex recentiſſima Bæliani Lexici editione notati. 436
Librorum cupiditas inexplebilis. 321. ſq.
Librorum Lutheranorum combuſtio remedium adverſus malignos morbos. 377. medium Bibliopolis emptores plurimos allicienti. 379. ſq.
Librorum prohibit. & expurgand. Indices. 371
de Lovanienſib' magiſtris noſtris epiſtola. 248
Lutheri opera quinam damnaverint? 248. ſqq.
in Lutherum epigrammata. 307. 509. 510

M.

MAgenbuchius (Joan.) 291
de Magiſtris noſtris Lovan. ſatyrica epiſtola. 248
Magiæ falſo poſtulatus fuit Ficinus. 119. ſqq.
Mareſii (Sam.) Papiſſa reſtituta. 171
Mariani Scoti locus de Joanna Pap. examinatus. 209.

Marti-

Martini Poloni locus de Joanna Papiſſa. 151. 214. ſqq.
Manutii (Aldi) laus. 337
Manutianæ editiones quædam minus correctæ. 339
Marſchalki (Nicol.) opera rara. 434
Matthæus Chronographus. 402
in Maurocordatum Satyra. 385
Medicæa domus literas ac literatos fovit. 27
Medices Ficini Patroni. 42
Medici quidam circa initium Sec. XVI. celebres. 502. ſqq.
Meditationes philoſoph. de Deo, mundo & homine, ſuppreſſæ. 348
Melanchthonis Hypotypoſes theologicæ. 418
laus. 441
Meletii Epiſtolæ ad Græcorum Eccleſias. 409
Mellinus (Domin.) Ficini vitam deſcripſit. 18
Memminga Maximiliano. Imp. in deliciis. 141
Memmingæ Ordines imperii A. 1508. convenerunt. 141
ad Memmingenſes Lauredani Venet. Ducis Epiſtola. 137
Memmingenſis Bibliotheca publica multos poſſidet libros ante A. 1500. excuſos. 333

Memoria feliciſſima præditus fuit Ficinus. 114
Mexiæ (Petri) veriarum lectionum ſylva caſtrata. 142
Mezeræi (Franc.) Hiſtoria Galliæ. 433
Morſius (Joach.) 269

N.

NAudæi (Gabr.) liber quidam rariſſimus. 344. Conſiderations ſur les Coups d'Eſtat. 389
Neſtler (Petr.) purioris religionis adverſarius. Ulmæ. 308
Nobletus (Joan.) 473. ſqq.

O.

OCcam (Wilh.) Opera rarius obvia. 414
de Officio Chriſtiani in controverſiis religionis, liber ſuppreſſus. 355
de Ordine S. Spiritus libri rari. 422. ſqq.

P.

PAndectarum Florentinarum inventioni an interfuerit Ficinus. 88
Pactum apparitionis poſt mortem. 113
Papiſſa Joanna. 142. ſqq.
Peregrinationum literariarum utilitas. 443. ſq.
Perionius (Joach.) 480

Petrarcha ſummus librorum amator. 322
Peziorum fratrum (Hieron. & Bern.) laus. 481
Philomuſi (Jac. Locher) Epiſtola. 501. ſqq.
Philoſophorum ante Chriſti adventum ſalutem propugnavit Ficinus. 83
Picus (Jo. Mirandul.) 90
Pierii (Joan.) locus de Joanna papiſſa. 163
Platonis docendi ratio. 52
Platonis philoſophiam in templis docendam eſſe voluit Ficinus. 86
Platonis ſimulacrum in cubiculo Ficini. 87
Platonis verſio a Ficino facta. 89. ſqq.
in Platonem immodicus Ficini amor. 83
Plotini Verſio Ficino concinnata. 96. ſq.
Plutarchi quædam a Manitio minus correcte edita. 339
Politianus Angelus Ficini diſcipulus & amicus. 51. 64
Pontificii ſæpe libros, quos ipſi probant, celant. 366
Pſalteri Danici editio rara. 389
Pſalteri Germanici ex verſione Lutheri editio rariſſima. 416

Q.

QUintiliani Inſtitutiones per Nic. Jenſon Venetiis. 1471. excuſæ. 334

Quintini (Jo. Comitis Jörger &c.) Commentarii hiſtorici ſuppreſſi. 341

R.

de RAritatis librorum cauſis diſſertatio. 321. ſqq.
Rariſſimus liber, cujus tamen innumera excuſa eſſe dicuntur exempla. 392
Raudenſis (Anton.) 316
Regii (Deſid.) Epigramma in Joannam Papiſſam. 143
Reuſneri Ænigmatographiæ editiones. 477 ſqq.
Rychardus (Wolfg.) 291
ejus epiſtolæ. 290. ſqq. 507

S.

SAlviatus (Franc.) Cardin. Ficini patronus. 59. ob conjurationem contra Medicæos ignominioſe ſuſpenſus. 77
Sanderi Chronographia Sacra Brabantiæ. 396
Sauberti (Jo.) editio Bibliorum German. interrupta. 361
Savonarola (Hieron.) 73
Scaligeris (Jul. Cæſ.) Epiſtolæ. 296
Schazgerus (Caſp.) 294

Scaliger (Joſ.) Patris Scripta contra Eraſmum ſupprimit. 382
Schœffero (Petr.) typorum mobilium & ſejunctorum inventio debetur. 5
Scriptura abuſus eſt Ficinus. 78
Seceſſus literarius. 61. 65
Seculi XV. felicitas. 23. ſqq.
Segnii (Bern.) Hiſtoria Florentina. 346
Sella perforata. 169
Sepulvedæ ſcriptum aliquod ſuppreſſit Alcyonius. 381
Serveti Scripta damnata. 348. ſqq.
Sigberti Gemblacenſis Codices dubiæ fidei 211
locus de Joanna Pap. examinatus. 212
Sixti V. Biblia Vulgata. 358. Italica. 359
Socratem Chriſti typum conſtituit Ficinus. 84
Speculum humanæ ſalvationis, liber rariſſ. 3
Stokfleti Virga paſtoralis &c. 397
Stapletonus Cyprianum & Gregorium Magnum corrupit. 540. ſq.
Stræler (Jo.) 55. ſq.
Staudicius ridicule debacchatur in Eraſmi Novum Teſtam. 233
Stunica Eraſmi adverſarius. 237
Styli ſcriptorii deſcriptio. 495

Succeſſio continua papalis, quam jactant Pontificii, vana. 146
Suiſſeti (Rich.) Scripta rara. 414
Superſtitio Ficini. 133
ex Sylvii (Æneæ) libro de Euryali & Lucretiæ amoribus hauſtæ ſunt Caroli Ludov. Palat. & Degenfeldii epiſtolæ amœbææ. 264. ſqq. ejus amores. 267

T.

Talmudis editio Veneta primitiva. 431
caſtrata. 432
Taurelli editio Pandectarum caſtigatiſſima. 427. ſq.
Taxa pœnitentiaria Cancellariæ Apoſtolicæ. 367. ſqq.
de Temporis jamctura querelæ Ficini. 35
Teſtamenti Novi Gall. editio ſuppreſſa. 360
Theurdank: editio rariſſima hujus libri. 430. ſq.
Thummius mentem Concilii Chalcedonenſis minus fideliter explicat. 548
Tolandi Pantheiſticum. 390
Trachyr. 307
Trapezuntius (Georg.) Platonis obtrectator. 71

Typo-

Typographia a Germanis inventa. 6
Typographi primi cur plerumque libros ineptos excuderint? 12
Typographiæ præludia. 14
in Typographiæ inventores carmen. 16

V.

VAnderbech (Mich. Schendi) Empirica illuſtris. 387. ejus elogium. 387
Varchii (Bened.) Hiſtoria Florent. 346
Vergerii (Pet. Paul.) Opuſcula rariora. 407
Ugonii (Pompeji) Orationes. 406
Uranius (Mart.) Ficini amicus. 55

W.

WAgenſeilii Diſſ. de Joanna Papiſſa. 142. ſqq.
Werneri (Leonh.) Poëmata. 426
Wilmotus (Jo.) pactum adparitionis poſt mortem cum alio iniit. 113
Widmanſtadii Novum Teſtam. Syriacum. 399
Wolfii (Jo.) Lectiones Memorabiles. 433

X. Xime-

X.

XImenii (Franc.) nimius contra Mahumetanos libros Zelus. 357

Z.

ZÆmannus (Georg.) 549
ad Zwinglium epiſtola. 248. ſqq.